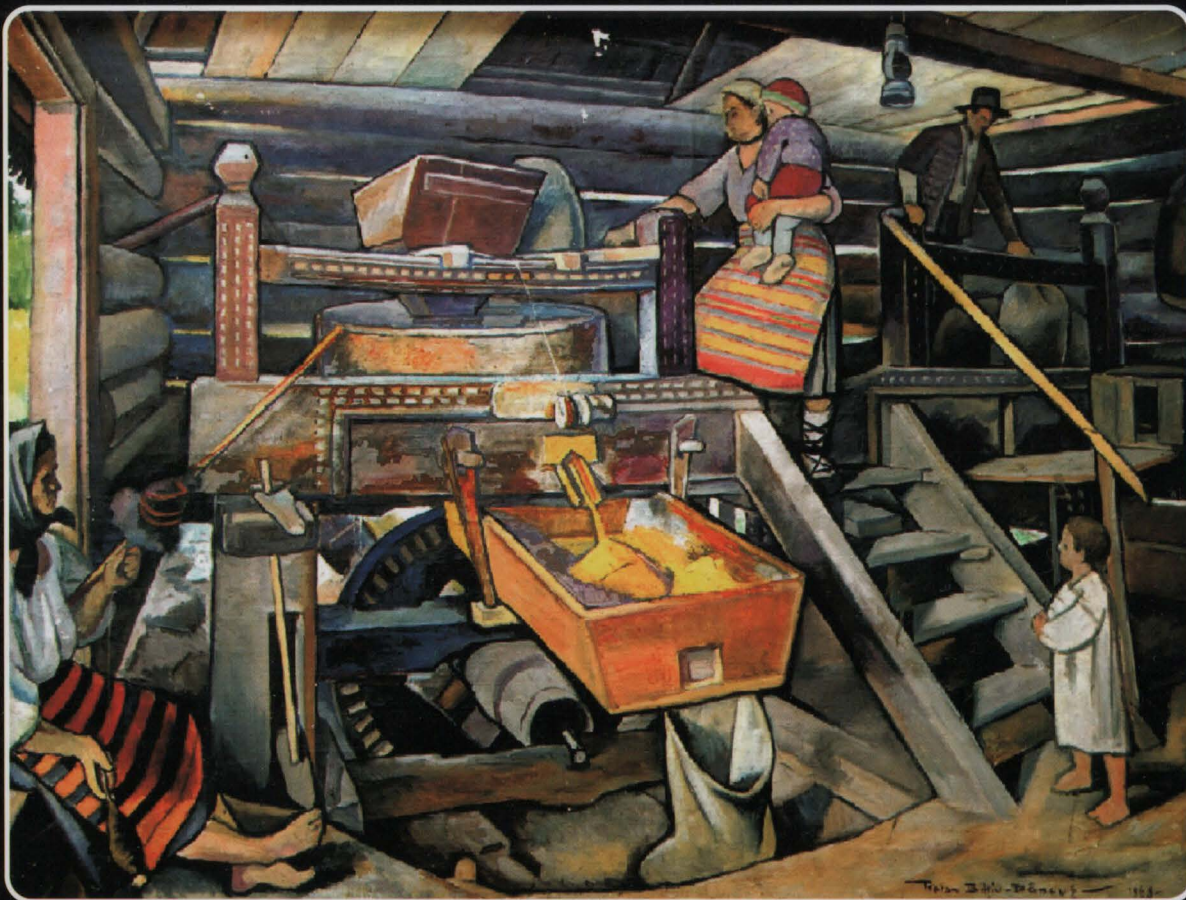

Mihai Dăncuș

Muzeul Satului Maramureșean

Sectorul de instalații tehnice populare acționate de apă
Sector of water powered technical installation

Proiect finanțat de guvernele
Islandei, Principatului Liechtenstein și Norvegiei
prin Mecanismul Financiar al SEE

BIBLIOTECA
MUSEULUI

Coperta și prezentare grafică:
Petru Sîngeorzan

Desene:
Arh. Laura Zaharia, Eugen Mateș, Mihai Borodi

Fotografii:
Mihai Dăncuș, Petru Sîngeorzan

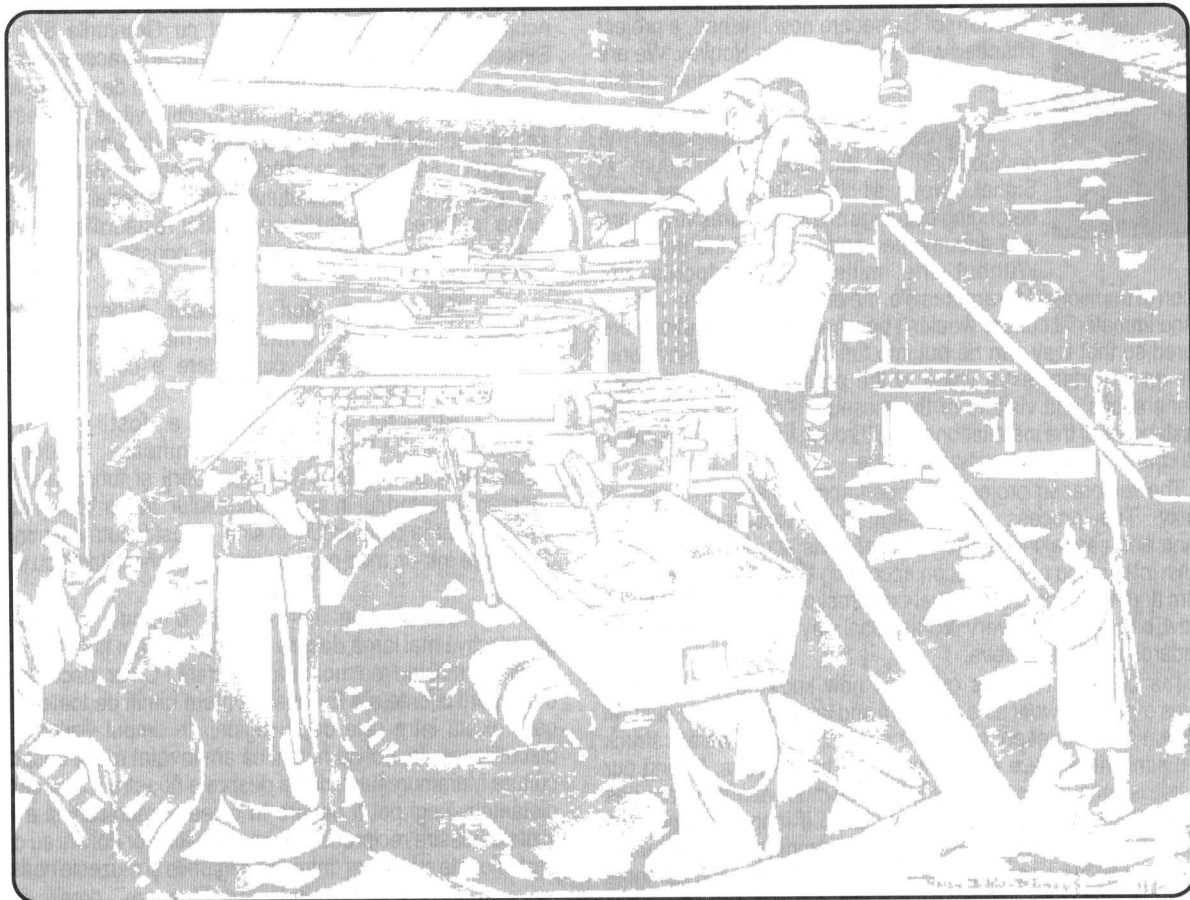
Culegere computerizată:
Mara Vancea-Birta

Proiectanții Proiectului RO 0031:
Proiect de fezabilitate: Arh. Elisabeta Lucaci
Proiect de execuție: Arh. Laura Zaharia

Tipar:
Tipografia Aska Grafika, tel/fax: 0262 312915

© Copyright: Mihai Dăncuș, Editura DACIA XXI, 2011

ISBN: 978-606-604-258-1

Muzeul Satului Maramureșean

Sectorul de instalații tehnice populare acționate de apă
Sector of water powered technical installation

Together for the cultural heritage

The restoration project of the hydropower technical installations sector at the Maramures Museum of Sighet are now finished, a project financed with the EEA Grants Norway. We are proud of being the Norwegian partner of this work.

The installations complete the plan for the development of the open-air museum in Sighet. Now all the vital functions and belonging buildings of a Maramures village are well documented and placed at the museum.

Without the mills and whirlpools the presentation of traditional Maramures life, the organisation of the village, material and immaterial culture wouldn't be whole. The installations are also restored so that they can be put into function for demonstrations, and this is an important extra value to the project. This will give the coming generations and visitors of the museum a deeper experience and understanding of the installations, and through this better insights of the culture connected to the traditional village.

The restoration project has been accomplished in a way of high quality. The process of planning and documentation, the preservation and caretaking of the different parts and functions of the installations, integration of the section according to the rest of the open-air museum and not at least the actual construction work have from our point of view, been done in a very professional way and according to the same standards we try to achieve.

The collaboration has given us new knowledge and wider perspectives of how we work as a museum and takes care of our cultural heritage. Even if we represent two outer parts of Europe, we are struck over all the similarities there are between our two regions. During our visits and discussions, we have not only learned much about Maramures history and culture, but also about ours. Even if language and long distances can be barriers for contact and understanding, has our mutual visits during the last two years built professional networks and personal bounds between our two museums and regions.

On behalf of Vest-Telemark Museum I want to congratulate you with the completion of the project.

April 14th 2011 Eidsborg, Telemark

Yours sincerely
for Vest-Telemark Museum
Dag Rorgemoen, director

Împreună pentru patrimoniul cultural

Proiectul de restaurare al sectorului instalațiilor tehnice acționate de apă din cadrul Muzeului Maramureșului din Sighet este acum încheiat, un proiect finanțat cu Granturile SEE Norvegia. Suntem mândri de a fi partenerul norvegian al acestei lucrări.

Instalațiile completează planul de dezvoltare al muzeului în aer liber din Sighet. Acum, toate funcțiile vitale și construcțiile care aparțin unui sat maramureșean sunt bine documentate și amplasate în muzeu. Fără mori și vârtori prezentarea vieții tradiționale din Maramureș, organizarea satului, cultura materială și imaterială nu ar forma un întreg. Instalațiile sunt astfel restaurate încât să poată fi puse în funcțiune pentru demonstrații, constituind astfel o valoare în plus a proiectului.

Aceasta va oferi viitoarelor generații și vizitatorilor muzeului o experiență și o înțelegere mai profundă a instalațiilor, și prin aceasta o mai bună cunoaștere a culturii legate de satul tradițional.

Proiectul de restaurare a fost realizat cu mult profesionalism. Procesul de planificare și documentare, conservarea și îngrijirea diferitelor părți și funcții ale instalațiilor, integrarea sectorului în spațiul muzeului în aer liber și nu în ultimul rând realizarea construcției în sine a fost făcută din punctul nostru de vedere într-un mod profesionist și în concordanță cu standardele dorite.

Colaborarea ne-a oferit o nouă cunoaștere și o perspectivă mai largă despre cum funcționăm noi ca muzeu și cum păstrăm moștenirea noastră culturală. Chiar dacă reprezentăm două părți diferite ale Europei, suntem uimiți de toate asemănările care există între cele două regiuni. În timpul vizitelor noastre și discuțiilor avute, noi nu numai că am învățat multe despre istoria și cultura Maramureșului, dar și despre a noastră. Chiar dacă limba și distanțele lungi pot fi bariere în calea comunicării și a înțelegerii, vizitele noastre reciproce în decursul ultimilor doi ani au creat rețele profesionale și legături între noi, regiunile și muzeele noastre.

În numele Vest-Telemark Museum, doresc să vă felicit pentru finalizarea proiectului.

14 aprilie 2011 Eidsborg, Telemark

Al dumneavoastră,
Dag Rorgemoen, director
Partener în Proiect

Mihai Dăncuș

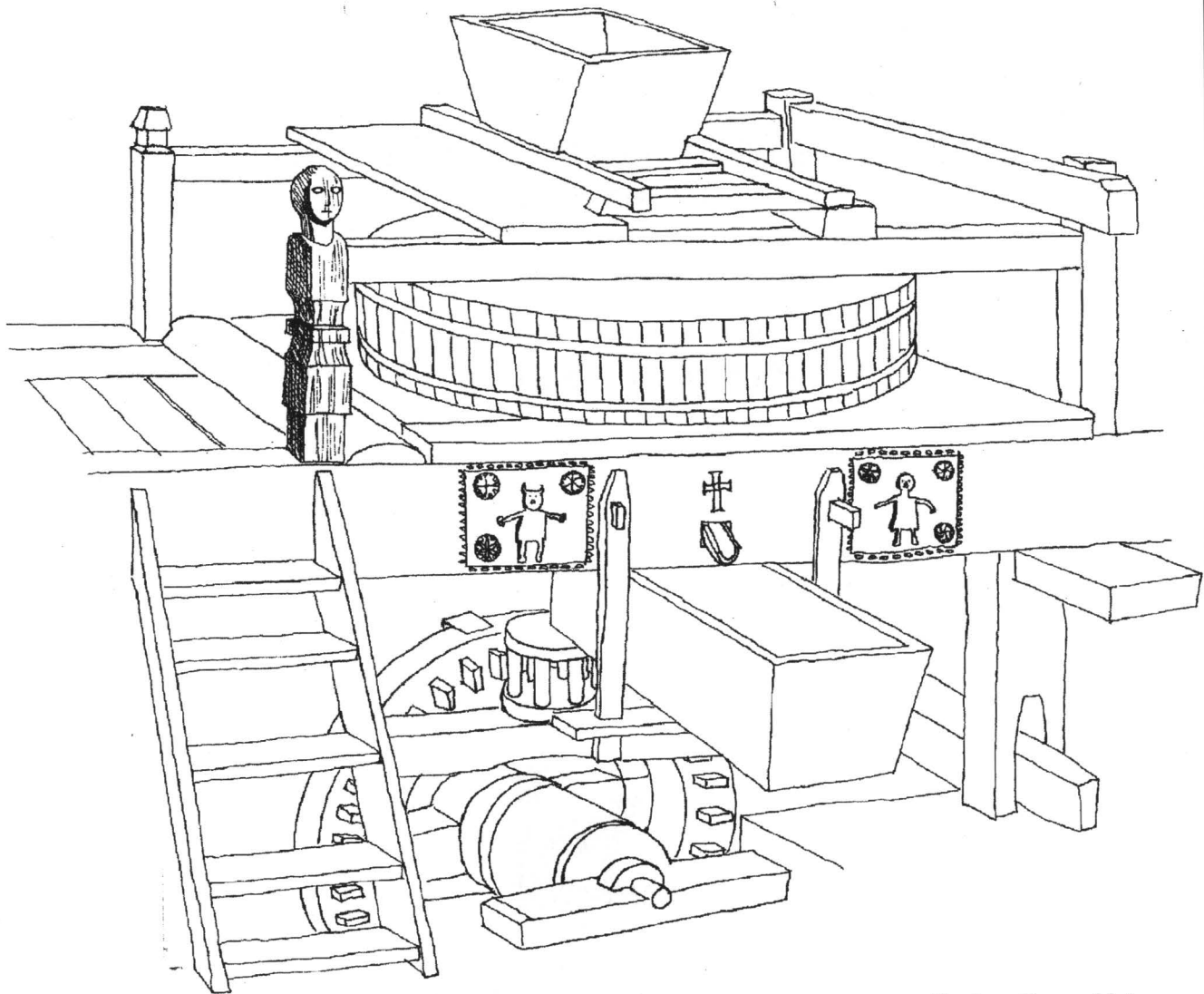
**SECTORUL DE INSTALAȚII TEHNICE POPULARE
ACȚIONATE DE APĂ**

**SECTOR OF WATER POWERED
TECHNICAL INSTALLATION**

DACIA XXI

**Editura Dacia XXI
Cluj Napoca 2011**

Design: Eugen Mateş

Sectorul de instalații tehnice acționate de apă

Forța apei a fost cunoscută din vremuri îndepărtate, popoarele lumii descoperind soluții tehnice ingenioase de folosire și valorificare a acesteia în folosul propriu. Pe baza descoperirilor arheologice, moara de apă pe teritoriul fostei Dacii apare la finele secolului al II-lea și începutul secolului al III-lea. Putem conchide că în secolele XI-XII este generalizată pe întreg teritoriul Europei. Apa pune în mișcare morile de diferite tipuri pentru măcinatul cerealelor dar și în acționarea pivelor de ulei cu șurub și cu ciocane sau aducțiunea apei pentru răcit vaporii de alcool la „pălincii”. Forța apei s-a folosit la instalațiile tehnice de prelucrare a țesăturilor din lână și plante textile – „pivele de bătut” (de îndesat) încă din anul 1086 când apare atestată pentru prima dată în Normandia, iar la noi în anul 1342 când la Olosig este atestată o „*molendinae pillatoriae*” ca o „*nuovo ingenio*” (C. Bucur, 74). Mai târziu au apărut joagărele hidraulice, batozele pentru treierat care sunt acționate hidraulic, toate alături de vechile vâltori, în zonă fiind grupate în complexe de genul: moară, vâltori, piuă, batoze, pălincie etc.

În Maramureș aceste instalații acționate de apă (mori, vâltori, pive pentru pănură etc.) apar consemnate în documentele medievale publicate de Ioan Mihalyi de Apșa – *Diplome maramureșene din secolele XIV-XV* sub diferite forme.

În diploma din anul 1336 (Mihalyi, 14), prin care posesiunea Bedeu se face în favoarea familiei nobile

române Drag și Drăguș Valahorum, se menționează „*...ad locum ubiquidam fluvius vulga Sanyapathaka dictus cadit in alium fluvium Malumvize nuncumpatam... a que in extremitate meridionali e insdem fluvy Malumvize*” sau un „*fluvium... vulga vocatur Malumvize*” între Săpânța și Câmpulung la Tisa, la 1373; un alt document din 1385 amintește printre alte danii:

„*... et omnibus metis carum et silvis, campis, pratis, aquis, aquarum ductibus, montibus et vallibus, molendinis ac universis ...*” („și cu toate hotarele acestora, și cu pădurile, câmpurile, fânațele, apele cu canalele de aducțiune, cu munții și văile, cu morile și toate celelalte...” (Mihalyi, Dăncuș, 1986, p. 38), iar diploma din 1387 consemnează: „*...terris scilicet cultis et incultis, aquis aquarumque decursibus, molendinis, pratis, vinetis...*” (Mihalyi, Dăncuș, 38). O diplomă din 14 martie 1419 vorbește despre o moară pe râul Șieu: „*... ac rectae medietatis molendini in fluvio Saiov decurrentis*” („...și dreptul asupra jumătății din moara de pe cursul râului Șieu”). Multe alte diplome (Mihalyi) atestă, pe parcursul secolului al XV-lea, mori pe diverse cursuri ale râurilor din Maramureș și proprietarii acestora, care erau vechile familii nobile românești din Maramureș (la 1430, „nobilă doamnă Stana”, fiica lui Ioan Vodă din Rozavlea lasă moștenire o moară etc. etc. Pe parcursul secolelor următoare documentele abundă în consemnarea morilor și instalațiilor tehnice acționate de

apă (Mihalyi, 124).

În secolele următoare numărul morilor atestate documentar este foarte mare. Amintim în anul 1624 o moară în localitatea Giulești, a familiei Rednic. În anul 1715 este consemnată o înțelegere între proprietarul Rednic Ion și feciorii lui, iar pentru moara construită în 1695 se consemnează dreptul de proprietate comună a familiilor Codrea Petraș, Fișe Lupu și Rednic Ion din Giulești (Îndrumător Arhive, 1974, p. 225).

Sistemul autarhic al satelor maramureșene medievale a dus la soluții tehnice, economice care să permită realizarea tuturor nevoilor comunitare în interiorul acestora. Până de curând în satele zonei erau prezente într-o mare varietate o multitudine de instalații tehnice populare. De la râșnița clasică de mână, la moara hidraulică și complexele ce s-au creat în jurul lor, de la pua simplă de zdrobit semințele la impresionantele „uleinițe” cu „șorub” sau cu „berbeci”, de la „vâltoarea” simplă la pua cu ciocane verticale, la joagărele acționate hidraulic, „horinciile” sau „pălinciile” de pe malul apei, strungurile de lemn etc. etc., toate acestea le numim instalații tehnice populare, care, asociate în complexe, pot avea un randament apreciabil.

Expunem deocamdată în muzeu moara Dunca din leud datată dendrocronologic 1570 și moara Moiş din Berbești, datată 1912, precum și o piuă de pănură, de la Ferești (Breb), din secolul al XIX-lea.

O cercetare întreprinsă în anul 1957 pe întreg teritoriul României a pus în evidență pentru zona Maramureșului din dreapta Tisei numai pe râurile Tisa, Iza și Vișeu și afluenții principali ai acestora existența a 276 de instalații tehnice țărănești acționate de apă, dintre

care: 213 mori cu roată verticală, o uleiniță (acționată de apă), dar și 38 de instalații pentru prelucrarea lânii și a textilelor (aici amintind doar 4 vâltori, ori este știut că la fiecare moară exista cel puțin o vâltoare). Mai înregistrează 4 joagăre, 8 circulare și 2 gater (Cornel Irimie, 1967/1968, p. 413 și urm.). O altă cercetare întreprinsă de noi în anul 1972 având ca eșantion satele Budești, Sârbi, Călinești de pe Valea Cosăului a pus în evidență existența a 28 de instalații în funcțiune (din numărul total de 93 înregistrate în anul 1957). În general acestea sunt grupate în complexe:

- moară cu vâltoare;
- moară, vâltoare, piuă;
- moară, joagăr, batoză, piuă, vâltoare etc.

La Budești, în anul 1972 au rămas din cele înregistrate în 1947: 11 mori cu roată verticală, 4 batoze, 5 pive, 14 vâltori, 2 horincii, 1 gater, 1 joagăr, 2 fierăstraie. La Sârbi erau: 8 mori, 2 batoze, 3 pive, 10 vâltori, 1 joagăr, o oloiniță. La Călinești: 12 mori, 2 joagăre cu fierăstrău, 3 pive, 2 oloinițe, 2 batoze și 11 vâltori (vezi Mihai Dăncuș, 1981, p. 92-93). Am dat aceste date statistice pentru a constata varietatea și multitudinea acestor instalații și imensa pierdere în câțiva ani, astăzi consemnând una, două instalații în fiecare sat, și acestea în curs de dispariție.

O altă categorie a instalațiilor tehnice țărănești sunt cele acționate manual și care în bună parte sunt folosite pentru prelucrarea produselor alimentare, dar nu numai:

- a) cele destinate măcinatului și zdrobitului semințelor, grăunțelor (porumb, grâu, secară etc.) și
- b) cele destinate obținerii uleiului comestibil.

Pentru măcinat, cea mai simplă „moară” și foarte frecventă în satele noastre a fost „râșnița” de mână, în formele ei clasice. De la aceasta, prin îmbunătățiri și inovații tehnice, la finele secolului al XIX-lea apare râșnița de mână prevăzută cu roți dințate de lemn și cu sistem de transmisie, întregul angrenaj fiind așezat pe o axă care acționează mecanismul râșniței prin două roți foarte mari ca diametru fiind fixate de cele două capete ale axei. Aceste roți erau acționate manual de două persoane, imprimând cu multă ușurință viteza necesară. O asemenea râșniță am găsit pe Valea Bradovei în Bârsana. Din acest tip a evoluat „moara mecanică”, respectiv o râșniță prevăzută cu roți dințate metalice și cu rulmenți (o piesă de acest gen am găsit în localitatea Câmpu Negru – azi cartier al municipiului Sighetul Marmăției). Acest model a dus la înlocuirea forței omului cu un motor electric, sistem preluat și pentru morile mai mari acționate de apă. Un caz singular este adaptarea la sistemul de punere în mișcare a părții superioare pentru măcinat a unui angrenaj cuplat la aripi din lemn pentru a fi acționat de vânt. Avem în muzeu un exemplar achiziționat din satul Strâmtura de pe Valea Satului.

Instalațiile tehnice pentru storsul uleiului comestibil în Maramureș cuprind două tipuri:

1. „oloiernița cu berbeci” (cu două subtipuri:

a) pentru interior (mai mică – dispusă într-o încăpere acoperită),

b) cu acoperiș în curte/grădină;

2. „oloiernița cu șurub”.

Ambele, cu variante specifice, sunt prezentate în Muzeul Satului. Au ca anexe „piua cu pilug” și/sau „piua cu ciocane” pentru zdrobitul semințelor. Uleiul s-a obținut

din semințele diverselor plante: sâmburii de dovleac și de floarea soarelui, de cânepă, in și nuc, dar și semințe de fag sau de alune.

În zonă s-au mai folosit și altfel de instalații tehnice, exemplu „strungul de lemn”, „circularul”, ambele acționate de om fie manual, fie cu piciorul.

Toate aceste instalații, așa cum am văzut, le găsim pe un plan mai larg, european. Cele despre care vorbim sunt variantele specifice zonei noastre și pun în evidență inovațiile adaptabile la specificul zonal, fiind o contribuție la patrimoniul național și universal.

Sistemul economic „închis”, autarhic, care governa satele maramureșene în perioada medievală a impus și a statornicit legi nescrise, rânduieli, unele rămânând valabile până aproape în zilele noastre. Acestea reglementau viața socială și economică a comunităților după principii care în general se regăsesc în urmele moralei creștine. Instituția neamului, atât de puternică în zonă, a avut un rol esențial în organizarea satului. În fiecare comunitate exista biserica satului, dar și biserica „Balcului” la leud sau biserica „Nistoreștilor” la Săliștea de Sus; exista „popa satului”, dar și „popa neamului” (al neamului cutare...). Tot așa, în fiecare sat, în cadrul economiei locale, funcționau mori și alte instalații tehnice acționate de apă care erau proprietatea unui neam sau a două-trei neamuri asociate, dar înrudite între ele, fie chiar a unei singure parohii („a Rednicenilor”) a bisericii (aproape în fiecare sat: ex. La Strâmtura „Moara din Sus” și „Moara din Jos”) sau „moara Popii” (Iurca la Hărnițești) și/sau moara satului (mai rar).

În general morile erau situate la marginea așezărilor „din sus” sau „din jos” de sat. Aici nu se mai

auzea dangătul de clopot al bisericii datorită distanței, dar și datorită zgomotului apei, a mișcării roților și a pietrelor de moară. În consecință ieșeau de sub protecția bisericii și astfel, în mentalitatea populară, morile erau bântuite de duhurile rele. Aici, oamenii, de-a lungul timpului, „își macinau gândurile”, erau îndemnați la meditații asupra condiției existențiale. În ritmul monoton al mișcării pietrelor de moară discutau problemele familiei, ale comunității și își povesteau întâmplări fantastice care vizau supranaturalul: despre Omul Noptii, Fata Pădurii, Ursitoarele ș.a. Notăm câteva culegeri recente: „La mori umblau duhuri. De multe ori umbla moara în gol. Duhul rău da drumul la pornirea morii.”; sau „Dracii veneau la moară la miezul nopții și porneau moara să macine în gol.” (vezi imaginile cu draci de pe fruntarul morii Moiş din Berbești restaurată în muzeu); „Dracii veneau la moară noaptea. Se dădeau după morar, îl alergau. Numai cu rugăciuni puteau scăpa de vârcolaci.”; sau „La Bobotează fetele făceau struțuri din verdeață (bucet de țidru - cedru) pe care le puneau să înghețe pe roata morii. Se aduceau acasă și după ce se dezghețau se spălau cu apa respectivă pe față, să aibă fața frumoasă, curată.” (Ioana Dăncuș, Mihai Dăncuș, 1997, p. 355-360).

De cele mai multe ori mijloacele de apărare împotriva duhurilor rele vizau elemente magice peste care s-au suprapus cele creștine. Figuri antropomorfe (sculptate în lemn) și fixate în locuri cu mare încărcătură magică, în general locuri care marchează „praguri de trecere”, prin atingerea acestora, fie vizuală, fie cu mâna, provoca descărcarea de pericol, de rău. Embleme solare, astrale, în general, fitomorfe, care în mentalitatea tradițională erau asociate cultului soarelui ca simbol al

vieții și cultul „arborelui vieții” ca simbol al vieții fără de moarte, vin să apere omul de duhurile rele, „de ceasul cel bicisnic, ceasul rău”. Mai târziu apar elementele creștine cu aceleași rosturi. Iată că în mentalitatea tradițională moara este cadrul de meditație asupra rosturilor vieții: aici omul se dezvăluie cu credințele lui ancestrale, cu spaimele generate de soarta tragică dobândită încă de la naștere. Moara, pentru țăranul român, macină grâul și porumbul, meiul și hrișca, dar și soarta omului, destinul lui.

Un proiect european finanțat de Norvegia – pentru care mulțumim și pe această cale – ne-a permis să dezvoltăm în muzeu acest sector al instalațiilor tehnice acționate de apă, respectiv să restaurăm moara Dunca-Boboioag din leud, moara Moiş (Codrea) din Berbești, piua pentru bătut pănura (pentru suman) care a aparținut familiei Țiplea din Ferești (Breb) și mai multe vâltori. În curs de restaurare în muzeu avem și o „pălinchie” (distilerie pentru țuică).

Moara Dunca Boboioag din leud. Morile de apă din Maramureș aparțin tipului de mori cu roată verticală, cu aducțiunea (apei) superioară sau inferioară. Mecanismul morii Dunca de la leud are roată verticală cu aducțiunea apei superioară, adică apa cade pe deasupra paletelor. Apa vine pe pârâul morii, pătrunde pe „scocurile” din foște de lemn. Un sistem de stăvilare, prin manevrare dirijează apa spre roata morii sau spre vâltoare. Structura mecanismului morii implică: **roata** fixată pe **grindei** (axul de transmisie a mișcării spre pietrele morii), crângul, roata dințată sau „cu măsele”.

Casa morii are lungimea de 9,36 m și lățime de 5,4 m. Construcția are două încăperi. Una este cea în care

stă morarul, deci locuința cu dimensiunile: L = 5,65; l = 5,40, iar cealaltă adăpostește moara propriu-zisă cu toate mecanismele și anexele: pe lungime măsoară 3,91 m, iar lățimea este de 5,40 m. Construcția are forma unei case normale pe specificul arhitectural al Maramureșului. Acoperișul este în patru ape. Tălpile de la baza construcției, respectiv straturile, sunt din stejar cioplit în patru muchii, la fel și o parte din bârnele din pereții aferenți instalației. Construcția în sine, în forma actuală, este din bârne pe care sunt bătute dranițe, respectiv șite. Se înscrie în arhitectura de tip „blockbau” specifică acestei zone europene.

Moara a aparținut familiei Dunca–Boboiog din leud. A fost preluată de CAP, iar de abia după o mare viitură care a umflat pârâul leudișor și a dislocat moara am reușit să recuperăm parțial această construcție. Câteva fragmente din „podul morii” și din mecanismul de funcționare (recuperate), precum și un tablou care reprezintă imaginea interiorului acestei mori, pe care l-am găsit în colecția pictorului Traian Bilțiu-Dăncuș de leud ne permit reconstituirea interiorului și restaurarea acestei mori. O primă etapă de restaurare s-a făcut printr-o subvenție de la Ministerul Culturii (1998). Un program european finanțat de Norvegia (2009-2010) ne-a facilitat restaurarea în forma definitivă.

Proprietarii morii au fost urmașii nobilei familii Dunca de Șieu. Documentele menționează la 1639 un Dunca din această familie, pretor în leud (Alexandru Filipașcu, 2006; Ioan Mihalyi de Apșa, 1900). Este posibil să fi venit în leud exponenți ai mării familii a Duncenilor mai demult. Casa morii este datată cert dendrocronologic 1570-1571. Este foarte posibil să fi intrat un Dunca într-un

neam din leud și să fi moștenit această moară. Despre familia Dunca Boboiog vezi textul la Casa Dunca de leud.

Moara Moiş din Berbești. Moara a fost achiziționată de la familia Codrea care era înrudită cu familia Moiş. Familia Moiş din Berbești descinde din Voicu, fiul lui Baila al cneazului Locovoi de Cosău: „*Românii Bailă și cu frații săi, fiii lui Locovoi, primesc 1/2 din Cnezatul Cosău «...et Baila filiorum Locvoui fidelium Olachorum...*”

Este în grad de rudenie cu Bârlea și Fodoruț-Negruțiu. Sunt posesorii satului Berbești. Din neam au fost și mari demnitari ca Lupu Moisin – vicepretor (1685), Ionaș - diacon etc. De aici își trage rădăcinile și familia Moisiil din Rodna și Năsăud. O parte din neamul Moiş emigrează în Oaș și întemeiază localitatea Moiseni (Ioan Mihalyi de Apșa, p. 50, din 14 mai 1364).

Consemnăm toate aceste date deoarece ele justifică statutul proprietarului de la care am preluat moara în muzeu, neamul Moiş și rangurile sociale din perioada medievală.

Satul Berbești este așezat pe Valea Marei, urmat de Vadul Izei, unde râul Mara se varsă în Iza. Toate aceste râuri: Mara cu afluentul său Cosău, dar și Iza, Tisa și Vișeu se pretează la folosirea apei ca forță motrice, ca dovadă multitudinea de instalații tehnice populare (mori, pive, vâltori) care au funcționat de-a lungul sutelor de ani pe aceste râuri.

Moara are un plan rectangular cu dimensiuni destul de mari în raport cu altele, respectiv 11,00 m x 7,50 m. Planul construcției cuprinde două încăperi: casa morii (36,25 m.p.) și casa morarului (33,15 m.p.). Respectiv casa morii este încăperea în care la subsol sunt instalate

mecanismele de acționare a morii (crângul, grindeiul, axul, roata din sec sau „cu măsele”), toate puse în mișcare de roata verticală, iar în podul morii sunt: pietrele de moară (închise în „vescă”), cea fixă și cea volantă, coșul în care se toarnă grăunțele de măcinat etc. și „fruntarul morii” - o grindă lată ce desparte podul morii de mecanismele de acționare și în care sunt practicate orificiile pe unde curge făina, acestea fiind în legătură cu pietrele.

Moara Moiş are două „mori”, respectiv două rânduri de „pietre” care presupun două rânduri de mecanisme de la roțile acționate de apă până la întregul angrenaj. Al doilea rând de pietre formează „moara de grâu” unde se macină cerealele (grâu, seară). Aceasta, printr-un angrenaj special este în legătură cu o „vântureșcă” care separă făina de celelalte.

Am amintit mai sus că fruntarul morii este o piesă importantă și are și conotații speciale, deosebite. În primul rând remarcăm o funcție pragmatică, adică desparte „podul morii” de partea de jos (ce cuprinde mecanismele de angrenare a pietrelor). Dar nu numai „desparte” ci și „leagă”. adică leagă pietrele care zdrobesc grăunțele și prin dispozitive speciale recuperează făina care curge în „covată” și apoi în sac.

Fruntarul mai are și o funcție cu conotații magico-mitice. Ființele supranaturale care bântuie morile trebuie să fie anihilate. De aceea pe fruntar (aici omul privește cum curge făina) omul și-a luat mijloace de apărare. În speță, la fruntarul morii din Berbești sunt sculptate figuri antropomorfe, diavoli cu cornițe, embleme solare, astrale, în general dublate de elemente fitomorfe, care toate, în mentalitatea tradițională sunt corelate cu cultul

soarelui ca simbol al vieții și cultul arborelui vieții ca simbol al vieții fără de moarte, vin să apere omul de duhurile rele, „de ceasul bicanic”.

Fruntarul morii Moiş cuprinde trei registre compoziționale repartizate astfel:

a) În partea stângă (la prima moară), într-un prim cadru de formă pătrată marcat de zimți („dinți de lup”) încrestați este figurată prin excizare o mică glastră cu o floare cu trei ramuri. Fiecare ramură are la vârf o „rozetă”, floare zimțată pe margini, iar la mijloc este punctat centrul. Stilizarea implică arborele vieții (tiparul helenistic după clasificarea lui Paul Petrescu). În colțul dreapta sus este excizată o rozetă zimțată pe margini, marcată la mijloc figurând „soarele” (ca simbol al cultului solar). În partea dreaptă, într-un cadru similar, motivul central pune în evidență prin aceeași tehnică motivul „lalele” (cu aceeași simbolistică a „arborelui vieții”). Floarea este încadrată în cele patru colțuri de rozete zimțate cu aceeași simbolistică solară. La mijloc este practicat orificiul pe unde curge făina, iar deasupra lui, chiar în centrul compoziției este săpată în lemn crucea creștină (cu brațul de jos prelungit).

b) În partea dreaptă a fruntarului (în dreptul celei de-a doua morii), în aceeași tehnică și aceeași formă de reprezentare compozițională, într-o casetă apare figurat, în poziție centrală, „un drac” cu cornițe, mâna dreaptă se finalizează cu un cârlig (în loc de palmă), iar palma mâinii stângi se asociază unei rozete. În colțul din dreapta sus este figurată o rozetă solară împărțită în șase, stânga sus o rozetă împărțită în patru (crucea înscrisă în cerc), iar stânga jos o rozetă care închide o floare cu șase ramuri. Pe corpul „dracului” (abdomen) sunt practicate patru găurele ce marchează un pătrat. În chenarul din dreapta

este sculptat în basorelief un omuleț, destul de schematic realizat, încadrat în colțul din stânga sus, dreapta sus și jos de trei rozete solare zimțate pe margini și în interior sunt incizate razele în mișcare. La mijloc, exact ca la prima moară, apare săpata în lemn crucea creștină cu brațul de jos prelungit, sub care este orificiul pe unde curge făina.

c) În dreapta acestor reprezentări, în chenar, apare inscripția: 1912 (sus) și ALEXA MOIȘ (jos). Deci data construcției și proprietarul morii.

Dacă prima încăpere este destinată morilor cu toate angrenajele, a doua încăpere este „casa morarului” care are interiorul identic cu interioarele specifice caselor maramureșene de epocă, structura interiorului cuprinzând colțul cu vatra, colțul cu patul, colțul cu masa și colțul cu „podșorul” (dulapul cu vesela). Inventarul de interior și decorul este la fel ca la oricare casă tradițională.

Piua pentru bătut pănură din Ferești (Breb). Are un plan rectangular cu lungimea de 7,65 m și lățimea de 4,60 m. Construcția este ridicată pe stâlpi, bine fixați în tălpi și legați în cununi, în care sunt prinși cornii care susțin acoperișul în patru ape. Construcția are două compartimente:

a) cel în care este instalată roata verticală, care acționează „grindeiul” (cu o lungime de 3,15m) și

b) compartimentul care cuprinde piua cu ciocanele (pilugii), respectiv „covata” cu cei șase pilugi (ciocane), lung de 4,50m . Tot aici este amplasată și mica vatră deschisă unde se face foc pentru a încălzi un cazan (căldare) cu apa necesară puiatului.

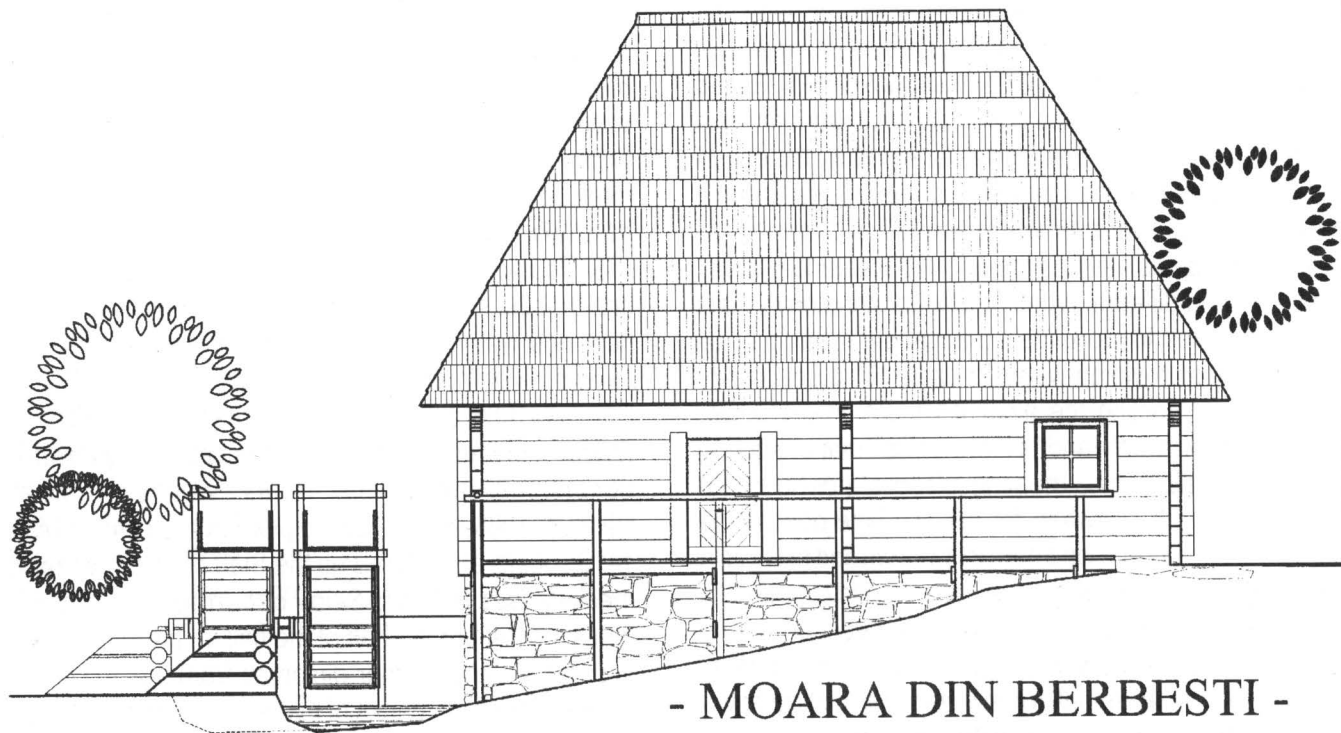
Piua se încadrează în tipologia „pivelor cu batere verticală”. Ciocanele sunt dispuse în perechi (respectiv șase ciocane în 3 perechi). Se pun în mișcare cu ajutorul

roții cu aducțiune verticală care acționează axul (fusul) cu „ridicători”, respectiv axul cu game.

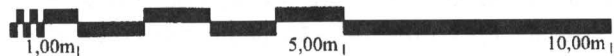
Mecanismul pivei este databil în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și a aparținut familiei nobile Țiplea din Ferești. Va fi prezentată în muzeu împreună cu alte instalații specifice din localitatea Breb (o vâltoare etc.).

Prima atestare a pivei în Europa este în anul 1086 în Normandia, iar pe teritoriul României la Oloig în anul 1342 ca „molendinae pillatoriae”. Pivele de pănură din zona Maramureș se încadrează în „tipul occidental”, adică care au „ciocane” cu cădere verticală spre deosebire de „tipul oriental” cu „maie” cu bătaie pendulatorie. În general în zonă pivele pentru pănură funcționau în complexe „industriale” alături de moară, vâltori și nu rareori fierăstraie hidraulice, batoze pentru treieratul cerealelor, pălincii etc.

Vâltorile. Multitudinea pâraielor și râurilor , a apelor ce străbat teritoriul național și în special zonele montane, submontane, a dealurilor au devenit o sursă de energie cinetică încă din cele mai vechi timpuri. Vâltorile, respectiv „șteazele” sunt atestate la noi încă în perioada dacică (Laten). Vâltoarea este o construcție din foște de lemn de forma unui trunchi de con în care apa pătrunde în șuvoi creând un curent circular care pune în mișcare țesăturile de lână. Forța apei, prin mișcarea țesăturilor, le îngroasă, le îndeasă, și totodată le spală. Termenul de „ștează” vine din traco - iliră și îl găsim și astăzi în aceeași formă în zonele de pe cuprinsul spațiului național care n-au fost cuprinse în cadrul provinciei romane a Daciei (C. Bucur, 1995, p. 243), deci este un cuvânt care face parte din fondul de substrat al limbii române. Termenul de „vâltoare” provine din limba latină „vultor, -is” care a dat în limba română „vâltoare” și verbul „a vâltori”. Acest termen

- MOARA DIN BERBESTI -
VEDERE

Arh. Laura Zaharia

Sector of water powered technical installations

The force of water was known since very long ago and peoples of the world discovered very ingenious technical solutions for using it for their own benefit. Based on archeological discoveries, we may say that water mills on the territories of former Dacia appeared by the end of the 2nd century and the beginning of the 3rd century. We may also say that they were already widespread all around Europe as early as the 11th - 12th centuries. Water was powering different types of mills for grinding cereals but also makes to work the screw and the hammer oil presses, also providing water for "palincii"=plum brandy distilleries for cooling the alcohol vapors. Water power was used in wool and plant textile manufacturing technical installations – "beating felt mills" (for huddling) since the year 1086, when for the first time documents certify it in Normandy, and here in 1342 we find at Olisig a certified "*molendinae pillatoriae*" as a "*nuovo ingenio*" (C. Bucur, 74). Later the hydraulic saw mills, threshers, along with the older whirlpools, all grouped in this zone in complexes: mill, whirlpool, felt mill, thresher, distillery etc.

In Maramures, these water powered installations (mills, whirlpools, felt mills etc.) appear in medieval documents published by Ioan Mihalyi de Apsa – *Maramures Diplomas of the 14th – 15th centuries* (p. 14 and next) under various forms.

In a diploma dated 1336 (Mihalyi, 14), by which a possession called Bedeu is turned to the Romanian noble family of Drag and Dragus Valahorum, mention is made that "*...ad locum ubiquidam fluvius vulga*

Sanyapathaka dictus cadit in alium fluvium Malumvize nuncumpatam... a que in extremitate meridionali e insdem fluvy Malumvize" or a *fluvium... vulga vocatur Malumvize"* between Sapanta and Campulung la Tisa, in 1373; another document in 1385 mentions other donations: "*...et omnibus metis carum et silvis, campis, pratis, aquis, aquarum ductibus, montibus et vallibus, molendinis ac universis...*" ("... and together with all their boundaries, and forests, fields, hayfields, waters with supply ditches, with mountains and valleys, with mills and everything else ...") (Mihalyi, Dăncuș, 1986, p.38), and a diploma in 1387 writes: "*... terries scilicet cultis et incultis, aquis aquarunquedecursibus, molendinis, pratis, vinetis...*" (Mihalyi, Dăncuș, 1986, p. 38). One diploma dated 14th of March 1419 speaks about a mill on the Sieu river: "*... ac rectae medietatiss in fluvio Saiov decurrentis*" ("... and the rights thereafter over half of the mill on the stream of the river Sieu"). Many other diplomas from the 15th century certify mills on the banks of rivers in Maramures together with their owners, mostly belongings of old Romanian noble families from Maramures in 1430, "the noble Lady Stana", daughter of Ioan Voda from Rozavlea hereby leaves as a heritage one mill etc. etc. During the next centuries many documents would certify such mills and water powered technical installations (Mihalyi, 124).

For the next centuries the number of documentary certified mills is very great. We may mention the year

1624 for a mill in the locality of Giulesti, owned by the Rednic family. In 1715 an agreement is convened between the owner Rednic Ion and his sons, in which for the mill built in 1695, new rights of ownership are established for the families of Codrea Petras, Fise Lupu and Rednic Ion from Giulesti (Arhive Records, 1974, p. 225).

The autarchic system of the villages in medieval Maramures led to technical and economical solutions which permitted all kinds of activities to be performed within the communities. Not long ago villages in our zone would still have a great variety and multitude of folk technical installations. Starting from a simple hand grinder, to the hydraulic mill and the complexes created around them, from the water mills for crushing seeds, to the most impressive "oil presses" operated by huge "screws" or "bumpers", from the simple "whirlpool" to the vertical hammers in felt mills, to the hydraulic saw mills, "horincii"/"palincii"=plum brandy distilleries on the riverbanks, water powered wood lathes etc. etc. may be herewith named folk technical installations, which in association of complexes did have a noticeable output efficiency.

We can exhibit, for the time being in our museum, the Dunca Mill from Ieud, chronologically dated 1570 and the Mois Mill from Berbesti dated 1912, as well as a 19th century felt mill from Feresti (Breb).

One research made in 1957 on the whole territory of Romania by late Dr. Cornel Irimie (working on opening the Folk Technique Museum in Dumbrava Sibiului) highlights for the right hand side bank of the Tisa river in the Maramures zone and on rivers like Tisa, Iza and Viseu and their main tributaries, a number of 276 water

powered folk technical installations, of which: 213 mills operated by vertical wheels, one (water operated) oil press, and other 38 installations of wool and textile workshops (mentioning 4 whirlpools, but it is well-known that every mill had at least one whirlpool too). He also records 4 crosscut saws/saw mills, 8 circular saws and 2 frame saws (Cornel Irimie, 1967/1968, p. 413 and next). Another research done by our own staff in 1972 envisaging only the villages Budesti, Sarbi, Calinesti on the Cosau Valley has recorded the existence of 28 working installations (out of the total 93 registered in 1957). Generally, they were grouped in complexes:

- mill with whirlpool;
- mill with whirlpool, felt mill;
- mill, crosscut saw, thresher, felt mill, whirlpool etc.

In Budesti, in 1972, out of the recorded ones back in 1947, we only found: 11 mills with vertical wheels, 4 threshers, 5 felt mills, 14 whirlpools, 1 frame saw, 1 crosscut saw, 2 saws. In Sarbi they still had: 8 mills, 2 threshers, 3 felt mills, 10 whirlpools, 1 crosscut saw and 1 oil press. In Calinesti: 12 mills, 2 crosscut saws, 3 felt mills, 2 oil presses, 2 threshers and 11 whirlpools (see Mihai Dăncuș, 1986, p. 62-63). We have mentioned these statistics only to have a view on the multitude of such installations and the massive loss in a few years, today being able to mention only one or two in each village, disappearing one by one, once and for all.

Another category of technical installations are the ones powered by hand, used for processing food, and not only for that:

- a) the ones for grinding and crushing seeds, grains (maize, wheat, rye etc.) and
- b) the ones for obtaining cooking oil.

For grinding, the simplest “mills”, very frequently found in our villages, were the hand “grinders” in their classical forms. Starting from these, by means of later technical innovations, by the end of the 19th century the hand grinder is provided with two wooden gears with a transmission system, the whole gear drive being placed on an axis that drove the grinding mechanism by means of two big wheels in diameter which were fixed to the two ends of the axis. These wheels were manually turned by two persons, reaching easily its necessary speed. Such a grinder was found on the Bradova Valley in Barsana. Later this type of grinder inspired the more evolved “mechanical mill”, respectively a grinder with metal gears and bearings (such a device was found in Campu Negru – now a district of Sighetul Marmatiei). This was the model that replaced human power by an electric motor, the same system being used in bigger water powered mills. One peculiar case is an adaptation for the driving system, at the superior part of the machine, where wings were put and attached to a gearing powered by wind. We have such an item in our museum purchased in the village of Stramtura from the Valea Satului.

There are two types of technical installations for pressing the cooking oil in Maramures:

1. “oloiernita cu berbeci”=oil press with bumpers (with two sub-types);
 - a) for the interior (a smaller one – operated inside a covered room),
 - b) roofed outside in the yard/garden;
2. “oloiernita cu surub”=oil press with screw.

Both types, however having specific variations, may be seen in our Village Museum. They have as annexes “piau cu pilug”= or “piau cu ciocane”=hammer mill for crushing

seeds. Oil was pressed from different kinds of plant seeds: pumpkin and sunflower, hemp, flax and nut, but also beech seeds and hazelnut.

They used to make other technical installations in the zone, for example the “wood lathe”, the “circular saw”, both operated by man power, either by hand or by foot.

All these installations are to be found, as we have already seen, all over Europe. The ones presented here are specific to our zone and they contain innovations adaptable to zonal specificity, thus being contributions to national and universal patrimony.

Such a “closed”, autarchic economic system which governed the villages in Maramures in the Middle Ages has imposed and determined unwritten laws and regulations, some of which still worked until not too long ago. These regulated the social and economic life of our communities ruled by principles also to be found in Christian moral values. The institution of kinship, so powerful in the zone had an essential role in organizing village life. In every community you would find the village church, but also “Balcului”=Balc's church in leud or the “Nistorestilor” = Nistors family church in Salistea de Sus; there was a “village priest”, but also a “kinship priest” (of a certain greater family). In the same way, in every village, within the local economy, mills and other water powered technical installations worked and were owned by one kinship or two-three kinships in association, being related to one another, or being owned by one single church parish (“the Rednics' mills”) (in almost every village: for example in Stramtura “Up the Hill Mill” and “Down the Hill Mill”) or the “Priest's Mill” (Iurca in Harnicesti) and/or simply the mill of the village (but rarely). Mills were generally situated by the extremities or ends of villages

“up” or “down” the roads or river flows. Here one could not hear the church bells chiming because of the distance, but also because of noises made by the water, the turning of wheels and millstones. As a result they were outside the protection of churches and therefore according to people's mentality and beliefs they were haunted by evil spirits. Here, in time, people also “grinded their thoughts”, they were urged to meditation upon the conditions of their existence. Listening to the monotonous turning of the millstones they would discuss their family problems, community issues, telling each other fantastic stories full of supernatural beings: about the Man of the Night, the Girl of the Woods, Fates and others. Here are some recently collected: “Mills were haunted by spirits. Many times the mill would run to no avail. The evil spirit was the one to start the mill”; or “Devils would come to the mill by night. They would chase the miller. It was only prayers that could save them from all werewolves.”; or “On Epiphany Day the girls would make bunches of verdure (a bunch of “t'idru”=cedar twigs) which they put on the mill wheel to freeze. These were brought home and after defrosting them the girls would wash their faces, in order to have a beautiful, clean face.” (Ioana Dancus, Mihai Dancus, 1977, p. 355-360).

In most cases these means of defending oneself against the evil spirits were elements of magical descent, which later were overlapped by the Christian ones. Anthropomorphous figures (carved in wood) were fixed in places charged by magic, generally in places that marked “passage thresholds”, and touching them, either visually or by hand, would bring a discharge from dangers, from the evil. Solar, astral emblems, in general, plants which in traditional mentality were associated to the cult of the sun

as a symbol of life and the cult of the “tree of life” as a symbol of life without death, all would come to defend people from the evil spirits, “from the poof hour, the evil hour”. Later on the Christian elements appeared having the same meanings and roles. That is to say, in traditional mentality the mill is the milieu of meditation on the ways of life: here a man would disclose his ancestral beliefs, together with his fears generated by his tragic fate acquired since birth. The mill, for the Romanian peasant, was the place to grind the wheat and the maize, the millet, the buckwheat, but also his fate, his destiny.

A European project financed by Norway – for which we do express our thanks herewith too – permitted us to develop within our museum this sector of water powered technical installations, respectively to restore the Dunca-Boboioag Mill from Ieud, the Mois (Codrea) Mill from Berbesti, the felt mill for beating woolen wear (long thick coats) which belonged to the Tiplea family in Feresti (Breb) and several whirlpools or eddies. Work is still going on to restore a “palincie”=distillery (for plum brandy). The project for arranging this sector was made by arch. Laura Zaharia based on a theme elaborated by Dr. Mihai Dancus.

The Dunca Boboioag Mill from Ieud. Water mills in Maramures belong to the vertical wheel type mills, with water falling from above or directed beneath. The mechanism of the Dunca Mill from Ieud has a vertical wheel supplied with water from above, which means that it falls from above onto the blades. Water comes from a spring running into “scocurile”=headraces made of thick wooden boards. A system of water gates, by proper handling, would conduct the water towards wheel of the mill or to the whirlpool. The mechanism works like this: the

wheel is fixed on the “grindei”=axle of the water mill/main shaft (horizontal force transmission axle towards the millstones), crangul= gearing of “toothed wheel” and millstones turning vertical shaft.

The house itself is 9.36 m long and 5.4 m wide. The construction has two rooms. One is for the miller, where he lives being of: 5.65 m long and 5.40 wide, and the other is afforded for the mill proper with all its mechanisms and annexes: with a length of 3.91 m, and width of 5.40 m. The shape of the construction is the one of a normal house from Maramures with its specific architecture. The roof is made in four slopes. The foundation bases of the construction or the layers are made of oak wood cut in four edges, and so are a part of the wall beams surrounding the whole installation. The construction itself, in its shape as it is now, is made of beams on which tiles have been affixed. Its architectural type is the one called “blockbau”, specific to this European zone.

The mill was owned by the Dunca-Boboioag family from Ieud. It was taken by the CAP [Cooperativa Agricola de Productie = socialist type of collective farm], and it was only after a high flood that came down the Ieudisor river and took away the mill downstream we succeeded partially to collect what was left of the construction. A few fragments from the “mill's attic” and its mechanisms were retrieved, a painting which represented the interior, found in the collection of the painter Traian Biltiu-Dancus from Ieud permitted the restoration and reconstruction of this mill. The first step of the restoration was made due to a subsidy given by the Ministry of Culture (1998). A European program financed by Noeway (2009-2010) has helped us to achieve the definitive restoration.

The owners of the mill were the descendants of the

noble family of Dunca from Sieu. Documents mentioned in 1639 a Dunca named person from this family, a praetor in Ieud.. It is possible that members of the great family of Duncas came to Ieud some time before. The house of the mill is precisely dated by dendrochronology methods to be from 1570-1571. It is also possible that one of the Duncas had come into another kinship in Ieud inheriting this mill. About the Dunca Boboioag family you may also see the text under the entry Dunca House from Ieud.

The Mois Mill from Berbesti. This mill was purchased from the Codrea family which was related to the Mois family. The Mois' families from Berbesti are descendents of Voicu, son of Baila of Prince Locovoi from Cosau: *“Romanians Baila and his brothers, sons of Locovoi, receive ½ of the principality Cosau <<... et Baila filiorum Locvoui fidelium Olachorum...>>”*.

They are related to the Barleas and Fodorut-Negrutius. They are the owners of the village Berbesti. In this kinship they also had a number of dignitaries like Lupu Moisin – vice-praetor (1685), Ionas – deacon etc. The Moisil family of Rodna and Nasaud also draw their roots from here. Part of the Mois kinship migrated later to Oas and founded the locality named Moiseni.

We recorded all these data as they do justify the owner's status from whom we took over the mill and brought it into the museum, the Mois kinship and their social ranks since the Middle Ages.

The village of Berbesti is lying in the Mara Valley, followed by Vadul Izei, where the Mara River flows into the Iza. All these rivers: Mara with its contributor Cosau, but also Iza, Tisa and Viseu are all suitable waters to power mills with their force, therefore we find so many folk technical installations (mills, felt mills, whirlwinds) that

were in use for hundreds of years on these rivers.

This mill has a rectangular plan, rather large in its dimensions compared to other mills, that is 11.00 m x 7.50 m. The construction is planned for two rooms: the mill house (36.25 sq m) and the miller's house (33.15 sq m). Respectively the mill house is the area where in the subsurface you will find the driving mechanisms of the mill (cranks, waterwheel axle, gear or "toothed wheel"), all turned by the vertical wheel, and in the attic you find: the millstones (closed in the "sieve frame"), the fixed one and the turning one, a basket in which they poured the grains for grinding etc. and the "fruntarul morii"=frontal piece of the mill – a wider beam which separates the attic from the working mechanisms in which apertures are made to let the flour flow out on its way coming from the stones.

The Mois Mill has in fact two mills, that is to say two couples of millstones implying two sets of mechanisms driven by the water powered wheels to the whole gearing. The second pair of stones works in the "wheat mill" where the cereals are ground (wheat, rye). This one, by means of a special device is linked to a flutter that separates flour from other grits.

As we said the frontal piece of the mill is an important part having special, outstanding connotations. First of all it has a pragmatic function separating the "attic of the mill" from the lower part (where it has the gearing mechanisms of the millstones). It not only "separates" but it also "links". It links the millstones that grind the grains with their special devices leading the flowing flour right into the "meal chest" and then into the sacks.

This frontal piece also has its magical-mythical connotations. Supernatural beings that haunt the mills

must be annihilated. This is why on the frontal piece (where you permanently must look to see the flour flowing) you will see all means of guarding defenses. In the case of the Berbesti Mill they carved anthropomorphous figures, horned devils, solar and star emblems, generally doubled by plant symbolizing elements, which all, in the traditional mentality are linked to the cult of the sun as a symbol of life and to the tree of life as a symbol of life without death, called to protect people from the evil spirits, from the "poof hour" The Mois Mill frontal piece has three composition registers:

a) On the left hand side (in the first mill), in a square tooth like patterned marked frame ("wolf's teeth") one can see a three twigged flower in a small pot. Each twig at the end has a "rosette", a jagged flower, and in the center with a dotted pattern. This styling implies the three of life (a Hellenistic print by Paul Petrescu's classification). In the upper right hand side corner one can see an excised rosette with jagged edges, marked in the middle by the shape of the sun (symbolizing the solar cult). On the right, in a similar frame, the central motive, by the same technique, represents a "tulip" (with the same symbolic value of the "tree of life"). This flower is surrounded in its four corners by jagged rosettes symbolizing also the sun. In the middle the piece has the hole through which the flour is let out and above it, right in the center of the composition, the Christian cross is carved in the wood (with its lower branch extended).

b) In the right hand side of the frontal piece (for the second mill), by the same technique and compositional form of presentation, in a frame, in central position you can see the figure of a horned "devil", with the right arm ending in a hook (instead of a palm), and the palm of its

left hand is associated to a rosette divided in four (with the cross inscribed in the circle), and on the lower left hand side you see a rosette enclosing a six stemmed flower. On the "devil's" body (abdomen) you can see four holes marking a square. In a frame on the right hand side you can see a little man carved in bas-relief, quite sketchy in its shape, surrounded in the upper left corner, upper and lower right by three jagged rosettes and inside their middle the moving sunrays are incised. In the middle, just like in the case of the first mill, you see the Christian cross carved in the wood with its lower branch extended, under which it has the opening letting out the flowing flour.

c) On the right of all these representations, in a frame you can see an inscription: 1912 (up) and ALEXA MOIS (down); date of construction and mill owner's name.

As the first room belongs to the mills with all their devices and gearings, the second room is the "miller's house" having an identical interior with any specific Maramures house of the époque. The interior is divided into the usual fireplace corner, the bed corner, the table corner and the corner "cupboard" (for plates and dishes). The interior inventory and settings are the same as in any traditional house.

Felt mill for beating thick woolen textiles from Feresti (Breb). It has a rectangular plan 7.25 m long and 4.60 wide. This construction is raised on poles, well fixed on bases and bound in crowns into which the roof beams are set for rainwater to flow in four slopes. The construction has two compartments:

- a) one into which they installed the vertical wheel driving the "grindei"=beam axle (3.15 m long) and
- b) compartment containing the felt mill itself with the

hammers (pestles), respectively the "trough" with the six pestles (hammers), 4.50 m long. Here it also has a small fireplace for a cauldron to heat water for the mill.

This felt mill is of the "vertical beating" type. Hammers are placed in pairs (respectively six hammers in 3 pairs). They are moved to beat by the wheel turning the axle (spindle) with its "lifters" or cam shaft.

The mechanism of the mill is datable around the second half of the 19th century and it belonged to the noble family Tiplea from Feresti. It will be presented in our museum together with other specific installations from Breb (a whirlpool etc.).

The thick woolen textile (used for making long coats, shorter coats, tight trousers, sleeveless vests etc.) has a "rangy" structure after weaving. After beating in water, the textile becomes thicker and much more resistant.

The first certification of a felt mill in Europe dates back to 1086 in Normandy, and on Romanian territory at Oloig to the year 1342 as a "molendinae pillatoriae". Felt mills in the zone of Maramures are of the "western type", having vertically beating hammers differing from the "oriental type" with "mallets" beating like pendulums.

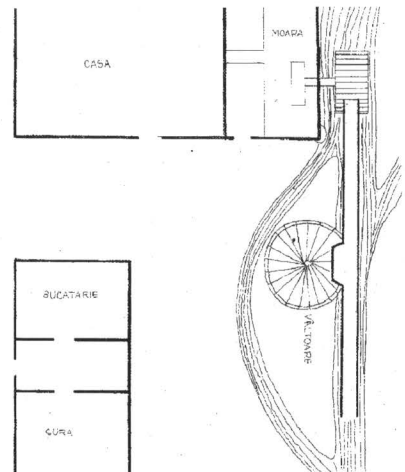
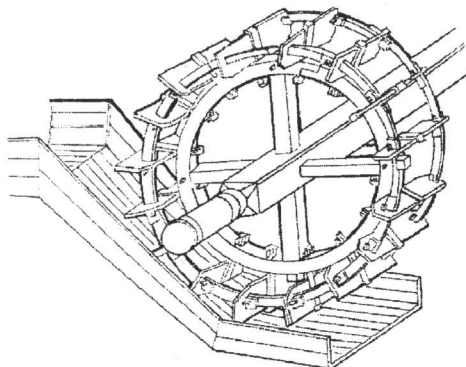
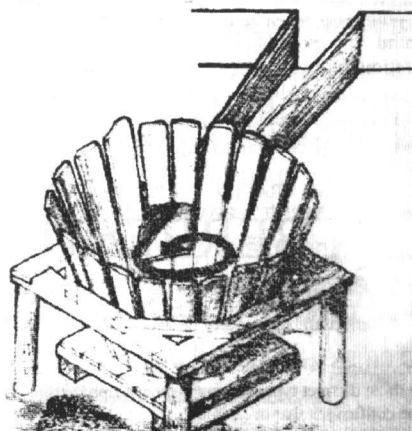
Generally, in this zone felt mills worked in "industrial" complexes with other mills, whirlpools, sometimes hydraulic saws, threshers, distilleries, etc.

Whirlpools. A great number of rivulets and rivers, flowing waters that pass through the whole national territory and especially the mountainous, sub-mountainous and hilly regions have all become a source of kinetic energy since times immemorial. Whirlpools, respectively "steazele"=eddies/whirlpools have been attested to be present since Dacian times (Laten). A whirlpool is a construction made of very thick wooden

boards in the shape of a truncated cone into which the water flows in a powerful jet creating a circular current to move the woolen textiles. It is the force of water that thickens and stamps the textiles also washing them clean. The word “steaza”=whirlpool [singular of “steazele”] used for the device comes from the Thracian-Illyrian language and we find it even today under the same form in zones of our national space which were never included into the Roman Province of Dacia (Cornel Irimie, 1995, p. 243). So we may say that it is a part of the basic word fund of the Romanian language. The term “valtoare”=whirlpool comes from the Latin “vultor, -is” which in Romanian became “valtoare” followed by the verb “a valtori”=to whirl. This term is mostly to be found on

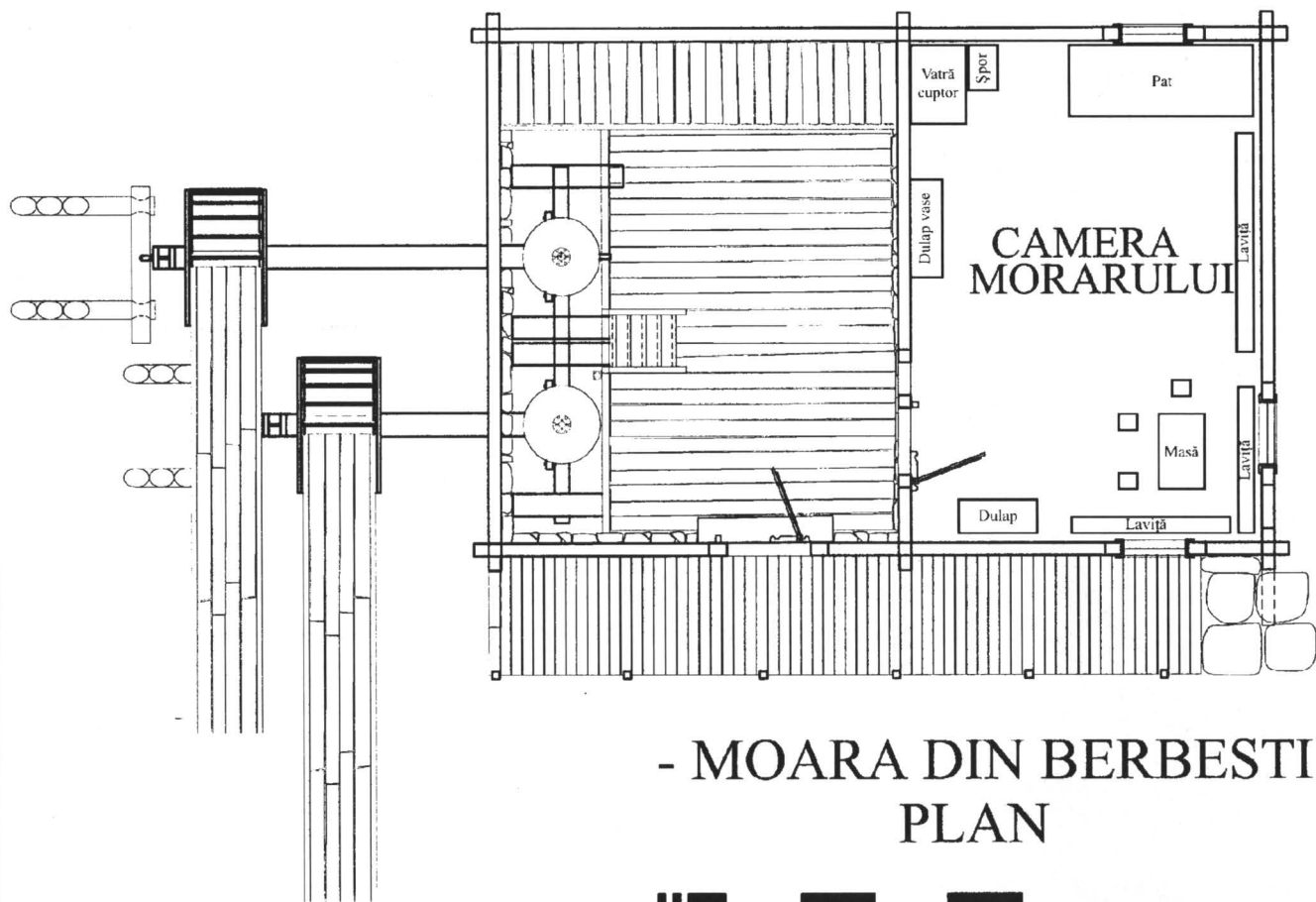
the territories of the former Roman Province of Dacia. Paradoxically, the term “valtoare” is specific to the zone of Maramures as well, which had never been under Roman rule as historians generally agree, being attested to be the zone of “great Dacians” or “free Dacians”. We may say however that, in the zone of Maramures within the main body of vernacular vocabulary one can find many old Latin terms that have already disappeared from several regions or they never existed in other ones.

Whirlpools are generally present around every water mill using the same water directed onto “scoari”=swivels/headraces towards the hydraulic wheels. We may be sure that every mill did have one or two such whirlpools.

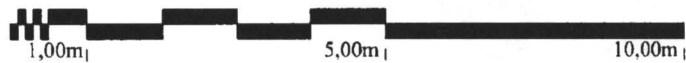

După Muzeul ASTRA - Sibiu

Design: Eugen Mateș

- MOARA DIN BERBESTI
PLAN

Arh. Laura Zaharia

La section avec des installations techniques actionnées par l'eau

La force de l'eau a été connue depuis des temps anciens, les peuples du monde découvrant des solutions techniques ingénieuses de son utilisation et de sa valorisation dans son propre usage. Ayant à la base les découvertes archéologiques, le moulin à l'eau sur le territoire de l'ancienne Dacia apparait vers la fin du II-ième siècle et le début du III-ième siècle. Nous pouvons conclure qu'au XI-ième et au XII-ième siècle on le retrouve sur l'entier territoire de l'Europe. L'eau met en marche les différents types de moulins pour moudre les céréales, pour mettre en marche les moulins à foulon afin de sortir l'huile, ou bien pour l'adduction de l'eau afin de refroidir les vapeurs d'alcool de la «palinca». La force de l'eau a été utilisée dans les installations techniques de l'usinage des tissus en laine et plantes textiles - «pivele de batut» depuis 1086; le moulin est attesté pour la première fois en Normandie, puis, chez nous en 1342 quand à Olosig est attesté un «*molendinae pillatoriae*» comme un «*nuovo ingenio*» (C.Bucur, 74). Plus tard sont apparues les scies hydrauliques, les batteuses pour égrener les céréales, qui sont mises en fonction par un système hydraulique à côté des anciennes treuilles d'eau, tout cela étant groupé dans des complexes tels: moulin, treuilles, moulins à foulon, batteuses, alambics pour la tuica/l'eau de vie.

Au Maramures ces installations mises en fonction par l'eau (moulins, treuilles) sont consignées dans les documents du Moyen Age publiés par Ioan Mihaly de *Apsa-Diplômes du Maramures du XIV-ième et XV-ième*

siècle (p.14 et les suivants) sous différentes formes.

Dans le diplôme du 1336 (Mihalyi,14) par lequel la propriété sur Bedeu sera donnée à la famille noble roumaine Drag et Dragus Valahorum, on fait la mention: «*...ad locum ubiquidam fluvius vulga Sanyapathaka dictus cadit in alium fluvium Malumvize nuncumpatam...a que in extremitate meridionali e insdem fluvvy Malimvize*» ou un «*fluvium ...vulga vocatur Malumvize*» entre Sapânta et Câmpulung la Tisa, en 1373; un autre document du 1385 rappelle parmi d'autres donations de: «*...et omnibus metis carum et silvis, campis, pratis, aquis, aquarum ductibus, mon-tibus et vallibus, molendinis ac universis...*» (...avec toutes leurs limites, avec les forêts, les champs les prairies, les eaux et les canaux d'adduction, les montagnes et les vallées, avec les moulins et toutes les autres...), et le diplôme du 1387 dit: «*...terris scilicet et incultis, aquis aquarunque decursibus, molendini in fluvio Saiov decurrentis*» (...et le droit sur la moitié du moulin situé sur le cours de la rivière Sieu»). Beaucoup d'autres diplômes (Mihalyi) attestent, au cours du XV-ième siècle, des moulins sur diverses rivières du Maramures et leurs propriétaires qui étaient les anciennes familles nobles roumaines de Maramures (en 1430, «la noble Madame Stana», la fille du voïvode Ioan de Rozavlea laisse en héritage un moulin, etc., etc. Au cours des siècles qui suivent, les documents abondent en informations concernant les moulins et les installations techniques mises en fonction par l'eau (Mihalyi, 124).

Les siècles suivants, le nombre des moulins attestés dans les documents est très grand. Nous rappelons un moulin de Giulesti du 1624 qui a appartenu à la famille Rednic. En 1715 est consignée une entente entre le propriétaire Rednic Ioan et ses fils et pour le moulin construit en 1695 on consigne le droit de propriété commune des familles Codrea Petras, Fise Lupu et Rednic Ion de Giulesti (Conseiller Archives, 1974, p. 225).

Le système autarcique des villages du Maramures médiéval a mené vers des solutions techniques, économiques qui permettent la réalisation des besoins communautaires de leur intérieur. Jusque très récemment dans les villages de la région était présente dans une grande variété une multitude d'installations techniques populaires. A partir du moulin classique manuel jusqu'au moulin hydraulique et les complexes qui se sont créés autour d'eux, du moulin simple à foulon pour casser les graines, aux impressionnantes presses à huile, du treuille simple au moulin à foulon avec des marteaux verticaux, aux scies mises en route hydrauliquement, les distilleries du bord des rivières, les tours en bois, etc., toutes ces choses nous leur avons donné le nom d'installations techniques populaires qui, associées dans des complexes, peuvent avoir un rendement appréciable.

Nous exposons pour l'instant seulement le moulin Dunca de leud daté du point de vue dendro-chronologique en 1570 et le moulin Mois de Berbesti, datée en 1912, aussi bien qu'un moulin à foulon pour la laine, de Feresti (Breb) du XIX-ième siècle.

Une recherche faite en 1957 sur tout le territoire de la Roumanie a mis en évidence pour la région du

Maramures du rive droit de la Tisa seulement sur la Tisa, l'Iza et Viseu et leurs principaux affluents, l'existence de 276 installations techniques paysannes mises en route par l'eau dont: 213 moulins avec roue verticale, une presse à l'huile, mais aussi 38 installations pour l'usinage de la laine et des textiles (nous comptons ici seulement quatre treuilles, mais nous savons qu'à chaque moulin il y avait au moins une treuille). Il y a 4 scies, 8 scies circulaires, 2 scies mécaniques (Cornel Irimie, 1967/1968, p. 413 et les suivantes). Une autre recherche que nous avons faite en 1972 ayant comme échantillon les villages Budesti, Sârbi, Calinesti de la vallée de Cosau, a mis en évidence l'existence de 28 installations en marche (d'un total de 93 enregistrées en 1957). En général, celles-ci sont groupées en complexes: moulin et treuille : moulin, treuille, moulin à foulon; moulin, scie, batteuse, moulin à foulon, treuille.

A Budesti, en 1972 sont restées celles que nous avons enregistrées en 1947: 11 moulins à roue verticale, 4 batteuses, 5 moulins à foulon, 14 treuilles, 2 distilleries, 1 scie circulaire, 1 scie mécanique, 2 vus. A Sârbi il y avait: 8 moulins, 2 batteuses, 3 moulins à foulons, 10 treuilles, 1 scie mécanique, 1 presse à l'huile. A Calinesti: 12 moulins, 2 scies mécaniques avec vus, 3 moulins à foulon, 2 presses, 2 batteuses et 11 tourbillons (à voir Mihai Dancus, 1981, p.92-93). Nous avons donné ces détails statistiques pour mettre en évidence la variété et la multitude de ces installations et l'immense perte au cours de quelques années, aujourd'hui existant une ou deux installations dans chaque village, celles-ci aussi en cours de disparition.

Une autre catégorie des installations techniques paysannes sont celles qui sont mises en route

manuellement et qui, en bonne partie sont utilisées pour l'usinage des produits alimentaires et pas seulement:

a. Celles qui sont destinées à être moulues ou écrasées (maïs, blé, seigle, etc);

b. Celles qui sont destinées à obtenir l'huile comestible

Pour moudre, le plus simple « moulin » et très fréquente dans nos villages a été le moulin manuel, dans ses formes classiques. De ce moulin, par des innovations techniques et des améliorations, à la fin du XIX-ième siècle fait son apparition le moulin à bras prévu avec des roues dentelées en bois avec système de transmission, tout l'engrenage étant placé sur un arbre qui met en marche le mécanisme du moulin par deux roues très grandes fixées sur ses deux bouts. Ces roues étaient mises en marche manuellement par deux personnes, imprimant avec beaucoup de facilité la vitesse nécessaire. Nous avons trouvé un tel moulin sur la Vallée de Bradova de Bârsana. De ce type a évolué le « moulin mécanique »-un moulin prévu avec des roues dentelées métalliques et des roulements à billes (une telle pièce nous l'avons trouvée à Câmpu Negru - aujourd'hui, quartier de la ville de Sighetu-Marmatiei). Ce modèle a mené vers le remplacement de la force de l'homme par un petit moteur électrique, système qui a été utilisé aussi pour les moulins plus grands qui sont mis en marche par l'eau. Un cas singulier pour moudre, c'est l'adaptation au système de mise en marche de la partie supérieure d'un engrenage couplé à des ailes en bois pour être mis en route par le vent. Nous avons dans le musée un exemplaire acquis à Strâmtura sur la Vallée du Village.

Il y a deux types d'installations techniques pour

obtenir l'huile comestible au Maramures:

1. «la presse aux marteaux» (oloiernita cu berbeci) avec deux sous-types

a. pour l'intérieur (plus petite mise dans une pièce couverte)

b. avec toit-dans la cour/le jardin

2. «la presse au vis»

Les deux, avec des variantes spécifiques, sont présentées au Musée du Village. Elles ont comme annexes «le moulin à foulon avec piluge» et/ou «moulin à foulon avec marteau» pour écrasé les graines. L'huile a été obtenu des graines des diverses plantes: les pépins de courge et de tournesol, de chanvre, de lin et noix, aussi bien que des graines de hêtre et de noisettes.

Toutes ces installations, comme nous avons vu, nous les retrouvons sur un plan plus large, européen. Celles dont nous parlons sont des variantes spécifiques pour notre région et mettent en évidence les innovations adaptables au spécifique du site, étant une contribution au patrimoine national et universel.

Le système économique «fermé», autarcique, qui gouvernait les villages du Maramures pendant la période médiévale a imposé et a établi des lois non écrites, des coutumes, les unes restant valables jusque dans nos jours. Celles-ci réglementaient la vie sociale et économique des communautés d'après des principes qui se retrouvent dans les traces de la morale chrétienne. L'institution de la famille, si puissante dans la région, a eu un rôle essentiel dans l'organisation du village. Dans chaque communauté il y a l'église du village, mais aussi bien l'église de «Balc» à leud ou l'église «Nistor» à Salistea de Sus; il y avait « le curé du village », mais aussi bien «le curé de la famille». Toujours comme ça, dans le

cadre de l'économie locale fonctionnaient des moulins et d'autres installations techniques mises en mouvement par l'eau, qui étaient la propriété d'une famille ou de deux ou trois familles associées, entre lesquels il y avait des liens de parenté, même dans le cadre d'une seule paroisse («de Rednic»), de l'église (presque dans chaque village; par exemple à Strâmtura, c'est «Le Moulin d'en Haut» et «Le Moulin d'en Bas»), ou «le Moulin du Curé» (Iurca à Harnicesti) et/ou le moulin du village (plus rarement).

En général, les moulins étaient situés à la périphérie des localités «du haut» ou «du bas» du village. Ici on n'entendait plus le son des cloches de l'église à cause de la distance, mais aussi à cause du bruit de l'eau, du mouvement des roues et des pierres du moulin. Par conséquence, les moulins sortaient de la protection de l'église et ainsi, dans la mentalité populaire, les moulins étaient hantés par des esprits maléfiques. Ici, les gens, au fil du temps «moulaient leurs pensées», ils étaient poussés vers la méditation sur la condition existentielle. Ayant comme atmosphère le rythme monotone du mouvement des pierres de moulin, ils discutaient les problèmes de leurs familles, de la communauté et racontaient des histoires fantastiques qui visaient le surnaturel: ils parlaient de l'Homme de la Nuit, La Fille de la Forêt, Les Fées. Nous notons quelques recueils récents: «Dans les moulins venaient des esprits. Beaucoup de fois le moulin marcherait en vide. L'esprit maléfique mettait en marche le moulin. Ou: «Les diables venaient au moulin à minuit et mettaient en marche le moulin qui travaillait en vide (à voir les images avec des diables de la poutre maîtresse du moulin Mois de Berbesti restauré dans le musée). «Les diables venaient au moulin

la nuit. Ils couraient après le meunier et le faisaient courir. Seulement avec des prières ils pouvait s'échapper aux fantômes»; « A l'Epiphanie, les filles faisaient des ornements de verdure qu'elles mettaient glacer sur la roue du moulin. Puis, elles les emmenaient chez elles, les laissaient se décongeler et se lavaient avec l'eau qui en résultait pour avoir un visage propre et joli (Ioana Dancus, Mihai Dancus, Cluj-Napoca, 1997, p.355-360).

Le plus souvent, les moyens de se défendre contre les esprits maléfiques visaient des éléments magiques sur lesquels se sont supposés les éléments chrétiens. Des figures anthropomorphes (sculptés en bois) et fixés dans des endroits d'un grand potentiel magique, en général des endroits qui marquent des «seuils de passage»; en les touchant, soit de la vue, soit de la main, on provoquait le déchargement du danger, du mal. Les marques solaires, astrales en général, végétales qui, dans la mentalité traditionnelle étaient associées au culte du soleil comme symbole de la vie et le culte de «l'arbre de la vie» comme symbole de la vie sans mort, viennent défendre l'homme contre les esprits maléfiques, «contre le moment maudit». Plus tard apparaissent les éléments chrétiens ayant les mêmes buts. Voilà que, dans la mentalité traditionnelle, le moulin est le cadre de méditation sur les buts de la vie: ici l'homme se dévoile avec ses foies ancestraux, avec ses angoisses générées par le sort tragique reçue à sa naissance. Le moulin, pour le paysan roumain, moule le blé et le maïs, le millet, le sarrasin, mais aussi bien le sort de l'homme, son destin.

Un projet européen financé en Norvège - pour lequel nous remercions-nous a permis à développer dans le musée ce secteur des installations techniques mises en marche par l'eau, c'est-à-dire à restaurer le moulin

Dunca-Boboioag de Ieud, le moulin Mois (Codrea) de Berbesti, le moulin à foulon pour travailler la laine (pour tisser des vêtements), qui a appartenu à la famille Tiplea (de Feresti (Breb) et plusieurs treuilles d'eau. En cours de restauration dans le musée nous avons aussi une distillerie pour préparer la tuica/l'eau de vie. Le projet d'aménagement de ce secteur a été fait par l'architecte Laura Zaharia ayant à la base un thème élaboré par Mihai Dancus.

Le moulin Dunca Boboioag de Ieud. Les moulins à l'eau du Maramures appartiennent au type de moulins à roue verticale, avec adduction (de l'eau) supérieure ou inférieure. Le mécanisme du moulin Dunca de Ieud a une roue verticale avec l'adduction de l'eau supérieure, c'est-à-dire que l'eau tombe au-dessus des palettes. L'eau vient par le ruisseau du moulin et tombe dans les caniveaux en bois. Un système d'arrêt, par manœuvre dirige l'eau vers la roue du moulin ou vers le moulin à foulon. La structure du mécanisme du moulin implique: la roue fixée sur l'axe de transmission du mouvement vers les pierres du moulin), la roue dentée (ou «avec des dents»).

La maison du moulin a une longueur de 9,36 mètres et une largeur de 5,4 mètres. La construction a deux pièces. L'une est celle dans laquelle vit le meunier, donc l'habitat ayant les dimensions: L=5,65; l=5,40, et l'autre abrite le moulin proprement dit avec tous les mécanismes et les annexes: longueur=3,91m, largeur=5,40m. La construction a la forme d'une maison normale sur le spécifique architectural du Maramures. Le toit est en quatre «eaux». La base de la construction est en chêne taillé en quatre bords, aussi bien que les poutres et les murs afférents à l'installation.

La construction elle-même, dans sa forme actuelle est en poutres sur lesquelles ont été fixées des tuiles en bois (°ipe). Elle s'inscrit dans l'architecture type «blockbau» spécifique à cette région européenne.

Le moulin a appartenu à la famille Dunca-Boboioag de Ieud. Elle a été reprise par CAP, et seulement après une grande inondation qui a agrandi le ruisseau Ieudisor et a déployé le moulin nous avons réussi à récupérer partiellement cette construction. Quelques fragments du «grenier du moulin» et du mécanisme de fonctionnement (récupérés) aussi bien qu'un tableau qui représente l'image de l'intérieur de ce moulin que nous avons trouvé dans la collection du peintre Traian Biltiu Dancus de Ieud nous permettent la reconstitution de l'intérieur et la restauration de ce moulin. Une première étape de restauration a été faite par une subvention du Ministère de la Culture (1998). Un programme européen financé par la Norvège (2009-2010) a facilité la restauration dans sa forme définitive.

Les propriétaires du moulin ont été les descendants de la famille noble Dunca de Sieu. Les documents parlent en 1639 d'un certain Dunca de cette famille, praetor à Ieud (Alexandru Filipascu, 2006; Ioan Mihalyi de Apsa, 1900). Il est possible que des exponents de la famille Dunca y soient venus depuis plus longtemps. La maison du moulin est attestée avec certitude du point de vue dendro-chronologique en 1570-1571 (Klaus Freckmann/Burghart Schmidt, 2008, p.358). Il est possible qu'un Dunca soit entré dans une famille de Ieud et qu'il ait hérité ce moulin. De la famille Dunca Boboioag à voir le texte *Maison Dunca de Ieud*.

Le Moulin Mois de Berbesti. Le moulin a été acquis par la famille Codrea qui avait des liaisons de

parenté avec la famille Mois. La famille Mois de Berbesti descend de Voicu, le fils de Baila du prince Locovoi de Cosau: «*Les roumains Baila et ses frères, les fils de Licovoi, reçoivent la mytié de la principauté* Cosau «...et Baila filiorum Locvoui fidelium Olachorum» (Ioan Mihalyi de Apsa, p. 50, le 14 mai 1364).

C'est un lien de parenté avec Bârlea et Fodorut-Negrutoiu. Ce sont les propriétaires du village Berbesti. De cette famille ont fait partie aussi de grands dignitaires tels: Lupu Moisin-prætor adjoint (1685), Ionas-diacre, etc...D'ici partent les racines de la famille Moasil de Rodna et Nasaud. Une partie de la famille Mois émigre en Oas et fondent la localité Moiseni. Nous avons voulu noter tous ces détails car ils justifient le statut du propriétaire duquel nous avons pris le moulin dans le musée, la famille Mois et les rangs sociaux de la période médiévale.

Le village Berbesti est situé sur la Vallée de Mara, suivi par Vadu Izei, où la rivière Mara se verse dans l'Iza. Toutes ces rivières – Mara avec son affluent Cosau, mais aussi Tisa, Iza et Viseu- sont bonnes à être utilisées comme force motrice, la preuve en étant les installations techniques populaires (moulins, moulins à foulon, tourbillons) qui ont fonctionné des centaines d'années sur ces rivières.

Le moulin a un plan rectangulaire ayant des dimensions assez grandes par rapport aux autres, c'est-à-dire 11,00m x 7,50m. Le plan de la construction a deux pièces: la maison du moulin (36,25 mètres carrés) et la maison du meunier (33,15 mètres carrés). La maison du moulin est une pièce qui, au sous-sol a les mécanismes de fonctionnement du moulin (l'axe, la roue, le support); tout est mis en mouvement par la roue verticale et, dans le grenier du moulin se trouvent: les pierres du

moulin(fermées dans la «vesca»), la fixe et la volante, la corbeille dans laquelle on met les graines qui seront moulues et une poutre épaisse qui sépare le grenier du moulin des mécanismes qui le mettent en marche et dans lesquelles se trouvent les orifices par où coule la farine, ces orifices étant en liaison avec les pierres.

Le moulin Mois a deux «moulins» c'est-à-dire deux séries de pierres qui supposent deux séries de mécanismes à partir des roues mises en marche par l'eau jusqu'à l'engrenage dans sa totalité. La deuxième série de pierres forme « le moulin de blé » où on moule les céréales (le blé, le seigle). Ce deuxième «moulin» par un engrenage spécial est en liaison avec un dispositif - «vântu reșca» qui sépare la farine.

Une pièce importante du moulin c'est fruntarul - une sorte de poutre qui a des connotations spéciales, particulières. Tout d'abord nous remarquons une fonction pragmatique: elle sépare le grenier du moulin de la partie basse (où se trouvent les mécanismes de mise en marche des pierres). Mais elle ne « sépare » pas seulement, par contre, elle «unit» les pierres qui brisent les graines et, par des dispositifs spéciaux récupèrent la farine qui tombe dans la «covata» - le pétrin et puis dans le sac. Cette «fruntar/poutre» a aussi une fonction avec des connotations magiques et mythiques. Les êtres surnaturels qui ravageaient les moulins devaient être anéantis. C'est pourquoi sur ce poutre (ici l'homme regarde comment coule la farine) l'homme a trouvé des moyens pour se défendre. Par conséquence, sur la poutre du haut de l'entrée dans le moulin de Berbesti on a sculpté des figures anthropomorphes, des diables avec des petites couronnes, des emblèmes solaires, astrales, doublées en général par des éléments végétaux qui, par

ensemble, dans la mentalité traditionnelle sont liées au culte du soleil comme symbole de la vie et le culte de l'arbre de la vie comme symbole de la vie sans mort et viennent protéger l'homme contre les esprits maléfiques et de la heure maudite.

Cette poutre du moulin Mois a trois registres compositionnels qui sont répartis ainsi:

a. A gauche (le premier moulin), dans un premier cadre ayant une forme carrée avec des dents («dents de loup») se trouve sculptée un petit pot avec une fleur à trois ramifications. Chaque ramification a au bout une «rosette», une fleur dentelée et au milieu de la fleur est pointu le centre. La stylisation implique l'arbre de la vie (le modèle hellénistique d'après la classification de Paul Petrescu). Dans le coin droit, en haut a été sculptée une rosette dentelée, marquée au milieu symbolisant «le soleil» (comme symbole du culte solaire). A droite, dans un cadre similaire, le motif central met en évidence par la même technique le motif de «la tulipe» (avec le même symbole de «l'arbre de la vie»). La fleur est encadrée dans les quatre coins par des rosettes dentelées ayant le même symbole du soleil

Au milieu se trouve l'orifice par lequel coule la farine et juste au dessus, au centre de la composition est sculptée en bois la croix chrétienne (dont le bras d'en bas est prolongé)

b. A droite de la poutre (en ligne droite avec le deuxième moulin), d'après la même technique et sous la même forme de représentation compositionnelle, dans une cassette, il y a, en position centrale «un diable» avec des petites cornes, sa main droite finit avec un crochet (à la place de la paume), et la paume gauche est associée à une rosette. Dans le coin droit, en haut il y a une rosette

solaire divisée en six parties; à gauche toujours en haut il y a une rosette divisée en quatre (la croix inscrite à l'intérieur du cercle), et à gauche, en bas, une rosette qui ferme une fleur avec six rameaux. Sur le corps «du diable» (l'abdomen) il y a quatre petits orifices qui marquent un carré. Dans le cadre droit est sculpté en bas-relief un petit homme, assez schématiquement réalisé, encadré dans le coin gauche, en haut, à droite en bas et en haut par trois rosettes solaires dentelées sur les marges; à l'intérieur de ces rosettes sont sculptés des rayons en mouvement. Au milieu, exactement pareil qu'au premier moulin, fait son apparition la croix chrétienne avec son bras prolongé en bas sous lequel se trouve l'orifice par où coule la farine.

c. A droite de ces représentations, dans le cadre, on voit l'inscription: 1912 (en haut), et ALEXA MOIS(en bas). Donc, la date de la construction et le propriétaire du moulin.

Si la première pièce est destinée aux moulins avec tous ses outils, la deuxième pièce c'est «la maison du meunier» qui a l'intérieur identique aux intérieurs des maisons de l'époque au Maramures, la structure de l'intérieur en sommant le coin de la cheminée, le coin du lit, le coin de la table et le coin du «podisor» - le buffet avec la vaisselle. L'inventaire de l'intérieur et le décor sont pareils à n'importe quelle maison traditionnelle.

Le moulin à foulon pour travailler la laine de Feresti (Breb). Cette maison a un plan rectangulaire ayant une longueur de 7, 65 mètres et une largeur de 4, 60 mètres. La construction est dressée sur des piliers bien fixés et liés par des couronnes, dans lesquelles sont pris les bouts qui soutiennent la toiture en quatre «eaux». La construction a deux compartiments:

a. Le compartiment où se trouve la roue verticale qui met en route le «grindei» - une petite poutre (qui a une longueur de 3, 15 mètres)

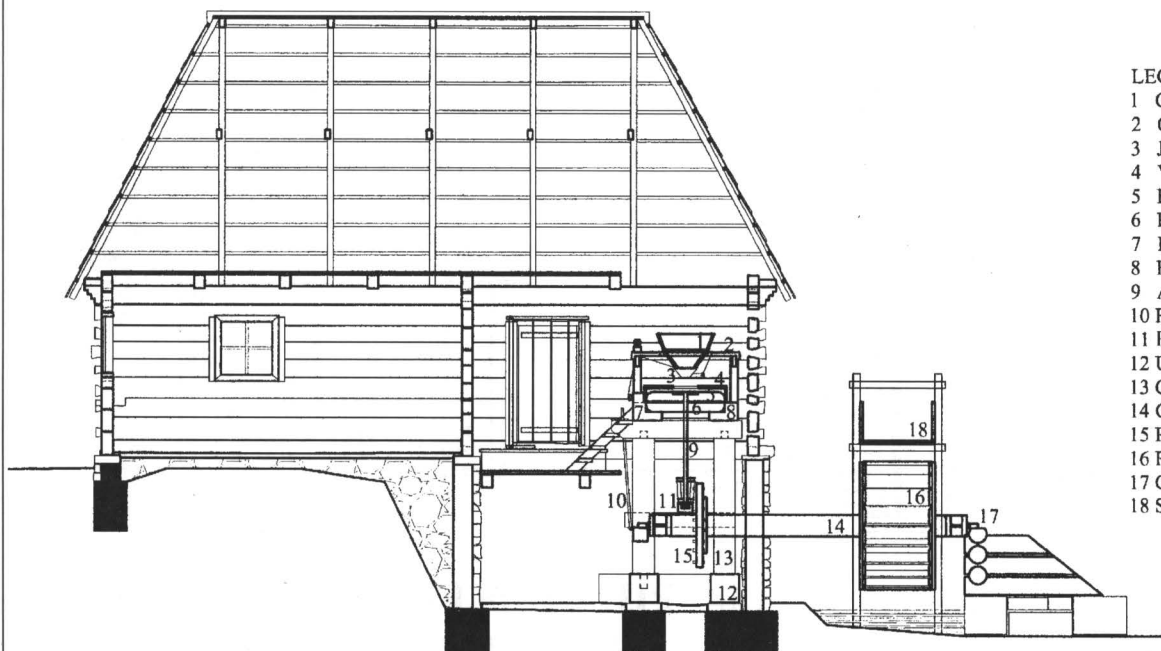
b. Le compartiment où se trouve le moulin à foulon et où se trouvent les piluges, le coffre avec six piluges, et ce compartiment a 4, 50 mètres. Toujours ici est placée la petite cheminée ouverte où on fait le feu pour chauffer une bassine contenant l'eau nécessaire pour le travail.

Le moulin à foulon s'encadre dans le type des «moulins au battement vertical». Les piluges sont disposés par paires (c'est-à-dire six piluges à trois paires) qui sont mis en marche à l'aide de la roue à adduction verticale qui soulève l'axe. Le mécanisme du moulin à foulon date de la deuxième moitié du XIX-ième siècle et a appartenu à la famille noble Tiplea de Feresti. Il sera présenté dans le musée avec d'autres installations spécifiques de Breb.

Le tissu en laine (utilisé pour confectionner des bures, des pantalons, des vestes), après le tissage a une structure «démaillée». En le battant, sous l'action de l'eau, le tissu devient plus épais et on obtient ainsi le tissu en laine appelé «panura».

La première attestation du moulin à foulon en Europe est en 1086 en Normandie, et sur le territoire de la Roumanie, à Oloig en 1342 comme «molendinae pillatoriae». Les moulins à foulon pour les tissus en laine du Maramures s'encadrent dans le type occidental, c'est-à-dire ceux qui ont des piluges par rapport au type «oriental», avec un battement oscillateur. En général, les moulins à foulon pour les tissus fonctionnaient dans des complexes «industriels» à côté du moulin, des treuilles et rarement à côté des scies hydrauliques, batteuses pour l'égrenage des céréales, distilleries.

Les treuilles. La multitude des ruisseaux et des rivières, des eaux qui traversent le territoire national et particulièrement les sites montagneux, sous montagneux, les collines sont devenus une source d'énergie depuis les plus anciens temps. Les treuilles, les «^otezele» sont attestées chez nous depuis la période des dacs (Laten). La treuille est faite en petits palettes en bois ayant la forme de tronc de cône dans lequel l'eau entre en flot créant un courant circulaire qui fait mouvoir les tissus en laine. La force de l'eau, par le mouvement des tissus, les fait plus épais, plus entassés et en même temps, les lave. Le terme «șteaza» provient du traco-illire et nous le retrouvons aujourd'hui sous la même forme dans les régions de l'espace national qui n'ont pas été incluses dans la province romaine de la Dacia (C. Bucur, 1995, p. 243), donc, c'est un mot qui fait partie du fond principal de la langue roumaine. Le terme de «vâltoare» provient du latin «vultoris» qui a donné en roumain le mot «vâltoare» et le verbe «a vâltori». Ce terme, nous le retrouvons surtout sur les territoires de l'ancienne province de la Dacia romaine. Paradoxalement, le terme «vâltoare» est spécifique pour la région du Maramures dont les historiens sont en général d'accord qu'elle n'est pas entrée sous l'occupation romaine elle étant attestée comme la région des «dacs libres». Pourtant, nous soulignons que la région du Maramures a gardé beaucoup de termes latins dans son fond principal de mots, des termes qui ont disparu depuis longtemps dans d'autres régions ou bien ils n'ont jamais existé. Les treuilles sont présentes en général dans chaque moulin, en utilisant l'eau qui est dirigée vers les roues hydrauliques. Certainement, à chaque moulin il y avait un ou deux treuilles.

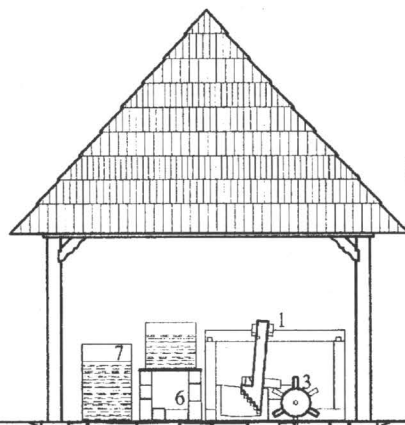
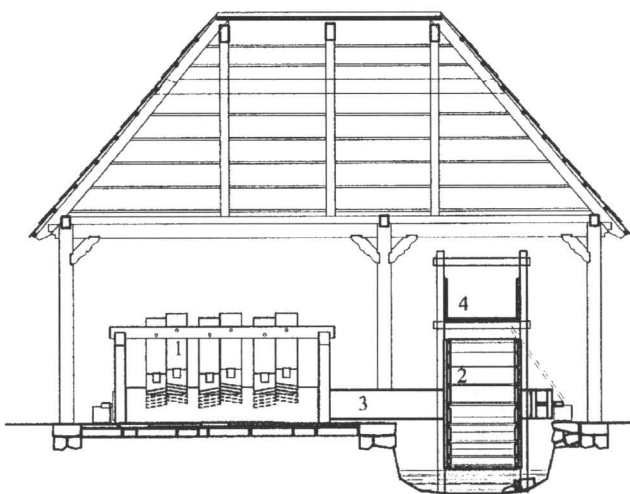
LEGENDA

- 1 Covata
- 2 Covacioara
- 3 Jug
- 4 Vesca
- 5 Piatra de moara mobila
- 6 Piatra de moara fixa
- 7 Fruntar - fata
- 8 Fruntar - dos
- 9 Axul crangului
- 10 Fusul morii
- 11 Pârpăriță
- 12 Urși
- 13 Cai
- 14 Grindei
- 15 Roata dintata
- 16 Roata morii
- 17 Cep metalic
- 18 Scoac

- MOARA DIN IEUD -
SECTIUNE

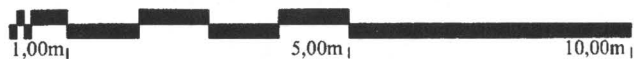
Arh. Laura Zaharia

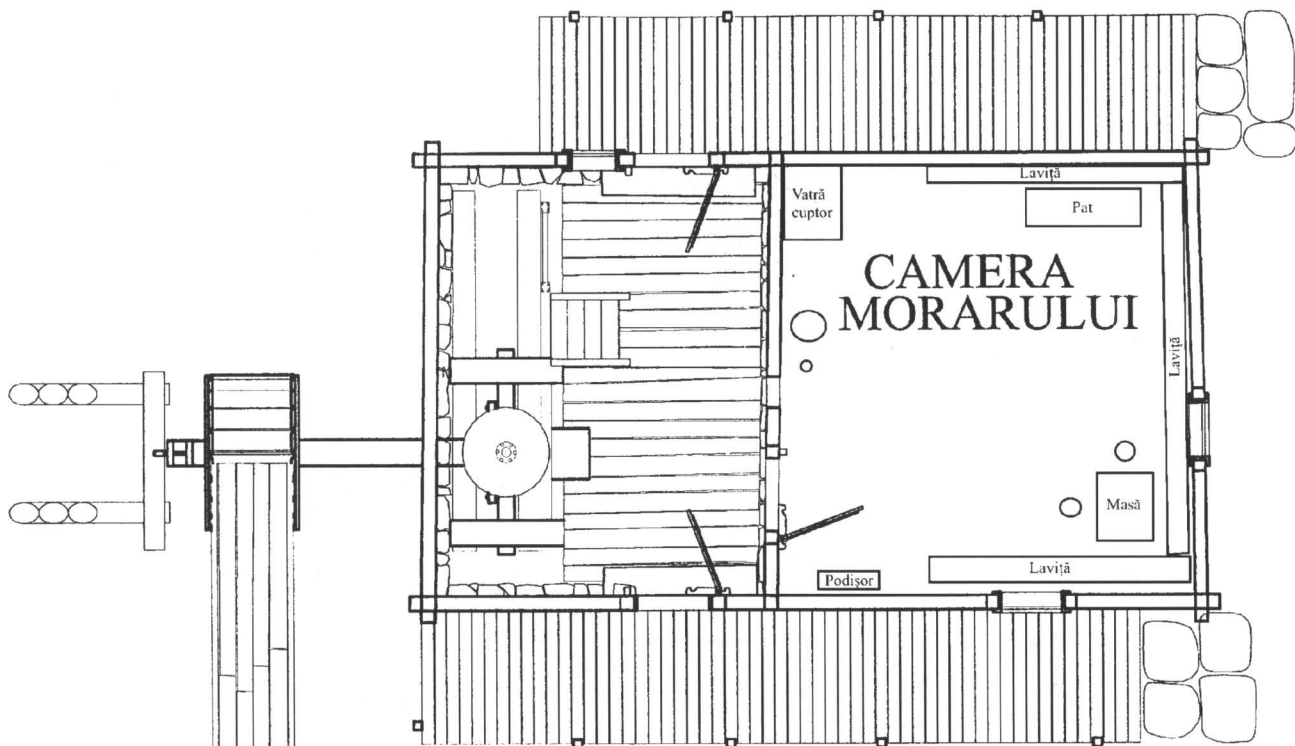
LEGENDA

- 1 Piuă
- 2 Roata piuei
- 3 Grindei
- 4 Scoc
- 5 Chepeng
- 6 Vatra
- 7 Rezervor de apă

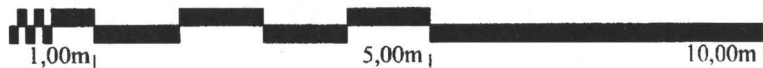
**PIUA DIN FEREȘTI - BREB
SECȚIUNE ȘI VEDERE**

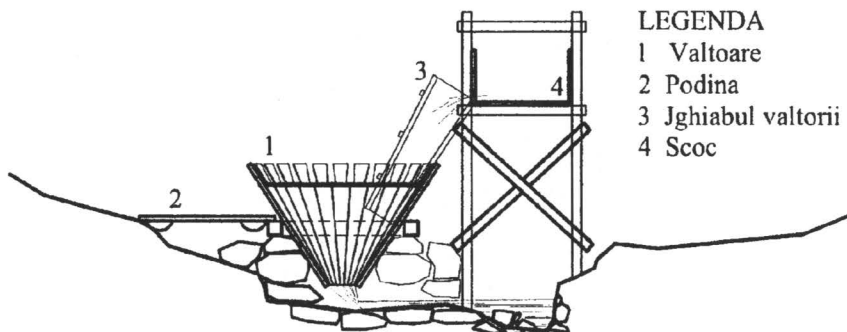
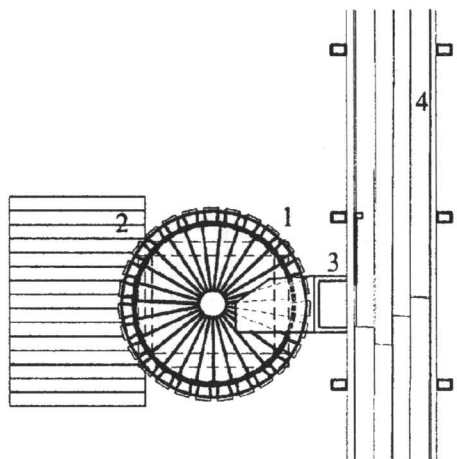
Arh. Laura Zaharia

- MOARA DIN IEUD -
PLAN

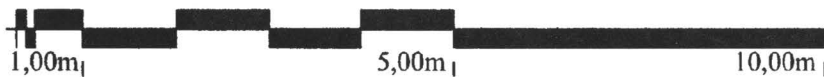
Arh. Laura Zaharia

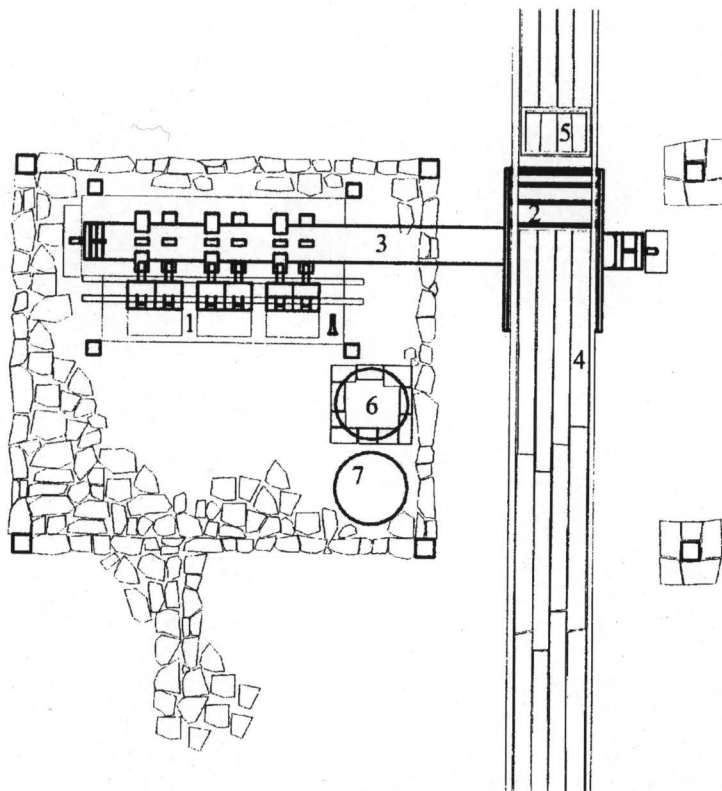
LEGENDA

- 1 Valtoare
- 2 Podina
- 3 Jghiabul valtorii
- 4 Scoc

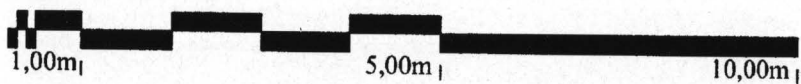
- VALTOARE -
PLAN si SECTIUNE

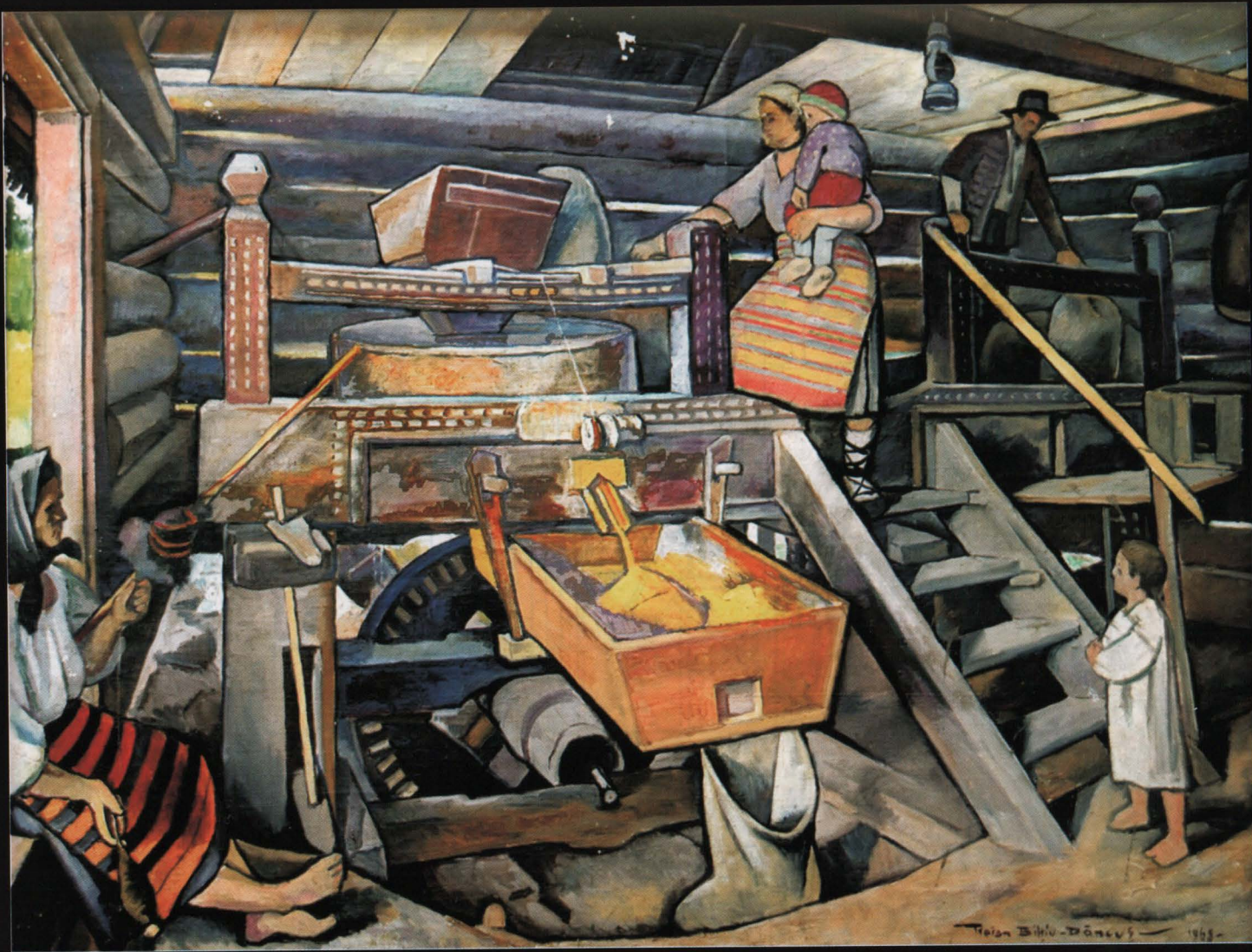
Arh. Laura Zaharia

PIUA DIN FEREȘTI - BREB SECȚIUNE ȘI VEDERE

Arh. Laura Zaharia

Interiorul morii Dunca-Boboioag din leud – pictură de Traian Bîlțiu-Dăncuș
Interior of the Dunca-Boboioag Mill from leud – painting by Traian Bîlțiu-Dăncuș

Moara Dunca-Boboioag din leud datată dendrocronologic 1570/1571. Faza de restaurare în Sectorul Instalațiilor tehnice acționate de apă care se realizează prin susținerea financiară a Norvegiei

Dunca-Boboioag Mill from leud dendrochronologically dated 1570/1571. Restoration being made for the Hydro Powered Technical Installations Sector, a project undertaken with financial help from Norway

Moara Moiş din Berbeşti datată 1912 – restaurată în muzeu prin susţinerea financiară a guvernului Norvegiei
Mois Mill from Berbesti dated 1912 – restored in the museum through financial support from the government of Norway

Detalii de pe fruntarul morii care pe mai multe registre decorative pun în evidență mărturii străvechi: figuri antropomorfe, diavoli, embleme solare și astrale, arborele vieții, crucea creștină

Details from the frontal face of the mill bearing several very old decorative registers like: anthropomorphous figures, devils, solar and astral emblems, tree of life, Christian Cross

Văltoare Maelstrom

Ciocane pentru piau
Hammers for "piau"

Covată pentru decorticatul boabelor de pe știuleții de porumb
Trough used for decorticating seeds from corn cobs

Râșnița de mână simplă
Simple hand grinding mill

Râșniță (moară mecanică)
Grinding mill (mechanical)

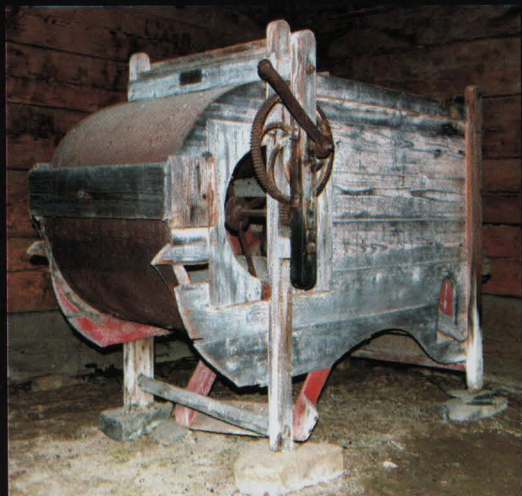

Râșnița de mână adaptată cu sistem mecanic
Hand grinding mill with adapted mechanical system

Uleiță cu berbeci
Oil press with rams

Vânturească pentru cereale
Winnowing machine for cereals

Uleiță cu șurub
Oil press with screw

Mașină de măcinat
Grinder

Presă de stors struguri
Press for grapes

Mașină de măcinat mere
Apple grinder

Arhitectura vernaculară a Maramureșului

Maramureșul este zona care a dat Țării și Europei o arhitectură populară în lemn de valoare excepțională. Până mai ieri satele zonei aveau aproape toate construcțiile din lemn: case și biserici, cruci de hotar și semne de mormânt, șuri și fântâni cu cumpănă, grajduri și șoproane, mori, pive și uleiinițe, garduri împletite din nuiele, să nu mai vorbim de celebrele porți, adevărate arcuri de triumf care toate dădeau o identitate culturală zonei.

Țara Maramureșului, privită într-un context mai larg, european, este situată la confluența și interferența marilor culturi și civilizații europene, adică cele occidentale, apusene, cu cele orientale, răsăritene, cu suprapunerea celor două mari ramuri ale bisericii creștine, cea ortodoxă, răsăriteană, și cea catolică, apuseană. Acestea s-au întrepătruns aici dând naștere la un fenomen de sincretism cultural care a avut ca rezultată această arie culturală – Maramureșul – ce s-a păstrat până azi, aici, în centrul Europei.

Maramureșul, acest ținut sfânt al pământului românesc, se întinde în partea de nord a Carpaților Orientali care, prin lanțul munților Rodna – Carpații Vulcanici de nord și Munții Maramureșului, închid cea mai mare depresiune intracarpatică: Depresiunea Maramureșului.

Din perspectiva istoriei „Țara Maramureșului” este o străveche vatră românească locuită din timpuri imemorabile. Săpăturile arheologice și descoperirile

întâmplătoare au scos la lumină vestigii de cultură și civilizație încă din perioada epocii pietrei. Epoca bronzului este reprezentată printr-o cultură bogată a cărei vestigii pot fi întâlnite în majoritatea localităților actuale ale Maramureșului, cu elemente de continuitate în epoca fierului, în zonă fiind atestată prezența dacilor și a celților. Pentru toate aceste epoci mărturiile sunt vizibile în vitrinele muzeului de istorie și arheologie al Maramureșului din cadrul complexului muzeal, dar și în muzeele de la Baia Mare, Budapesta, București, Viena ș.a., iar bibliografia este pe măsură.

Continuitatea pe parcursul primelor veacuri ale mileniului este marcată de structurile sociale de obști, cu elemente specifice dacilor liberi și simbiozei daco-romane-celtice. În perioada medievală apar formațiunile cnezatelor de vale și voievodatul, care au făcut să funcționeze relațiile dintre oameni, neamuri și sate, opunând rezistență presiunilor din afară.

Modelul de organizare politică și militară al voievodatului și al cnezatelor de vale a dus la afirmarea identității etnice a românilor maramureșeni, care în secolele al XIV-lea și al XV-lea, în luptele duse împotriva tătarilor și altor năvălitori, se dovedesc buni organizatori și oșteni, fiind recunoscuți și întăriți în proprietățile lor din moși-strămoși și de către regii apostolici care deja și-au întins jurisdicția și pe aceste meleaguri.

Rezistența românilor împotriva penetrației maghiare culminează cu revolta voievodului Bogdan I de Cuhea care, împreună cu o bună parte din oștenii săi, pleacă în

Moldova, proclamându-se Domn al acesteia și întemeind la 1359 un nou stat pe harta Europei – Statul feudal Moldova.

Majoritatea covârșitoare a satelor din Maramureș sunt dintotdeauna românești, locuitorii acestora având statut de oameni liberi, la care li s-a adăugat rangul de nemeși, adică de mici nobili.

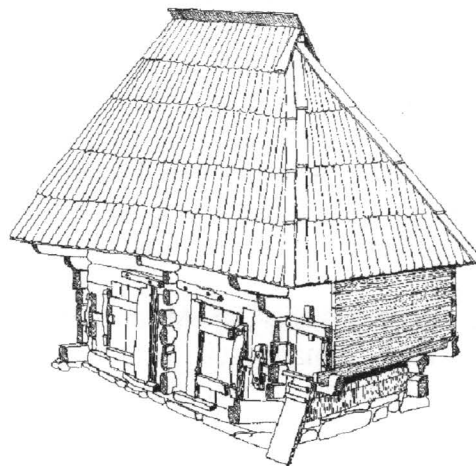
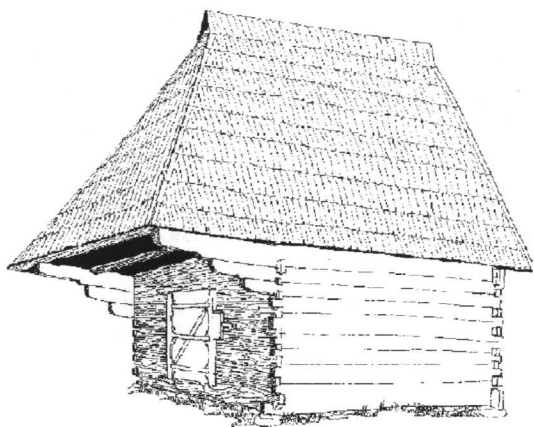
Anul 1391 este de referință pentru istoria culturii românești, de atunci datând primul text scris în limba română – *Codicele de la Ieud*. Tot în 1391, Mănăstirea din Peri, ctitorie a familiei voievodului Balc și a lui Drag Meșter, capătă rang de stavropighie, fiind pusă sub protecția Constantinopolului. În cadrul acestei mănăstiri a existat o bogată viață spirituală și culturală. De aici, prin manuscrise copiate și mai târziu prin cărți tipărite, se va răspândi cultura românească pe o arie largă.

Instituții culturale prestigioase precum Asociațiunea pentru Cultura Poporului Român din Maramureș, întemeiată la 13 decembrie 1860, Preparandia (1862) și Societatea de lectură „Dragoșiana” (1867) și-au adus din

plin contribuția la emanciparea culturală și națională a românilor din zonă, la păstrarea, conservarea și transmiterea elementelor de identitate cultural-națională locală.

După unirea Maramureșului cu Patria mamă, începând cu anul 1921, din inițiativa profesorului Gheorghe Vornicu și datorită impulsului ASTREI, începe o amplă acțiune de organizare a unui muzeu etnografic al Maramureșului. Eforturile profesorului Vornicu au fost în cele din urmă încununat de succes. În anul 1926, cu ocazia Congresului profesorilor de geografie din România care s-a ținut la Sighet în prezența savantului Simion Mehedinți, se inaugurează Muzeul Etnografic al Maramureșului în clădirea Palatului Culturii

În anul 1940, după Dictatul de la Viena, Maramureșul a fost încorporat Ungariei horthyste. Consecințele au fost dramatice pentru populația română și pentru patrimoniul cultural românesc ducând și la pierderea celei mai mari părți ale colecțiilor muzeului. După război, în anul 1954, se încearcă reînființarea muzeului local.

Muzeul Satului Maramureșean

Prin structura tematică riguros elaborată, pe baza unor cercetări minuțioase de arhivă și a zonei, muzeul, așa cum arată astăzi, creează impresia unui sat cu specific zonal care a evoluat de la cel de tip „răsfirat” și „risipit”, prin „roirea” nucleelor inițiale, la unul de tip „adunat”. Aceasta ne-a determinat să-l numim Muzeul Satului Maramureșean.

În elaborarea tematicii am avut în vedere construcția unui „model teoretic” al satului tradițional maramureșean în evoluție. Acest „model” a stat la baza „construcției” muzeului și, care odată realizat, iată ne dă imaginea unui sat maramureșean – a „satului primordial”- cum l-am denumit.

Drumul Țării, Ulița Bisericii, Valea Morii, ulițe drepte și întortocheate, poteci și „prilazuri” alcătuiesc structura intimă a satului-muzeu și toate converg spre un promontoriu pe care, ca în mai toate satele maramureșene, este așezată biserica.

În cadrul satului-muzeu casele și gospodăriile au fost grupate pe principalele subzone ale Maramureșului istoric (Cosău – Mara și Iza Inferioară până la Bârsana, Iza Mijlocie, Iza Mijlocie și apa Vișeului, Borșa și satele cursurilor superioare ale Izei și Vișeului, subzona Tisei și a bazinului Ruscova).

Prezența minorităților etnice în zonă, dispersate în special în așezări de pe Valea Tisei, dar și grupate în așezările de pe Valea Ruscovei sau în zona Vișeului, indiferent că au fost evrei, germani, slavi, maghiari, țigani sau alții, prin schimbul de valori materiale și spirituale și-

au adus aportul la dezvoltarea culturii zonei. De aceea încă prin tematica elaborată de noi în anul 1972 (Mihai Dăncuș, 1974, p. 32) sunt cuprinși în prezentarea lor în muzeu. Un loc special am destinat în cadrul satului-muzeu „sectorului de instalații tehnice populare acționate de apă”. Acestea, în comunitățile tradiționale fiind dispuse la marginea așezărilor, le-am găsit locul pe malul pârâului Ronișoara, care trece prin muzeu. Modelul teoretic al satului maramureșean tradițional elaborat de noi și care a stat la baza întocmirii proiectului muzeului este expresia specificului zonal atât de caracteristic.

În ansamblul său muzeul se constituie ca o rezervație de monumente de arhitectură vernaculară din Țara Maramureșului, selecționate după criterii științifice riguros elaborate, având ca bază tipologia construcțiilor pe subzone, evoluția acestora în plan arhitectural și ca sistem constructiv, totul în diacronie, pornind de la cele mai vechi construcții găsite în teren, și în sincronie, așa cum s-au statornicit în cadrul așezărilor și s-au păstrat în majoritatea lor funcționale până la data transferului în muzeu.

Toate aceste monumente sunt prezentate (restaurate și conservate) în muzeu în complexe gospodărești pe specificul fiecărei subzone. În locuri speciale sunt prezentate instituțiile comunitare (biserica și cimitirul așezării), iar pentru altele sunt rezervate amplasamente (școala, primăria).

Un proiect de amenajare și întregire a spațiului muzeal vizează scena în aer liber - amfiteatrul - pentru

“STĂTUTUL” Casa și gospodăria țărăneasă

Statutul de oameni liberi, de nemeși, adică de mici nobili, le-a permis maramureșenilor să-și „rânduiască” viața, satul și gospodăria după propria lor voință, după „rânduiala lor”. Instituția neamului avea un rol important în cadrul comunităților locale – membri acestora se ajutau și se sprijineau între ei. În cadrul neamului baza o constituia segmentul social, familia care este formată din cuplu și copiii acestuia, uneori și părinții (atunci când bărbatul venea de ginere, respectiv femeia de noră). Toți locuiau împreună în casă, stăpâneau grădina adiacentă casei, curtea cu diversele construcții anexe, adică ceea ce numim „gospodărie” și care în Maramureș este definită de un termen special, adică STĂTUT (Claude Karnouh, 1980, p. 81).

Noțiunea de “stăcut” sau “stătământ” trebuie asociată întotdeauna cu casa și tot ce cuprinde gospodăria părintească. Expresii ca: „rămân în stăcutul părintesc”, „o rămas în stăcutul lor” sau „mi-am făcut stăcutul meu” sunt edificatoare.

În cadrul „stăcutului” casa cu întregul ei univers material și spiritual aparține exclusiv femeilor, gospodăria, pământurile arabile și fânețele sunt lucrate împreună, iar pădurea și munții sunt exclusiv domeniul bărbaților. Dacă satul în complexitatea sa este expresia așezării, gospodăria, stăcutul este nucleul acesteia. Cele două, stăcutul/gospodăria și satul/așezarea se circumscriu. La acestea mai putem adăuga componenta ce implică câmpul, pădurile și munții (care pot fi proprietăți individuale și/sau colective. Am făcut aceste succinte

considerații spre a înțelege și perspectiva muzeografică atunci când ne referim la modelele de gospodărie prezentate în Muzeul satului (gospodăriile Bârsan și Petrovai din Bârsana, Stan din Săpânța, Dunca din leud, Iurca din Călinești etc.).

La gospodăriile vechi casa era așezată în fundul curții, cu fața spre drum și de obicei spre răsărit sau miazăzi.

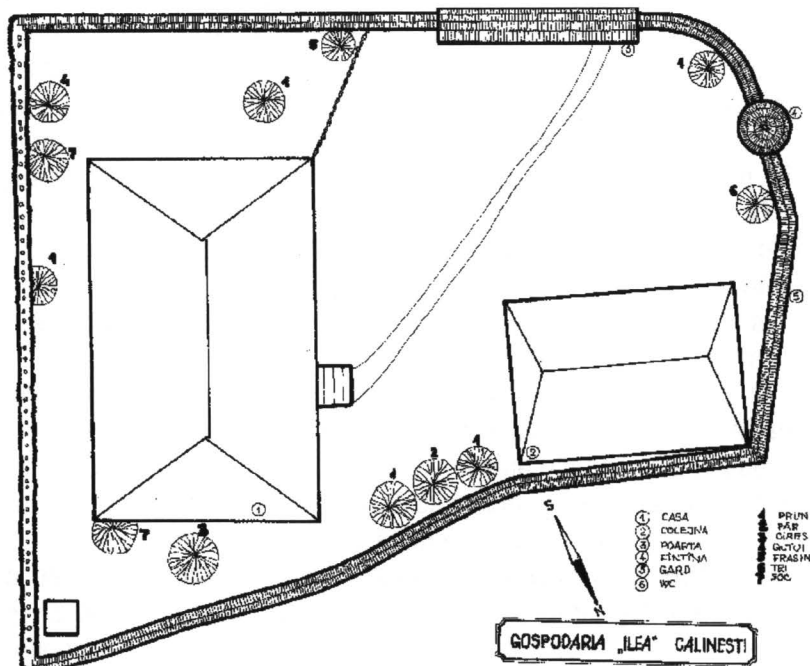
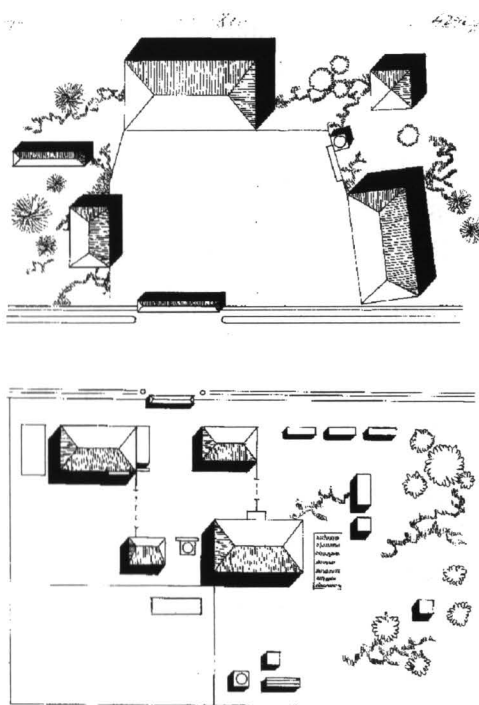
În cercetările întreprinse în zonă am constatat că nucleele inițiale, respectiv gospodăriile vechi erau amplasate la distanțe mari între ele, pe mici promontorii totuși ferite de vânt, spre a putea supraveghea cu vederea hotarele.

Gospodăria tradițională era concepută după rânduiele bine statornicite care vizau în primul rând funcționalul. În partea opusă casei se aflau grajdul și șura, cotețele porcilor (toate în ocolul vitelor); lateral erau plasate colejna pentru adăpostirea căruței, a lemnelor și uneltelor agricole și „cămara în curte”; în grădinuța de flori este situată, de obicei, fântâna (cu cumpănă sau mai târziu cu roată și eventual cu cârlig). Coșarele pentru porumb și, desigur, adăposturile pentru instalații tehnice, necesare în gospodăria omului – „oloiernițe” (cu „berbeci” sau cu „șurub”), rășnița de mână (de la cele simple până la cele cu sisteme mecanice etc.), strungul de lemn, batoza (în unele cazuri) – sunt componente de bază ale gospodăriei tradiționale cu specific agro-pastoral. În grădina din spatele casei sunt dispuse clăile de paie, „jirezile” de coceni de porumb în stive, „clenciurile” (parii)

pentru uscatul lucernei și trifoiului și, desigur, „șoprul” sau „oborocul” (la ruteni) pentru fân, dar și gropile pentru sfeclă, cartofi, „stupina” etc. În fundul grădinii, izolat este WC-ul tradițional.

Specifică zonei este gospodăria de tip agro-pastoral cu curte dublă, adică curtea destinată casei, grădina florilor, fântâna, cămara în curte, colejna, coșul pentru mălai, șura de îmblătîtit, uneori despărțită de ocolul vitelor cu un gărduleț prevăzut cu o „vraniță” sau „leasă” de acces unde sunt dispuse șura cu grajdurile, cotețele pentru porci, valăul pentru adăpat animalele și în continuare accesul în grădină.

Caracteristica generală a gospodăriei țărănești românești și cu subliniere pentru Maramureș este aspectul „deschis” al acesteia. Gardurile de nuiele sau alte materiale sunt joase, așa încât se poate vedea toată gospodăria. În gospodăriile din zonele montane aproape că nu aveau garduri. Poarta este un deziderat cultural deosebit, cu conotații istorice și etnologice speciale. Adevărate arcuri de triumf, porțile monumentale sunt specifice zonelor de sate de oameni liberi, neaserviți. În Maramureș erau atributul „nemeșilor”, al nobililor. Le găsim și în Gorj, în zona Ciucului și zona de curbură a Carpaților, dar și în nordul Moldovei.

Arhitectura

Constatăm că în cadrul teritoriului național ponderea construcțiilor din bărne de lemn este dominantă. Aici se regăsește și Maramureșul cu valorile lui arhitectonice: case și biserici, porți și alte construcții gospodărești, mori și alte instalații tehnice, toate acestea constituindu-se în gospodării și așezări care de-a lungul sutelor de ani, a mileniilor, au intrat într-o armonie cu mediul înconjurător, înscriindu-se în peisajul zonei.

Când vezi satele vechi ai sentimentul că sunt aici dintotdeauna, că au ieșit din pământ și simți cum se contopesc cu acesta. Această armonie între creațiile omului și natură s-a realizat în foarte mult timp, aproape greu de determinat, și de aici vechimea așezărilor cu tot ce incumbă. Și dacă vorbim de vechime putem, fără a greși, să vorbim și de continuitate, și pentru aceasta stau mărturie descoperirile arheologice pentru perioadele mai îndepărtate și documentele scrise începând cu perioada medievală.

Dovadă certă a vechimii acestora este și fondul de termeni care, pentru denumirea așezării, I.I. Russu (I. I. Russu, 1964, p. 71-74) stabilește că „s-a păstrat latinescul fossatum > sat (în albaneză fosăt); cătun preroman, grupuri de gospodării; civitas s-a localizat asupra unei „fortificații, întărituri” cu „cetate”. La sat s-a păstrat forma de organizare sătească preromană a „obștei sătești”. Mai târziu localitățile urbane s-au numit oraș (mag. város, pătruns și în alte limbi vecine). Pentru căile de comunicație s-a păstrat latinescul cale, greco-latinul drum, latinescul cărăre (carraria); punte (lat. ponte)

peste care s-a suprapus slavonul pod; fântână (lat. fontana), „put” de la lat. putius, dar și slavul „izvor”.

Pentru locuință elementele constructive de bază sunt latine-romane:

- casa (lat. casa); a dura (lat. dolare), în Maramureș: „a rădica” de la lat. „eradicare”, pentru corpul casei, care în zonă se numește „bute” – lat. buttis (și cu sensul de butoi);

- par (lat. palum); scândură (lat. scandula), perete (pariet), alături de mur (în aromână) la care s-a adăugat slavul zid (în Maramureș mur și verbul a murui, a finisa pardoseala, dar și muruală), dar și „fundament”, „fundație” (lat. fundatio-onis);

- acoperiș (latinescul cooperio); acoperământ, adăpost (de la latinescul ad+ depositum); tindă de la lat. tenda; fereastră de la lat. fenestra; poartă de la lat. porta; ușă (ustia), cheie (clavis, cu verb a închide); cuiu – (cuñu, lat. cuneus cu verbul a înclua); treaptă (traecta) și scară (lat. scala, alături de care, cu alt sens schelă); curte (lat. curtis, cohor, - tis); gratie este latinescul gratis = cratis (și grătar).

Argumentul etnografic, ca document istoric, suplinește admirabil perioadele neacoperite arheologic și documentar (scris).

Dacă ar fi să facem o caracterizare generală privind arhitectura construcțiilor în lemn a zonei putem spune că dominantă lor este monumentalitatea, verticalitatea, prin care se afirmă, ca linie și forme (nu ne referim numai la bisericile din lemn, ci și la case și celelalte construcții din

gospodărie), iar între arhitectura exterioară și cea interioară vom descoperi o opoziție binară care rezolvă golul interior mobilat și înobilat de femeie și simplitatea liniei, formelor și volumelor, dar și monumentalitatea lor care caracterizează arhitectura exterioară și care aparține prin excelență bărbatului.

Armonie găsim și între spațiile de locuire propriu-zise – camera „casă” și cele adiacente, ne referim la zonele de acces: treapta, prispa, tinda, dar și cămara (care este colaterală). Există, de asemenea, o relație între suprafețele „pline” și cele „goale” care implică lumina și/sau întunericul – umbra – așa precum opoziția binară „gol-plin” – „întuneric-lumină”. Toate acestea bine echilibrate duc la armonia construcției, la proporții aproape ideale.

Vechile case țărănești păstrate în muzeu și „in situ”, putem spune, fără a greși, că sunt monumente de artă.

Planul caselor este simplu: la cele mai vechi, foarte rar, două și frecvent trei încăperi (tinda și „casa”, respectiv tinda, cămara și „casa”), evoluând la finele secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea spre mai multe încăperi judicios compartimentate. Ne referim la casele care, la finele sec. al XVIII-lea, frecvent și-au dublat spațiul prin încăperi paralele cu cele din față, așa zisele „case cu odolhaz” (influență maghiară). Încăperile sunt dispuse pe lungimea casei, pe peretele din spate și cuprind cămara, accesul în pod făcându-se de aici, iar în prelungire au creat o mică încăpere de locuit. Tot acum apar și planuri mai generoase cu patru camere de locuit, tindă (vestibul) și în prelungire cămara (casa lurca din Hărnicești, casa Mihalyi din Sarasău, casa Hodor-Pop din

Bârsana etc.) care sunt adevărate conace boierești ce au aparținut marilor seniori (nobili) ai Maramureșului. Ne referim numai la cele din lemn.

Pereții construcțiilor din stejar sunt confecționați din bârne late și groase, fie „crăpate” în „sirisău” sau cu icuri, fie cioplite cu securea pe cele patru laturi și finisate cu barda, având secțiuni dreptunghiulară. La casele din brad sau molid se foloseau bârnele rotunde la dimensiunile de 22 – 25 cm diametrul, încheiate în „chetoare românească” și „coadă de rândunică” sau, mai târziu (secolul al XVIII-lea), numită și „nemțească”, iar în privința sistemului de așezare a bânelor în pereți practicau sistemul „blockbau”. Cununile încheiate deasupra pereților sprijină „cornii” acoperișului, întotdeauna în patru ape, realizat din astereală pe care este bătută dranița sau șindrila, iar în unele cazuri, este montată învelitoarea din paie de grâu sau secară.

Dacă la unele case vechi (secolele al XIV-lea – al XVI-lea), prispa cu stâlpi lipsește, în secolul al XVII-lea și în secolul al XVIII-lea ea se generalizează în zonă, fiind cunoscută sub denumirea de „șatră”. Aceasta este formată dintr-o succesiune de stâlpi ciopliți și ornamentați legați în partea superioară cu „chituși” (contrafișe) care alcătuiesc frumoase arcade, specifice zonei. La început, prispa era dispusă doar pe fațada casei. În secolul al XVIII-lea ea apare și lateral-dreapta, ca ulterior să se extindă pe toate cele trei laturi ale construcției.

Casele restaurate în muzeu au fost selectate din câteva sute, după criteriile enunțate, având în vedere vechimea, specificul subzonal, tehnicile de lucru, materialul și esența lemnoasă și nu în ultimul rând valoarea estetică.

În general, casele, ca și porțile de altfel, poartă o marcă socială relevând statutul de oameni liberi sau nobili și/sau aserviți al proprietarilor. De altfel aceasta reiese din decorul care le însoțește și mai ales din inscripțiile scrise în limba română cu litere cirilice sau în limba latină. Apar aici nume de proprietari, de meșteri, de demnitari locali cu diferite ranguri sociale, juzi, dar și preoți etc.

Iată câteva asemenea inscripții care sunt și dovada unui înalt grad de cultură al oamenilor locului:

Casa **Botizan** din Strâmtura are pe ancadrament inscripția descifrată parțial: „ANUL DOMNULUI – 1784 MAIU 10 ZILE”. Inscripția este completată cu embleme solare, stelare, simboluri creștine și păsări stilizate.

Casa **familiei Codrea din Berbești** are săpat în lemn de stejar cu litere mari, folosind alfabetul latin, următorul text: „AEDIFICAVIT 1596 (F.L.G.M.) A: 1704 M. K.: FILIUS VOLPHANSI”, prescurtarea cu inițialele M. K. putând semnifica numele proprietarului, Mihai Kodrea, iar prescurtările din chenar, respectiv F.L.G.M. putând semnifica inițialele meșterilor care au construit casa. Casa este prima reconstituire într-un muzeu în aer liber din România. Reconstituirea s-a făcut pe baza meștergrindei, a ancadramentului ușii de intrare, a ancadramentului „ochiuțului”, o mică ferestruică în dreptul cuptorului pe care se poate supraveghea grădina casei unde erau clăile cu fân, jirezile de „vejji” (tuleie de porumb), dar și „groapa” cu cartofi, mere și/sau sfeclă. De asemenea s-au mai recuperat câteva „lemne din perete”, adică grinzi introduse în șura în care s-a transformat casa. Meștergrinda a fost secționată în patru părți egale care au devenit „ușorii” la cele două uși (de intrare și de ieșire) ale surii.

Casa familiei **Cupcea din Călinești** poartă data în cifre arabe: „1710”; la fel ancadramentul unei case Oancea din Oncești consemnează data 1744.

Casa **Bizău din Cuhea** (Bogdan Vodă) pe meștergrindă poartă inscripția în latină: „... DOMUS ET EXPENSIS KOZMA CU FILU EVS STEPHANI STRUCTA EST ANNO 1752 AD MAIOREM DEI TRINI ET UNIS ... MEI SEMPERA VIRGINIS MARIA ET OMNIUS SANCTORUM FIONOREM” (Această casă construită și înfrumusețată de Cosma și fiul său Ștefan în anul 1752 spre cinstirea lui Dumnezeu și a Sfintei Treimi și spre adorarea Sfintei Fecioare Maria și în cinstirea tuturor sfinților); Casa **familiei Marinca din Sârbi**, pe pragul de sus al ancadramentului ușii de intrare are sculptată inscripția: „ACEST LUCRU SAU (lipsește cuvântul făcut) ÎN ANUL 1785 ÎNCEPUTU ÎN LUNA LUI DEKEI 29 DE ZILE”; Casa **Iurca din Călinești** are inscripția: „DE LA FACEREA LUMI VALEAT 7301”; meștergrinda casei **Dunca din Ieud** consemnează cu litere cirilice mari sculptate: „ANUL DOMNULUI 1798 IUNIE ÎN 21 DE ZILE – SFÂNTUL MUCENIC IULIANU”.

Pe o meștergrindă, recuperată de la o casă din Ieud, se consemnează cu litere cirilice: „CU AJUTORUL LUI DUMNEZEU SAU LUCRAT ACEASTĂ CASĂ A CLEJII DIN ÎNDEMNUL DOMNULUI PAVEL SAPÂNȚAN JUDELE IERAȘULUI DE SUS PRIN OSTENEALA LUI CHINDRIȘ MIHAI FIIND PAROHUSII SATULUI IOAN ȘI MIHAIL IARA MAISTRU KINDRIȘ DAN CU PLES IONAS ÎN ANUL DOMNULUI 1810” – inscripția consemnează demnitarii locali – judele, preoții (frații Mihalyi din care Ionaș, bunicul viitorului academician Ioan Mihalyi de Apșa și al mitropolitului unit al Ardealului, academician Victor

Mihalyi de Apșa), nume de ctitori și de meșteri, toți membri ai vechilor familii din secolele al XIV-lea și al XV-lea, cu descendenți până în zilele noastre.

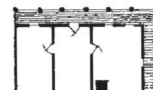
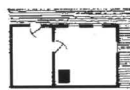
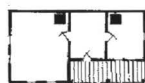
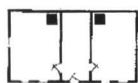
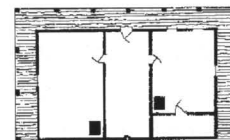
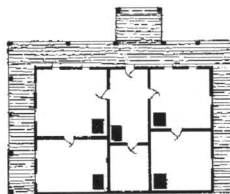
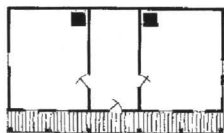
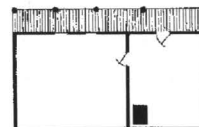
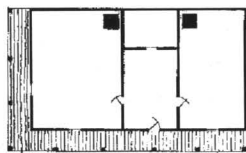
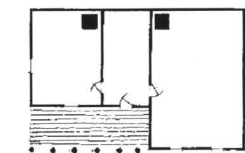
O altă meștergrindă din lemn de stejar care a aparținut casei familiei **Filip din Vadul Izei**, a fost recuperată de noi și se află în patrimoniul Muzeului etnografic al Maramureșului din Sighetul Marmației. Textul de pe meștergrinda casei din Vadul Izei consemnează în lemn, folosind alfabetul chirilic, următorul text în limba română: „ACEASTĂ CASĂ AU FĂCUT FILIP ILIE ÎN ANUL 1821 ÎN LUNA LUI NOIEMBRIE 1 ZI [NIA FOSU] ATUNCI FELDERU DE MĂLAICU ZECE ZLOȚI ȘI CU [SI-?!]”.

Majoritatea acestor case astăzi sunt declarate monumente istorice și de arhitectură și s-au restaurat în Muzeul Etnografic din Sighetul Marmației. Mai amintim aici Casa “Pop Tomanu” din Berbești, astăzi transferată și restaurată în Muzeul Satului din București. Ea poartă pe meștergrindă următoarea inscripție cu litere cirilice: „DIN

ÎNDEMNUL TATĂLUI ȘI CU AJUTORUL FIULUI ȘI SĂVĂRȘIREA SFÂNTULUI DUH, MEȘTER PASCU DE PE SALAȘTE SE ROAGĂ CA SĂ-L POMENIȚI ÎN SFINTELE RUGĂCIUNI. ACEASTĂ CASĂ AU FĂCUT POP GHEORGHE ÎN ANUL DOMNULUI 1775 A DOUA JOI DUPĂ SFINTELE FLORII” ș.a.

Iată că maramureșenii au simțit nevoia să-și înobileze casele și cu asemenea consemnări care atestă vechimea construcțiilor și le conferă valori în plus, dar exprimă și statutul de mici seniori, de nobili.

Monumente de asemenea valoare, pentru a fi salvate de la dispariție, au fost transferate și restaurate în marile muzee ale țării și foarte puține din ele au fost conservate „in situ”. Le găsim în Muzeul Național al Satului din București, Muzeul Național al Viticulturii și Pomiculturii de la Golești – Pitești, la Muzeul Civilizației Populare ASTRA din Sibiu, la Muzeul Etnografic al Transilvaniei din Cluj Napoca, la Muzeul Județean din Baia Mare.

Planuri de case

Interiorul

Dacă gospodăria în general este în organizarea și responsabilitatea bărbatului, interiorul locuinței țărănești cu tot universul ce-l incumbă aparține exclusiv femeii.

Arhitectura interiorului este adaptată nevoilor casnice și, desigur, estetice. Investigațiile de teren și de arhivă ne-au permis reconstituirea specificului interiorului din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, care prezintă o mare importanță pentru stadiul cercetării actuale.

Camera de locuit, care în limbajul local se numește „casă”, cuprinde universul domestic ce corespunde, așadar, gustului estetic și pragmatic al femeii. Amprenta femeii este prezentă peste tot, atât în ceea ce privește aranjamentul, compartimentarea și marcarea unor locuri și obiecte folosite în viața de zi cu zi, cât și în practica diverselor ritualuri.

Elementul care determină organizarea interiorului, atât în plan material tehnic constructiv, cât și în cel ritual, este „meștergrinda”. Aceasta străbate în lungime toate încăperile construcției și leagă pereții transversali, iar prin grinzișoarele care se succed deasupra și la intervale egale leagă și pereții laterali și susține întreaga structură a acoperișului. De aici și importanța ei care a determinat denumirea „meștergrindă” sau „grinda maistărilor”.

Meștergrinda ne-a permis o interpretare a spațiului interiorului astfel: spațiul din dreapta acesteia l-am numit spațiul „faptelor de viață” (aici sunt situate vatra cu cuptorul și în continuare patul); în condiții normale aici se concepe noua viață, aici naște femeia și tot aici se moare. Spațiul din stânga l-am numit „spațiul faptelor de ritual”.

Aici se succed ceremoniile „botejunii” și nunții. Aici este așezat mortul (cu sicriul pe masă) și se practică „priveghiul” și „prohodul”.

Spațiul faptelor de ritual este decorat pe pereți cu frize formate din icoane sfinte alternând cu blide din ceramică frumos împodobite cu ștergare. În colț se află masa deasupra căreia este atârnată din tavan lampa, și care de-a lungul celor doi pereți este încadrată de lavițe și/sau lădoale așezate în unghi drept. Masa este locul unde se declanșează toate riturile specifice. Aici, „după masă” stau mirii în cadrul ceremonialului nunții și trei zile și trei nopți vor primi urările nuntașilor. Tot aici „pe masă” se așează copilul adus de la botezul creștin oficiat de preot. Se postează cu capul spre răsărit și toți participanții la „botejune” (sărbătoarea botezului) îi vor aduce daruri prin care vor provoca destinul ulterior al noului născut (unelte pentru a fi maistăr, creion și carte pentru a fi cărturar, „cosele” - ace de împletit și de cusut – pentru a fi o talentată și bună gospodină etc.). În sfârșit, mortul este luat din pat, spălat și îmbrăcat ritual, așezat în sicriu care se pune tot pe masă și aici trei zile și trei nopți se vor oficia ritualurile priveghiului.

Deasupra patului, pe perete, este prinsă în tavan „ruda” (culmea) pe care se depozitează cergi, covoare, lepedeie, ștergare, fețe de masă etc., dispuse în straturi, care pun în evidență bogăția, dar și frumusețea acestor țesături, armonia cromatică a fiecăreia în parte, dar și grupate, împlinind cele trei funcții: estetică (de înfrumusețare a interiorului), de depozitare, dar și de

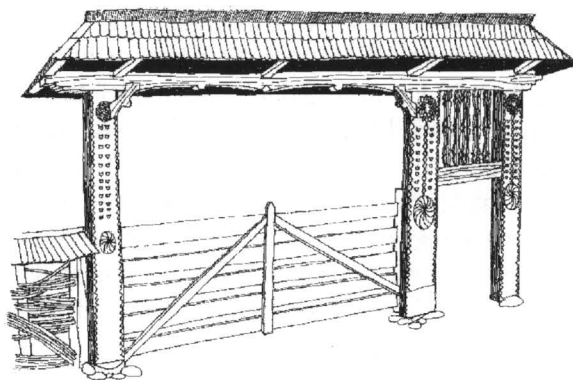
Porțile

Porțile se constituie ca atribute de ordin cultural ce conferă identitate zonală, aparținând, în forma aceasta, Maramureșului prin excelență. Poarta a fost cândva o marcă socială a proprietarului, fiind privilegiul exclusiv al nobililor. Ea desparte spațiul sacru al gospodăriei de spațiul din afară. Reprezintă mândria maramureșeanului. Dacă astăzi porțile sunt foarte încărcate cu tot felul de motive decorative și chiar supradimensionate, exemplarele restaurate și conservate în muzeu sunt cele clasice, cu proporții ideale, iar decorul este cel tradițional. Pierzându-și semnificațiile inițiale, motivele sculptate au trecut din planul magico-mitic în cel artistic, estetic. Preponderent, pe stâlpii porților găsim sculptate „pomul vieții”, ca simbol al vieții fără de moarte, însemne solare și stelare, linia în zigzag, „dintele de lup”, mărci creștine, dar și șarpele, cocoșul sau figuri antropomorfe, toate fiind expresia unor profunde credințe încifrate și pierdute în negura vremurilor. Frecvent, pe pragul de sus al porții, apar consemnate numele proprietarului și data construcției porții. Nu rareori, în locuri mai ascunse este gravat și numele meșterului.

Printre porțile vechi păstrate în muzeele noastre (Muzeul Satului și Muzeul pavilionar etnografic), menționăm porțița de intrare la cimitirul bisericii din Breb, care are dăltuită cu caractere cirlice inscripția: „ANI DE LA ADAM 7298 (1790) IARĂ DE LA HRISTOS 1790; porțița de la intrarea în biserica din Giulești are inscripția: ANUL DOMNULUI 1768; poarta de intrare în curtea

familiei Săpânțan din satul Tisa păstrează inscripția în limba latină: PAX INTRANDIBUS EXTRA AO DNI 1762 DIE 1 IAN.; un stâlp de poartă din Călinești are dăltuit anul 1785; poarta gospodăriei Petrovai Ilieș din Bârsana are data 1883; poarta de la casa Botizan din Strâmtura, 1891; poarta familiei Pop Vasile din Giulești, 1912; poarta familiei Gheorghe Rednic al lui Iuliu din Ferești are data 1894, poarta familiei Dăncuș-Nișoreanu din leud are inscripția „ANNO 1934 DOMINI”, poarta familiei Mariș-Șorloc din Cuhea: „MARIȘ VASILE 1953” etc. După anul 1900 aproape toate porțile consemnează nume de proprietari, meșteri și datări certe.

Porțile maramureșene alcătuiesc un capitol important al civilizației lemnului și, văzute într-un context mai larg european, ele reprezintă o contribuție de seamă la îmbogățirea tezaurului cultural al vechiului nostru continent.

Vernacular architecture of the Maramures

Maramures is the zone that has given to this Country and to Europe a wooden folk architecture of an exceptional value. Not very long ago the villages in this zone used to have all their constructions made of wood: houses, churches, border limit crosses and grave signs, barns and draw wells, stables and sheds, felt mills and oil presses, wattles, to say nothing about the celebrated gates, real arches of triumph which all marked a separate cultural identity to each zone.

The Country of Maramures, looked upon in a larger context, a European one, is situated at the confluence and interference of the great European cultures and civilizations, that means the occidental or western ones with the oriental or eastern ones at the meeting points of the two great branches of the Christian Churches, the Orthodox, the eastern one, and the Catholic, the occidental one. These have intermingled here giving birth to a cultural syncretism which had as a result this cultural area - the Maramures – which lasted up to nowadays, here, in the centre of Europe. Here, where at the distance of less than 20 km from Sighetul Marmatiei, the capital town of the historic Maramures, a small obelisk placed on the right bank of the Tisa River (in what is now the Ukraine) marks the geographical centre of Europe, that means the equidistance between the “Arctic coast of Norway in the north, the Cretan seaside in the south, and the Irish coast in the west to the peaks of the Ural Mountains in the east”.

Maramures, this sacred Romanian land is lying in the north of the Oriental Carpathians, which by the Rodna Mountain Range – the Volcanic Carpathians in the north and the Maramures Mountains enclose the largest intra-Carpathian depression: the Maramures Depression.

Historically speaking, “The Maramures Country” is a very old Romanian precinct and it has been inhabited since times of yore. Archeological diggings and casual discoveries have produced vestiges of culture and civilization dating back to the Stone Age. The Bronze Age is richly represented by a culture whose vestiges may be found in most of the localities throughout Maramures, with elements of continuity into the Iron Age as the presence of Dacians and Celts is certified in the zone. Evidences for all these ages are now visible in the show cases of the Maramures history and archeology museums within the museum complexes of Baia Mare, Budapest, Bucharest, Vienna and other places, and the related bibliography is to be found accordingly.

Continuity all along the first centuries of the millennium is marked by the social structure of communities, with specific elements for the free Dacians and for the Daco-Roman-Celtic symbiosis. During the Middle Ages we can already find the formations of valley knez-principalities and waywodeships, which were already able to sustain human relationships of family kinship and villages, and also being able to resist pressure from outside.

The political and military models of organizing the valley waywodeships and knez-principalities have led to the affirmation of the ethnic identity of the Romanians of Maramures, who in the 14th and 15th centuries, during the fights against the Tartars and other invaders, prove themselves to be good organizers and soldiers, being recognized and empowered in their forefathers' properties by the apostolic kings, who have by now already extended their jurisdiction throughout these territories.

Romanian resistance against the Magyar penetration reaches its climax with the revolt of waywode Bogdan I of Cuhea. Together with a great number of his soldiers he crosses the mountains into Moldavia where he proclaims himself Prince of this country and thus founding in 1359 a new state in Europe – the feudal State of Moldavia.

The overwhelming majority of the villages in Maramures have always been Romanian and their inhabitants had a statute of free people, to whom the noble ranks were added, that is the little nobility.

The year 1391 is a reference year for the history of Romanian culture. The very first written text in the Romanian language is dated since then – *The Codex of Ieud*. It is also in 1391 that the Peri Monastery, founded by the family of waywode Balc and Drag Mester, is gaining its rank of *stavropighie* [a monastery depending directly on the patriarchate – t.n.], being taken under the protection of Constantinople. Within this monastery a very rich spiritual and cultural activity was undertaken. From here, by means of many copied manuscripts and later by means of printed books, Romanian culture will spread on over a

larger area. Later, influenced by them, clerks and monks, scholars and priests will write in the Romanian language and many of them will write down and keep in notebooks their poems and other oral creations but also several beliefs, myths and real facts happened in the real life of village communities.

Prestigious cultural institutions like the Maramures Association for the Romanian People's Culture, founded on the 13th of December 1860, Preparandia [Teacher Training School] (1862) and the "Dragosiana" Readers' Society (1867) have largely contributed to the Romanians' cultural and national emancipation in the area, to preserving and handing down the local elements of cultural and national identity.

After the unification of Maramures with its Mother Homeland, starting with 1921, by professor Gheorghe Vornicu's initiative and due to the impulses given by the ASTRA, a large scale action begins to organize an ethnographic museum of Maramures. The efforts of professor Vornicu were full of success in the end. In the year 1926, on the occasion of a congress held by the Romanian teachers of geography in Sighet, in the presence of scientist Simion Mehedinti, the inauguration of the Maramures Ethnographic Museum takes place in the Palace of Culture.

In the year 1940, after the Dictate of Vienna, Maramures was incorporated by the Horthy regime of Hungary. The consequences were dramatic for the Romanian population and for the Romanian cultural patrimony which also led to loosing the greatest part of the museum collections. After the war, in 1954, attempts were made to restart the activity of the local museum.

The Maramures Village Museum

By its rigorously elaborated thematic structure, based on detailed archive researches done in the zone, our museum, the way it looks like today, induces the idea and impression of a specific village of the zone that has developed from the type of “spread” and “scattered”, by “swarming” its initial nucleuses, into a type of “gathered” one. This made us choose its name to be The Maramures Village Museum.

Working on elaborating the theme we had in view the construction of a “theoretical model” of the Maramures traditional village in evolution. It was this “model” that stood at the foundation of this “construction” of our museum and, once accomplished, it offers you the image of a Maramures village – a “primordial village” – as we called it.

The Country Road, the Church Lane, the Mill Valley, the straight and winding side streets, paths and “prilazuri”=ditches make up the intimate structure of the village-museum and all converge towards a promontory where, like in almost every village in Maramures you will find the church.

Inside the village-museum houses and households have been grouped according to the main sub-zones of historic Maramures (Cosau – Mara and Inferior Iza up to Stramtura, Middle Iza, Viseu – Borsa, the sub-zone of Tisa and the Ruscova Basin).

The presence of ethnic minorities in this zone, spread out especially in settlements along the Tisa Valley, but also grouped in settlements on the Ruscova Valley or

the Viseu zone, irrelevant of their ethnicity, whether Jews, Germans, Slavs, Magyars, Gypsies or others, by means of exchanging their material and spiritual values have largely contributed to the cultural development of the zone. This is why ever since the elaboration of the theme back in 1972) Mihai Dăncuș, 1974, p. 32) they are included and represented in our museum. A special place has been dedicated within the village-museum for the “water powered folk technical installation sector”. These used to be placed at the outskirts of traditional communities and we found a place for them on the banks of the Ronisoara rivulet, which flows through the museum premises. The theoretic model of the traditional Maramures village as we designed it and which constitutes the very foundation of our museum project is the expression of the characteristic zonal specificity.

As a whole the museum is conceived as a reservation of Maramures Country vernacular architecture monuments, selected by scientific criteria, rigorously elaborated, based on the typology of our sub-zone constructions, their evolution from the architectural point of view and as constructive systems, everything being diachronic (starting from the oldest buildings found on the grounds) and synchronic (the way they used to stay in the settlements, preserved in use until the date they were transferred into the museum).

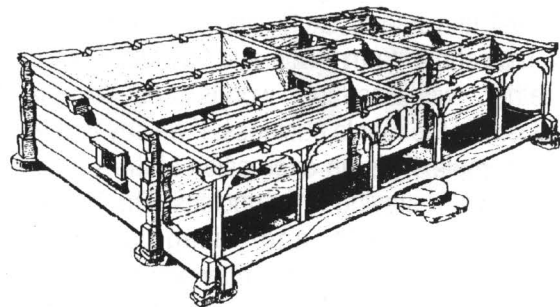
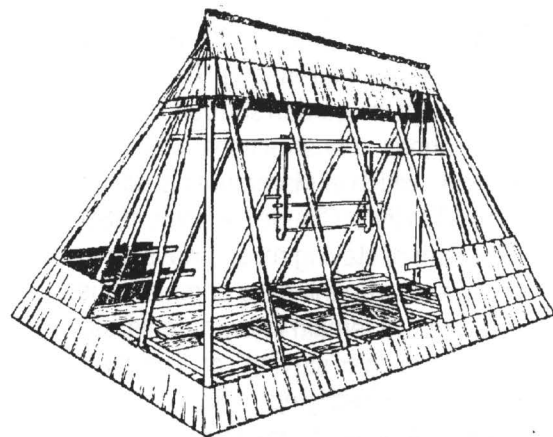
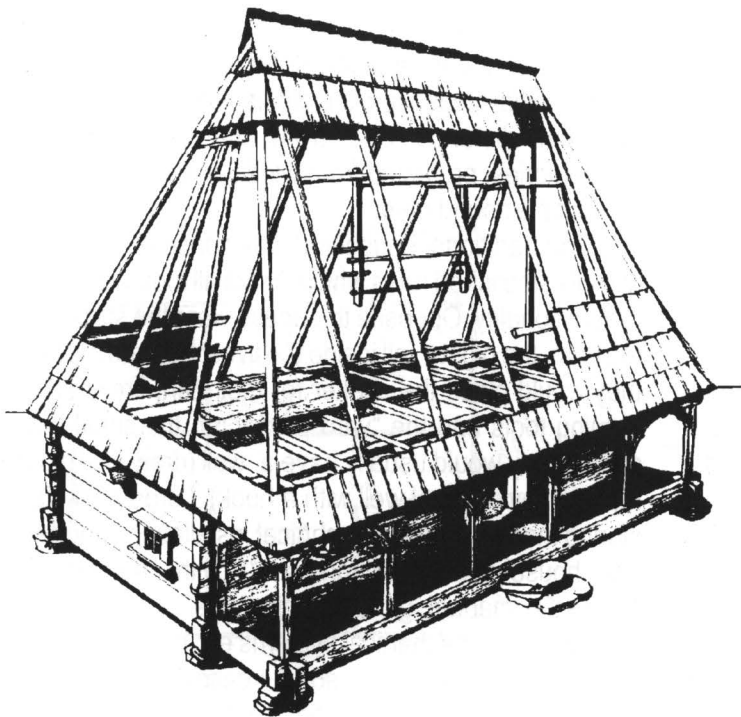
All these monuments are exhibited (restored and preserved) in our museum in household complexes specific to each sub-zone. In special places we present

the community institutions (the church and the graveyard of the settlement), and different sites are reserved for others (schools and town halls).

The "Pub" or "Country Inn" and the "Shop", mills, felt mills and whirlpools are already and will be functional so that the visitor will be familiarized with everyday village life. The shed and the "shed dancing" stage become animated on the occasion of our museum festivals. In summer, during the tourist season land farming may be seen live (wheat fields, hemp plots, vegetable beds,

mowing and drying the hay etc.), and the women that weave their counterpanes, carpets and blankets; woodworkers and potters at work etc.

As the museum prefigured to be a reservation of folk architecture, by later thematic corrections it turned into a museum of the traditional village, with everything incumbent to it, with successful trials to bring it to life.

STAYING

The peasant house and household

The status of free men, of little nobles has permitted the people of Maramures to "set and order" their lives, their village and households according to their will, and "their custom". The institution of kinship had an important role in local communities – its members helped and supported each other. Within the kinship the basis was its social segment, the family made up by the married couple and their children, sometimes parents were included (when the husband came into the family as a son-in-law or the wife as a daughter-in-law). They all lived together in the house, kept the garden surrounding it, the yard with its different annex constructions, that is to say the "household", which in Maramures is defined by a special term, the STAYING (Claude Karnouh, 1980, p. 81).

The term of staying must always be associated with the house and everything the parents' household means. Phrases like: "I'll remain in my parents' staying", "he/she remained in his/her staying" or "I've made up my own staying" are all but edifying.

Within the "staying" the house with all its material and spiritual universe is exclusively the women's business, the household, farm lands and hay fields are cultivated together, whereas the woods and mountains are exclusively the men's business. If we say that the village in its complexity is an expression of the settlement, the household or staying is its nucleus. The two things, the staying/household and village/settlement are circumscribed. To these we may add other components like the fields, woods and the mountains which may be

privately and/or collectively owned. We have taken into account these succinct considerations in order to better understand the museographic perspective when we refer to the household models presented in the Village Museum (households like Barsan and Petrovai from Barsana, Stan from Sapanta, Dunca from Ieud, Iurca from Calinesti etc.).

In the case of old households the house was placed in the back end of the yard, facing the road and mostly towards the east or the south.

Following our research done in the area we found that the initial nucleuses, the old households were placed at great distance one from the other on small promontories, protected from winds, to be able to survey by sight the boundaries.

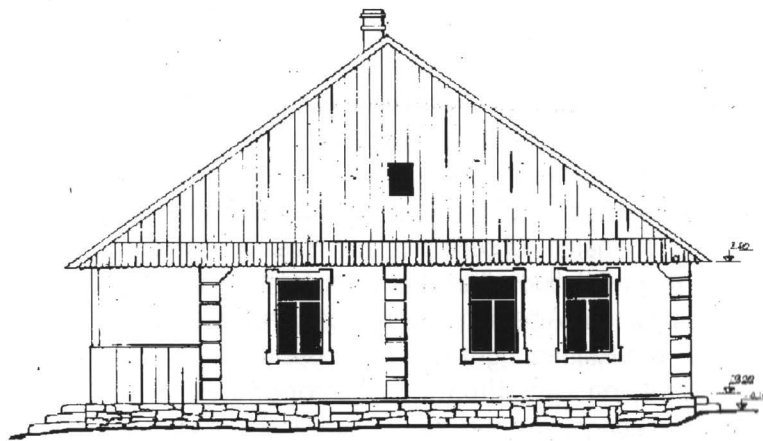
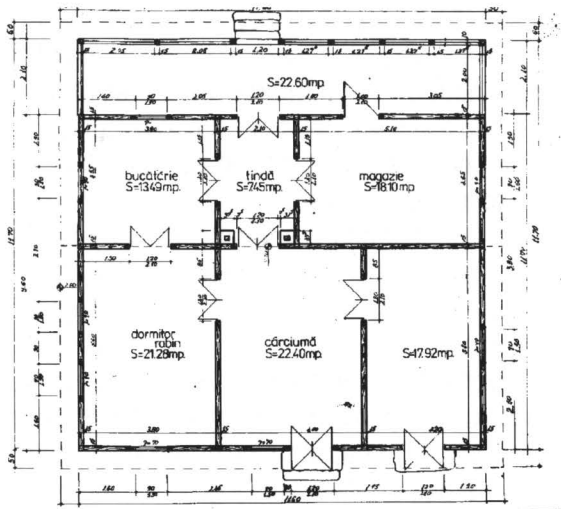
The traditional household was conceived according to well established rules which first of all took into account its functionality. Opposite the house were the stables and the barn, the pigsty, (all inside the livestock yard); laterally they would place the shelter for their cart, firewood, the farming tools and the "yard pantry"; in the small flower garden they would usually have a well (draw well or later replaced by a wheel well with a hook). Large baskets for storing maize, sheds for technical installations needed in any household – "oil presses" (with "bumpers" or "screws"), manual grinding mills (the simple ones or equipped with mechanical systems etc.), a wood lathe, a threshing machine (in some cases) – are basic components in any specific agro-pastoral traditional

household. In the garden, behind the house you will see the straw stacks, "bound piles" of maize stems, wooden poles with "pegs" for drying the clover and trefoil and of course a large "shed" or "oboroc"=shed (called like that by the Ruthens) for hay, as well as the pits for storing beat and potatoes through winter, the bee garden or apiary etc. At the very end of the garden, in an isolated corner they would place the traditional toilet.

Another specific kind of agro-pastoral household is the one with a double yard. One for the house itself, a flower garden with a well, yard pantry, a store for the maize storing basket, a shed or penthouse for whacking, sometimes separated from the cattle yard by a lower fence provided with a "vranita" or "leasa"=passage, where you will find the barn with the stables, pigsties, a

large water tub for the cattle to drink water and further on the access into the garden.

The general characteristic Romanian peasant household and for sure the one in Maramures has an "open" aspect. The wattle fences or made of other materials are low, so that you can see the whole household. Up in the mountainous zones they did not even have any fences. The gate is an outstanding cultural must with special historical and ethnological connotations. Made like real arches of triumph, these monumental gates are specific for the zones and villages of free people, never enslaved. In Maramures these were attributed to the "nemesi"=noble families. However, we may find them also in Gorj, in the Ciuc zone and the Curve of Carpathians, but also in the North of Moldavia.

Casă evreiască

Architecture

An established fact is that within the national territory the largest dominant share belongs to the wooden beam constructions. It is here that we find Maramures with its architectonic values: houses and churches, gates and other household constructions, mills and other technical installations, all these making up the households and settlements which along the centuries and millennia have got in a harmony with the surrounding environment, being a part of the whole landscape of the zone.

When you see the old villages you have the feeling that they were there ever since the beginning of time, that they have grown out from this land and you feel how they blend with it. This harmony between human creation and nature has merged in a very long time, nearly impossible to determine, and so are the ages of settlements too with everything they imply. And if we talk about age we may also talk about continuity, and for these stay witnesses archeological discoveries of very early periods and the documents written beginning with medieval times.

One sure proof of their age may be the terms too, which for the names of settlements I.I. Russu (I.I. Russu, 1964, p. 71-74) finds that “the Latin term fossatum > sat=village (in Albanian fosat); catun=hamlet/small village pre-Roman, groups of households; civitas localized on “fortifications, strongholds with “cetate”=stronghold. For the village the pre-Roman village kind of organization form has been preserved as “obstei satesti” = village community. Later the urban settlements were named “oras”=town (Hungarian

varos=town, entered into other neighboring languages). For ways of communication the Latin cale = road was preserved, the Greek-Latin drum = way, the Latin carare = path (carraria); punte = foot bridge (Latin ponte) on which the Slavonic pod = bridge was superposed; fantana = well (Latin Fontana), put = poll or borehole from the Latin putius, but also the Slavic “izvor”.

For the living dwellings the basic constructive elements are Latin-Roman:

casa = house (Latin casa); a dura = to build (Latin dolare), in Maramures: “a ridica” = to raise comes from the Latin “eradicare”, for the main body of the house, which is called “bute” – Latin buttis (meaning also butoi = barrel);

par = club or stick – (Latin palum); scandura = wooden board (Latin scandula), perete = wall (pariet), also mur = wall (in Macedo-Romanian) to which the Slavic zid = wall was added (in Maramures mur = wall and the verb a murui = to finish the clay floor, but also muruiala = clay finishing, and fundament = letter board, fundatie = foundation (Latin fundatio-onis);

acoperis = roof (Latin cooperio); acoperamant = covering, adapost = shelter (Latin ad+depositum); tinda = entrance hall of peasants' houses (Latin tenda); fereastra = window from the Latin fenestra; poarta = gate from Latin porta; usa = door (ustia), cheie = key (clavis with its verb a inchide = to lock); cuui = nail (cunu, Latin cuneus with the verb a incuia = to lock); treapta = step (traecta) and scara = ladder (Latin scala, together with it goes another word schela = scaffolding); curte = yard (Latin Curtis, cohor, -

tis); gratie = grating from Latin gratis=cratis (and gratar = grill).

The ethnographic argument, as historical document, admirably replaces the uncovered periods archeologically and documentarily (writings).

If we were to make a general characterization of the architecture of wooden buildings in the area we would say that the dominant feature is their monumentality, verticality, by which they stand out in lines and shapes (we do not only mean the wooden churches, but also the houses and other constructions of households). Between the outer and internal architecture we will discover a binary opposition which is able to resolve the hollow interior furnished and ennobled by the woman and the simplicity of the line, shapes and volumes, but also their monumentality which characterizes the external architecture belonging par excellence to the man.

Harmony we will find among the living spaces proper – the “house” room and the adjacent ones, referring to the zones of access: the stairs, the porch, the entrance hall, but also the pantry (which is collateral). There is also a relation between the “filled” surfaces and the “empty” ones which imply the light and/or the dark – the shadow – just like the binary opposition of “empty-full” – “darkness-light”. All these well balanced elements will make up the harmony of the construction, an almost ideal proportion.

The old peasant houses kept in the museum and “in situ”, we may say unmistakably, are real monuments of art.

The plans of the houses are very simple: at the oldest ones, very rarely, two and frequently three rooms (the

entrance hall and the “house” room, respectively the entrance hall, the pantry and the “house” room, later developing by the end of the 18th century and the beginning of the 19th century towards more rooms judiciously divided into compartments. We refer to the end of the 18th century houses, frequently doubling their spaces by means of parallel rooms with the ones in front, the so called “houses with side houses = odolhaz (from the Hungarian term oldalhaz = side house). Rooms are placed on the length of the house and ... on the hind wall and they include the pantry too, access towards the attic is here, an extension was created with another small room for living. This is also the time when more generous plans appear having four rooms for living, an entrance hall (vestibule) and in its prolongation the pantry (Iurca house from Harnicesti, Mihalyi house from Sarasau, Hodor-Pop house from Barsana etc.) which are real boyar mansions once belonging to great seniors (nobles) of Maramures. Here we only refer to the wooden ones.

The walls of oak wood constructions are made by wide and thick beams, either “split” in “saw” or wedges, either carved by the axe on all its four planes and finished by the chip axe, in rectangular section. For the houses made of fir or spruce fir wood they used round beams having dimensions of 20 – 25 cm in diameter, bound in “Romanian join” or “swallowtail/dovetail” which later (19th century) was called “German binding”, and for the system of laying the beams into walls they used the so called system of “blockbau”. Crowns ending above the walls sustain the beams used for the roofing, always in four slopes, with roof boarding on which the wooden tiles were nailed, and in some cases instead of these they used wheat or rye straw.

Some of the old houses (14th – 17th centuries) did not have any porches. By the 16th and the 18th centuries they become generalized in the area under the name of “satra” = porch. It is in fact a row of carved and ornamented poles bound in their upper ends with “chitusi” = braces making beautiful arches, specific to our zone. In the beginning, the porch was only placed in the front part of the house. In the 18th century, however, it would appear also on the right hand side too, and later being extended to all three sides of the construction.

Restored houses in the museum have been selected out of hundreds, according to the already stated criteria, having in mind their age, sub-zonal specificity, techniques of workmanship, materials and species of wood and last but not least their aesthetic value.

Generally, the houses, as well as the gates, bear marks revealing the social status of free men or nobles and/or the status servitude of the owners. This also may be revealed from the kind of scenery in which you find them and mostly from the inscriptions in Romanian written in Cyrillic letters or in Latin. Thus we may find names of owners, craftsmen, local dignitaries of different social ranks, judges, but also priests etc.

Let us have a closer look to some of these inscriptions proving the high standard of culture among these people:

The **Botizan** house from Stramtura has on its framing this partially deciphered inscription: “YEAR OF OUR LORD – 1784 MAY 10 DAYS”. The inscription also includes solar and star emblems, Christian symbols and stylized birds.

The **Codrea family house from Berbesti** has a carved text on oak wood written in large Latin alphabet:

“AEDIFICAVIT 1596 (F.L.G.M.) A: 1704 M.K.: FILIUS VOLPHGASI”, abbreviation M.K. may be the initial letters of the owner's name, Mihai Kodrea, and the abbreviations inside the lines, F.L.G.M. may be the initials of the craftsmen who built the house. This house is the very first reconstruction ever done in an open air museum in Romania. Reconstitution was made considering the main beam, the frame of the entrance door, the frame of the “little eye” (a little window) near the oven inside, from where one could survey the garden with the haystacks, piles of maize stems, and also the “pits” for potatoes, apples and/or beat. Some bits of the “wall boards” have also been recovered, that is some beams worked in the shed into which the house has been transformed. The main beam was cut into four equal parts which became later the “doorposts” of the two doors of the shed (entrance and exit).

The **Cupcea family house from Calinesti** bears the dating in Arabic figures: “1710”; to be also found on the framing of the Botizan house from Oncesti, dated “1744”.

The **Bizau house from Cuhea** (Bogdan Voda) has a Latin inscription on its main beam: “... DOMUS ET EXPENSIS KOZMA CU FILUEVS STEPHANI STRUCTA EST ANNO 1752 AD MAIOREM DEI TRINI ET UNIS ... MEI SEMPERA VIRGINIS MARIA ET OMINUS SANCTORUM FIONOREM” (This house constructed and embellished by Cosma and his son Stefan in the year 1752 in honor of God and the Saint Trinity and adornment of our Saint Virgin Maria and honor of all saints). The **Marinca family house from Sarbi**, on the upper threshold of the entrance door framing has a carved inscription: “THIS WORK HAS BEEN (the word MADE is missing) IN THE YEAR 1785 BEGUN IN THE MONTH OF

DEKEI 29 DAYS"; The **Iurca house from Calinesti** has an inscription: "SINCE CREATION OF WORLD VALEAT (YEAR) 7301"; the main beam of the **Dunca house from leud** registers in large Cyrillic carved letters: "YEAR OF OUR LORD 1798 JUNE IN 21 DAYS – SAINT MARTYR JULIANU".

On another main beam, recovered from a house in leud, we find in Cyrillic letters: "BY HELP OF GOD THIS HOUSE OF CLEJII WAS MADE ON INCENTIVE OF MISTER PAVEL SAPANTAN JUDGE OF IERAS DE SUS BY THE ENDEAVOR OF CHINDRIS MIHAI PARISH PRIEST OF VILLAGE IOAN AND MIHAIL AND CRAFTSMAN KINDRIS DAN WITH PLES IONAS IN THE YEAR OF OUR LORD 1810" – inscription mentioning local dignitaries – the judge, priests (Mihalyi brothers, one of which Ionas, grandfather of future academician Ioan Mihalyi de Apsa and of the future united metropolitan bishop of Ardeal [Transylvania], academician Victor Mihalyi de Apsa), names of founders and craftsmen, all members of old families since the 14th and 15th centuries, who still have descendents even in our days.

We also recovered another oak wood main beam which used to be part of the house of the **Filip family from Vadul Izei**. It is to be found in our Ethnographic Museum Section in Sighetul Marmatiei. The text on this Vadul Izei house main beam, in Chyrillic letters, in Romanian, says: "THIS HOUSE WAS MADE BY FILIP ILIE IN THE YEAR 1821 IN THE MONTH OF NOVEMBER 1 DAY [NIA

FOSUJ THEN MEASUREMENT OF MAIZE BEING TEN ZLOTIAND WITH [AND - ?!]"

Most of these houses are now declared historical and architectural monuments and have been restored in the Ethnographic Meseum of Sighetul Marmatiei. We may also mention the Pop House "Tomanu" from Berbesti, now transferred to the Village Museum in Bucharest. This also has an inscription on its main beam in Cyrillic letters: "BY INDUCEMENT OF THE FATHER AND HELP OF THE SON AND ACCOMPLISHMENT OF THE HOLLY SPIRIT, CRAFTSMAN PASCU FROM THE SALASTE HEREBY ASKS YOU TO MENTION HIM IN YOUR SAINT PRAYERS. THIS HOUSE HAS BEEN MADE BY POP GHEORGHE IN OUR LORD'S YEAR 1775 THE SECOND THURSDAY AFTER PALM SUNDAY" and others.

So the people of Maramures felt the necessity to ennoble their houses with such inscriptions to mention the age of the constructions and to add to their value, pointing out their status of little seniors, of nobles.

Monuments of such value, in order to be saved from disappearance, have been transferred and restored in big museums of the country and very few of them have been preserved "in situ". We may find them in the Village Museum in Bucharest, the National Museum of Viticulture and Fruit Growing in Golesti – Pitesti, the ASTRA Folk Civilization Museum in Sibiu, the Ethnographic Museum of Transylvania in Cluj Napoca, at the County Museum in Baia Mare.

Interiors

If the household is generally organized and managed by men, the interior of the peasant house with its whole universe belongs exclusively to women.

Interior architecture is adapted to the needs of the house and, of course, to its aesthetic aspect. Our investigations on the spot and archive studies have permitted us the reconstruction of specific interiors dating back to the 17th and 18th centuries, which are great achievements and important bases for research being done today.

The room for living, which in the local vernacular is called the “house”, includes the whole domestic universe corresponding to the woman's aesthetic and pragmatic taste. The woman's mark is all but present everywhere in both what arrangements, compartments, markings of places and objects used daily are concerned and of course in the practice of different rituals.

The determining element in internal organization pointing out material and technical features of the construction as well as concerning rituals is certainly the “main beam”. This is the one that passes through in length all the rooms and binds the transverse walls and the smaller beams that succeed each other above it at equal intervals bind the lateral walls and sustain the whole structure of the roofing. This lays at the origin and importance of this element determining its name “main beam” of “craftsman's beam”.

The main beam permits us an interpretation of the internal space to be like this: whatever space is situated

on its right side was named the space of “life facts” (here you will find the fireplace, the oven and the bed); in normal conditions this is the place where new life is conceived, this is where the woman gives birth and this is where one dies. The space on the left was called “the space of rituals”. It is here that the ceremonies of baptizing and weddings take place. It is here that the dead person is placed (in a coffin on the table), the “death watch” and “funeral service” take place.

The space of rituals is decorated with friezes and icons of saints alternating with ceramic plates embellished with sawn towels. In the corner there is a table above which the lamp is hanging from the ceiling and along the two walls starting off from the table corner you will see benches or large heavy boxes that meet in rectangular position. The table is the place where all the specific rites get started. It is “behind the table” where the two brides would sit all along the wedding ceremony for three days and nights to receive the good wishes of the wedding party. It is also here “on the table” that the new born child is placed after being taken home from the Christian baptizing performed by the priest. It is placed with the head towards east and all participants to the “baptizing” (baptizing festival) would bring it presents by which the future destiny of the new born is provoked (tools to be a good craftsman, pencil and book to become a scholar, sawing tools – needles and knitting tools in order to become a good and talented housekeeper etc.). And the dead person is taken out of the bed and after a ritual

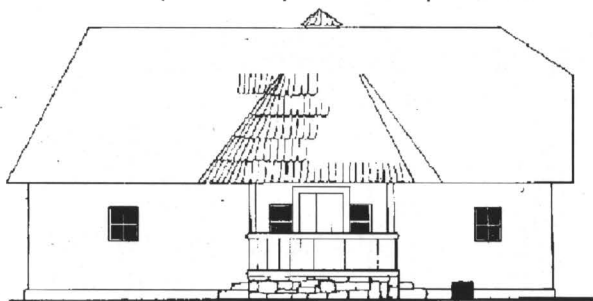
washing the body is dressed up and placed in a coffin on the table and three days and three nights the watching rituals are performed.

Above the bed, horizontally by the wall, a “perch” (ridge/top) is attached to the ceiling on which the counterpanes, carpets, bed sheets, towels and table cloths are stored in many layers to point out the wealth and beauty of these woven textiles, their chromatic harmony. The way they are exhibited and grouped is meant to accomplish three main functions: aesthetic (to decorate and embellish the interior), to deposit and to exhibit the girl's dowry in a perfect chromatic syncretism. Behind the door you will find a small cupboard with plates and dishes and on the opposite wall somewhere near the fireplace you will see two shelves, [carved wooden special supports] one for the dishes and one for the spoons. Behind the icons and above the main beam, in wooden boxes, they would hide documents, the razor, their Epiphany cross, a basil whisk, the child's dried navel in a bottle, kept for a later held absolving ritual on the occasion of the initiation event. The dowry box is placed at the end of the bed on the bench. Sometimes you will find a small bed under the bed which is drawn out at night for the children to sleep. Another place to sleep for the children is

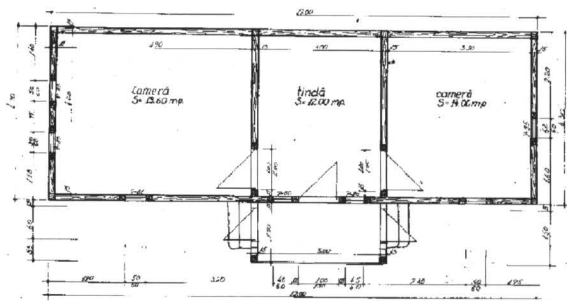
the side of the oven. By the bed you will see the “foot cradle” or “beam cradle” (hung by strings to the beam) to be handy to mother at night. In the same place (in front of the bed) they would have a “small chair” for the child to teach standing up on its feet. In the “table corner”, on the wall a “corner cupboard” is fixed – a piece of furniture to keep holy books (the Bible, prayer books), and family documents, titles of property, souvenirs, letters etc.

Interior harmony is also pointed out by the coloring of textiles, icons and ceramics/pottery and the shape and look of furniture pieces and household utensils. We may also mention that the interior walls of old houses (16th – 18th centuries) were not always whitewashed. Lime based whitewashing was started, according to our information, only by the beginning of the 18th century. This may be an explanation to elements of decoration made of white and colored textiles, friezes for plates and icons with towels that light the interiors, all being harmoniously matched.

Structurally speaking these kinds of interiors are to be found in other people's cultures in the Central European area, with specific elements of cultural identity for ethnic groups, and in each ethnographic zone of our country too.

Casă maghiară

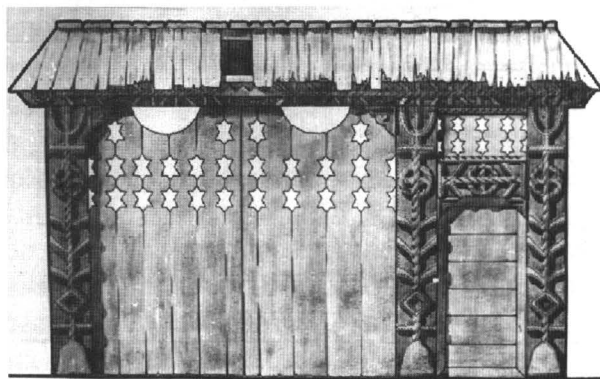
Gates

Gates as such are to be taken as cultural attributes conferring zonal identity, and in this respect they belong to Maramures par excellence. The gate used to be the social mark of its owner, being an exclusive privilege of the nobles. It separates the sacred space of the household from the external space. It represents the pride of the Maramures people. Nowadays we find these gates oversized and overloaded with all kinds of decorative patterns, whereas the old restored and preserved pieces in the museum are the classical ones keeping ideal proportions and traditional decorations. Loosing their initial significances, their sculptured motives have passed from the magic- mythic level towards an artistic and aesthetic one. On the poles of the gates we will preponderantly find the sculpted "tree of life" as a symbol of life without death, solar and star-like markings, zigzag lines, "wolves' teeth", Christian marks and also the snake, the rooster or anthropomorphous shapes, all being the expression of very old, profound ciphered beliefs some of which were forgotten a long time ago. The name of the owner and the date of the construction are frequently carved on the upper threshold of the small entrance. Sometimes, hidden somewhere you will find the craftsmen's names too.

Among the old gates kept in our museums (The Village Museum and the Ethnographic Museum), we may look at the Graveyard entrance of the Breb Church where we find in chiseled Cyrillic characters: "YEARS SINCE ADAM 7298 (1790) AND SINCE CHRIST 1790"; on the

entrance gate of the church in Giulesti: "YEAR OF OUR LORD 1768"; the entrance gate into the yard of the Sapantan family in Tisa village has a Latin inscription: "PAX INTRANDIBUS EXTRA AODNI 1762 DIE 1 IAN."; another gate pole in Calinesti has the chiseled year 1785; the Petrovai Ilies household gate in Barsana is dated 1883; the gate of the Botizan house in Stramtura 1891; the Pop Vasile family's gate in Giulesti 1912; the Gheorghe Rednic of Iuliu family's gate in Feresti is dated 1894; the gate of Dancusi-Nisoreanu family in Ieud has an inscription "ANNO 1934 DOMINI"; the Maris-Sorloc family gate in Cuhea: "MARIS VASILE 1953" etc. In fact after the year 1900 almost every gate bears names of owners, craftsmen and certain dating.

The Maramures gates are an important chapter of the wood civilization and in a larger European context they do represent a considerable contribution to the enrichment of the treasures of our old continent.

L'Architecture vernaculaire du Maramures (les maisons des nobles)

Afin de mieux comprendre, en profondeur, et discerner les secrets de la pérennité jusque dans l'actualité de ce que nous appelons « l'architecture vernaculaire du Maramures », il est nécessaire de faire une petite introduction en ce qui concerne les conditions géographiques et historiques de la région, le contexte dans lequel a été créée cette architecture et toutes les autres valeurs qui appartiennent au patrimoine matériel et spirituel présentés dans nos musées.

Le Pays du Maramures, regardé dans un contexte plus large, européen, est situé à la confluence et à l'interférence des grandes cultures et civilisations européennes, donc occidentales, de l'ouest, avec les cultures orientales, de l'est, la superposition des deux grandes branches de l'église chrétienne-orthodoxe, de l'est, et catholique, de l'ouest. Celles-ci s'y sont mêlées en faisant naître un phénomène de syncrétisme culturel qui a eu comme produit cette région culturelle-le Maramures-qui s'y est gardée jusqu'aujourd'hui, au centre de l'Europe.

Le Maramures, cette région sacrée de la terre roumaine s'étend sur la partie nord des Carpates Orientales, qui, par la chaîne des montagnes Rodna-Carpates Volcaniques du nord et les Montagnes du Maramures enferment la plus grande dépression intracarpatique: la Dépression du Maramures.

Regardé de la perspective historique, « le Pays du Maramures » est un ancien foyer roumain, habité depuis

des temps sans date. Les fouilles archéologiques et les découvertes occasionnelles ont fait sortir à la lumière des vestiges de culture et de civilisation datant de l'époque de la pierre. L'époque du bronze est représentée par une culture riche dont les vestiges peuvent être rencontrés dans la majorité des localités actuelles du Maramures, avec des éléments de continuité dans l'époque du fer, la présence des dacs et des celtes y étant attestée. Pour toutes ces époques les témoignages sont visibles dans les vitrines du musée d'histoire et d'archéologie du Maramures dans le cadre du complexe de musées, mais aussi dans les musées de Baia-Mare, Budapest, Bucarest, Vienne, etc, et la bibliographie en est aussi riche.

La continuité au long des premiers siècles du millénaire est marquée par les structures sociales communales avec des éléments spécifiques aux dacs libres et à la symbiose daco-romaine-celtique. Pendant la période médiévale apparaissent les principautés de vallée et les voïvodies qui ont fait fonctionner les relations interpersonnelles, entre les familles et les villages, en résistant aux pressions extérieures.

Le modèle d'organisation politique et militaire des principautés et des voïvodies de vallée a mené vers l'affirmation de l'identité ethnique des roumains du Maramures qui, pendant le XIVème et XVème siècle, au cours des batailles contre les tatars et d'autres envahisseurs, font la preuve de bons organisateurs et soldats, en étant reconnus et fixés sur leurs propriétés

d'une génération à l'autre par les rois apostoliques aussi qui ont déjà étendu leur juridiction sur ces terres.

La résistance des Roumains contre la pénétration hongroise atteint l'apogée avec la révolte du voïvode Bogdan I de Cuhea qui, avec une bonne partie de ses soldats va en Moldavie afin de se proclamer son roi mettant en 1359 les bases d'un nouvel Etat sur la carte de l'Europe-l'Etat féodal Moldova.

L'ecrasante majorité des villages du Maramures sont, depuis toujours roumains, leurs habitants ayant le statut d'hommes libres auquel on a ajouté le titre de **nemesi** c'est-à-dire « petits nobles ».

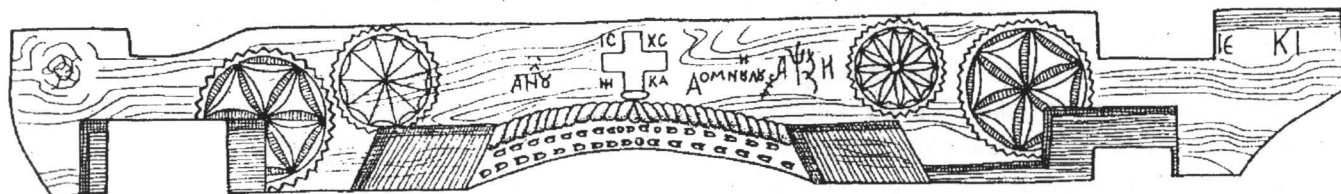
L'année 1391 est l'une de référence pour l'histoire de la culture roumaine, car de cette année date le premier texte écrit en roumain-**Codicele de la leud**. Même année -1391- le monastère Peri fondé par la famille du voïvode Balc et de Dragos Mester reçoit le rang de stavropéagie, en étant mis sous la protection de Constantinople. Dans ce couvent il y a eu une riche vie spirituelle et culturelle. D'ici, par la voie des manuscrits copiés, et plus tard, par les livres imprimés, allait se répandre la culture roumaine sur des aires plus larges.

Des institutions culturelles de prestige telles: l'Association Pour La Culture Du Peuple Roumain de

Maramures, fondée le 13 décembre 1860, Preparandia et la Société de lecture «Dra-gosiana» (1867) ont contribué à l'émancipation culturelle et nationale des roumains de cette région, à la conservation et à la transmission des éléments d'identité culturelle et nationale locale.

Après l'unification du Maramures avec la patrie-mère, à partir du 1921, à l'initiative du professeur Gheorghe Vornicu et grâce à l'impulsion de l'ASTRA, commence une ample action d'organisation d'un musée ethnographique du Maramures. Les efforts du professeur Vornicu ont été, à la fin, couronnés de succès. En 1926, à l'occasion du Congrès des professeurs de géographie de Roumanie qui a eu lieu à Sighet dans la présence du savant Simion Mehedinti on inaugure le Musée Ethnografique du Maramures dans l'immeuble du Palais de la Culture.

En 1940, après le Diktat de Vi-enne, le Maramures a été incorporé à la Hongrie horthyste. Les conséquences en ont été dramatiques pour la population roumaine et pour le patrimoine culturel roumain quand la plus grande partie des collections du musée s'est perdue. Après la guerre, en 1954, on a essayé le rétablissement du musée local.

Le Musée du Village du Maramures

Par la structure de son thème rigoureusement mis au point, ayant à la base des recherches minutieuses de l'archive et de la région, le musée, tel qu'il se présente aujourd'hui, crée l'impression d'un village au spécifique régional qui a évolué du celui de type « parsemé » et « dissipé » par la rotation des noyaux du début, à un type « groupé ». Tout cela nous a déterminé à lui donner le nom de Musée du Village du Maramures.

Dans l'élaboration du thème nous avons eu en vue la construction d'un « modèle théorique » du village traditionnel du Maramures en évolution. Ce « modèle » est basé à la base de la « construction » du musée et qui, une fois réalisé, nous donne l'image d'un village du Maramures - du « village primordial » - comme nous l'avons nommé.

La Grande Route, la Ruelle de l'Eglise, la Vallée du Moulin, les petites ruelles droites ou sinu-euses, les chemins et « les montants » composent la structure intime du village-musée et tous convergent vers un promontoire sur lequel, comme dans tous les villages du Maramures, est assise l'église.

Dans le village-musée, les maisons et les fermes ont été groupées en fonction des principales sous-régions du Maramures historique (Cosau-Mara et l'za inférieure jusqu'à Birsana, l'za moyenne et la rivière de Viseu, Borsa et les villages des cours supérieurs de l'za et du Viseu, la sous-région de la Tisa et le bassin de Ruscova.)

La présence des minorités ethniques dans la

région, minorités dispersées spécialement dans les habitats de la Vallée de Ruscova ou de la région du Viseu, peu importe s'ils étaient des juifs, des allemands, des slaves, des hongrois, des tziganes ou autres, par l'échange des valeurs matérielles et spirituelles, ils ont apporté leur contribution au développement culturel de la région. Pour cela, dans les thèmes que nous avons élaborés en 1972, ils sont présentés dans le musée. Nous avons réservé une place spéciale au « secteur des installations techniques populaires mises en mouvement par l'eau ». Ces installations, dans les communautés traditionnelles, étant disposées au bord des habitats, nous les avons placées au bord du ruisseau Ronisoara, qui traverse le musée. Le modèle théorique du village du Maramures traditionnel que nous avons élaboré et qui se retrouve à la base du projet du musée, c'est l'expression du spécifique régional, qui est, d'ailleurs très caractéristique.

Dans son ensemble, le musée se montre comme une réserve de monuments d'architecture vernaculaire du Pays du Maramures, sélectionnés d'après des critères scientifiques rigoureusement élaborés, ayant comme base la typologie des constructions des sous-régions, leur évolution dans le plan architectural et comme système constructif, totalement en diachronie, en partant des plus anciennes constructions trouvées sur le terrain, et en synchronie, telles qu'elles se sont établies dans le cadre des habitats et se sont gardées fonctionnelles (dans leur grande

majorité) jusqu'à leur déménagement dans le musée.

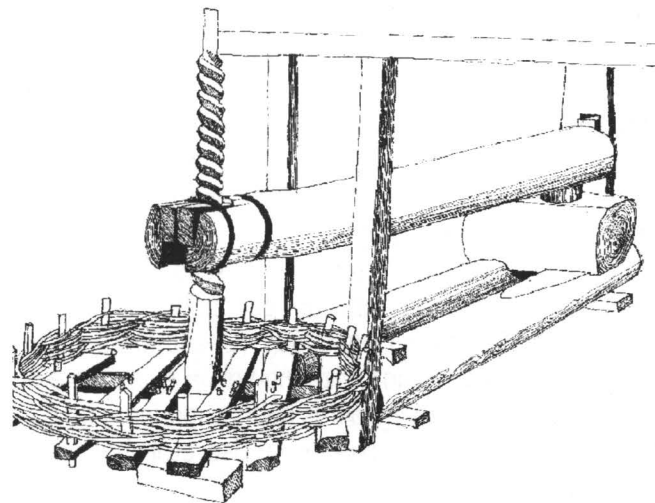
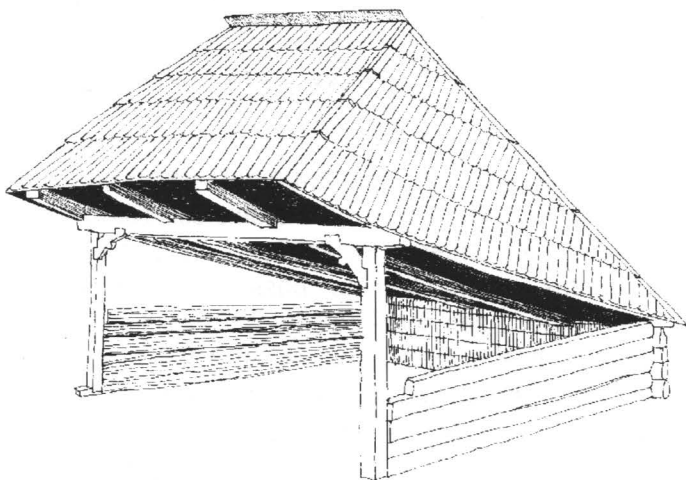
Tous ces monuments sont présentés (restaurés et conservés) dans le musée dans des fermes complexes portant le spécifique de chaque sous-région. Dans des endroits spéciaux sont présentés les institutions communautaires (l'église et le cimetière de l'habitat), et pour d'autres sont réservés des emplacements (l'école, la mairie).

Un projet d'aménagement et de complétement de l'espace du musée vise la scène en plein air - l'amphithéâtre - pour de grands spectacles folkloriques, avec des espaces d'hebergement et un restaurant traditionnel. Toujours ici, on envisage un «Centre culturel UNESCO» spécialement orienté sur la restauration des monuments en bois de la région centrale-européenne (un complexe avec des laboratoires, des salles de cours, une bibliothèque, des salles d'exposition dans lesquels on

mettra en valeur les riches collections ethnographiques).

«Crâsma» - l'auberge et «boldul» - le magasin, les moulins, les treuilles d'eau, sont et seront fonctionnels afin de familiariser le visiteur avec la vie du village. Le hangar et «le jeu dans le hangar» s'animent à l'occasion des grandes fêtes du musée, et pendant la saison touristique, le travail de la terre (les champs de blé, les chaps de chanvre, les parterres de légumes, le fauchage et le sechage du foin, etc.) est présent à coté des femmes qui tissent des couvertures en laine et des tapis, des charpentiers, des potiers, etc.

Si au début le musée préfigurait une réservation d'architecture populaire, après les corrections qu'on lui a apporté au cours des années il est devenu un musée du village traditionnel, avec tout ce que cela implique, avec des essais réussis afin de lui donner la vie.

« STATUTUL » La maison et la ferme paysanne

Le statut de gens libres, de *nemesi*, c'est-à-dire le statut de petits nobles, leur a permis de régler leur vie, leur village et leur ferme d'après leur propre volonté, d'après leurs normes. L'institution de la famille avait un rôle important dans les communautés locales-leurs membres s'aidaient et se soutenaient réciproquement. Dans le cadre de la famille, la base était le ségment social-les parents et les enfants, parfois, les parents des parents (quand l'homme y venait en qualité de gendre, ou la femme venait en qualité de bru). Tous habitaient la même maison, le jardin, la cour et les annexes, c'est-à-dire ce que nous appelons « la ferme » et qui, au Maramures est définie par un terme spécial « STATUTUL » - l'endroit où on reste.

La notion de « statut » ou de « statamânt » doit être toujours associée avec la maison et tout ce qu'il y a dans la ferme familiale. Des expressions telles: « *raman in statutul parintesc- je reste dans la maison familiale* », « *o ramas in statutul lor- ils sont restés dans leur maison familiale* » ou « *mi-am facut statutul meu - j'ai fait ma maison familiale* » sont concluantes.

Dans la maison familiale, la maison avec tout son univers matériel et spirituel appartient exclusivement aux femmes; la ferme, les champs et les pâturages sont travaillés ensemble; le bois et les montagnes sont exclusivement le domaine des hommes. Si le village, dans sa complexité est l'expression de l'habitat, la ferme en est le noyau. Les deux, la maison familiale/la ferme et le village/l'habitat se circonscrivent. A ceux-là nous

pouvons ajouter la composante qui implique les champs, les bois et les montagnes (qui peuvent être des propriétés individuelles et/ou collectives). Nous avons fait ces brèves considérations pour comprendre aussi la perspective muséographique quand nous faisons des renvois aux modèles de fermes présentées au Musée du village (les fermes de Bârsan et Petrovai de Bârsana, Stan de Sapânta, Dunca de leud, Iurca de Calinesti, etc.)

Aux anciennes fermes, la maison était placée au fond de la cour, la façade vers la route et, d'habitude orientée vers l'est ou le sud.

Pendant les recherches entreprises dans la région nous avons constaté que les noyaux d'origine, c'est-à-dire les anciennes fermes étaient mises à de grandes distances les unes des autres, sur de petits promontoires pourtant protégés du vent, pour pouvoir surveiller de la vue les frontières du village.

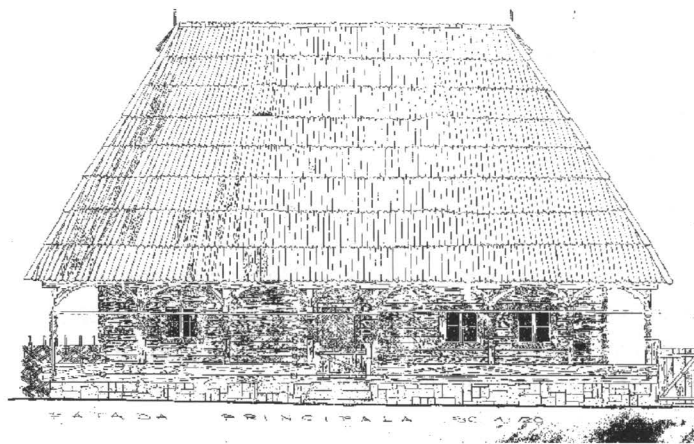
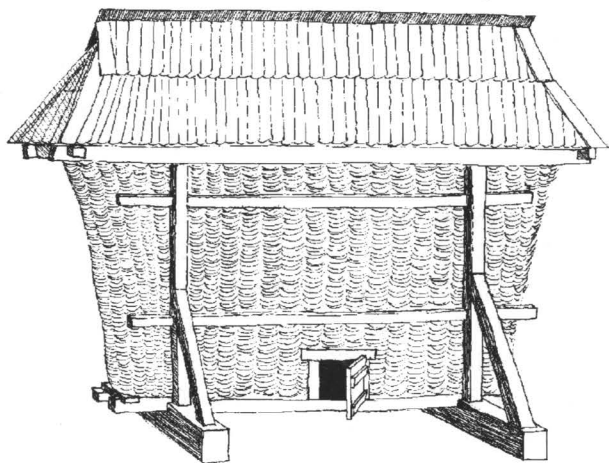
La ferme traditionnelle est conçue d'après des règles bien établies qui visaient particulièrement le fonctionnel. Dans le sens opposé à la maison se trouvaient les étables et le hangar, les cabanons des cochons (tout se trouvait dans « la cour des bovines »); à côté étaient placés les annexes qui abritaient le chariot, le bois, les outils agricoles et « la remise dans la cour »; dans le jardin des fleurs est située d'habitude la fontaine (avec balance ou plus tard, avec roue et éventuellement avec crochet). Les grandes corbeilles pour le maïs et, bien sûr, les abris pour les installations techniques, nécessaires dans les fermes - « *oloiernite - la presse pour*

l'huile» (avec des «berbeci» - broyeuses, ou avec «surub» - vis), le moulin manuel (des plus simples jusqu'aux systèmes mécaniques, etc), le tour en bois, la moissonneuse (en certains cas) - sont les composantes de base de la ferme traditionnelle au spécifique agraire et champêtre. Dans le jardin, derrière la maison se trouvent les meules de foin, les «jirezile» - meules d'épis de maïs disposés en piles, «clenciurile» - les pilotis pour le séchage de la luzerne et du trèfle et, certainement, le «sopru» - le hangar ou «oborocul» (chez les ukrainiens) pour le foin, mais aussi les grandes trous pour garder la bête rève, les pommes de terre, «stupina» - ruchers etc. Au fond du jardin, isolé, se trouve le WC traditionnel.

Spécifique pour la région est la ferme agricole et champêtre ayant une cour double: le jardin destiné à la maison, le jardinet des fleurs, la fontaine, la remise, la remise au bois, la corbeille pour le maïs, la remise pour le travail de la laine ou le chanvre séparée du parc à bovins

par une petite clôture, avec une «vranita» ou «leasa» d'accès ou sont disposés le hangar et les étables, les cabanons des cochons, l'auge pour les animaux et l'accès vers le jardin.

La caractéristique générale de la ferme paysanne roumaine et spécialement celle du Mara-mures c'est l'aspect «ouvert» de celle-ci. Les clôtures en haies ou autres matériels sont basses, de telle façon qu'on peut voir toute la ferme. Les fermes des montagnes n'avaient presque pas de clôtures. La porte est un désir culturel spécial, avec des connotations historiques et ethnologiques spéciales. Des vrais arcs de triomphe, les portails monumentaux sont spécifiques aux régions habitées par des gens libres. Au Maramures, c'était l'attribut des nobles, des «nemesi». Nous les retrouvons aussi dans les régions du Gorj, Ciuc et la courbure des Carpates, mais aussi au nord de la Moldavie.

L'architecture

Nous constatons que, dans le cadre du territoire national, le poids des constructions de pou-tres en bois est dominant. On y retrouve le Maramures avec ses valeurs architecturales: maisons et églises, portails, d'autres constructions de ferme, moulins et d'autres installations techniques se constituant dans des fermes et des habitats qui, au long des centaines d'années, des millénaires, sont entrées en harmonie avec le milieu environant, en s'inscrivant dans le paysage de la région.

Quand on voit les villages anciens, on a le sentiment qu'ils sont là depuis toujours, qu'ils sont sortis de la terre et on sent comme ils fusionnent avec la terre. Cette harmonie entre la création de l'homme et la nature s'est réalisée pendant une longue période de temps, presque difficilement à déterminer, et d'ici, l'ancienneté des habitats avec tout ce qui en résulte. Et, si nous parlons de l'ancienneté, nous pouvons parler sans erreur de la continuité, et pour cela restent pour témoigner les découvertes archéologiques pour les périodes plus éloignées, et les documents écrits à partir de la période médiévale.

La preuve certe de leur ancienneté est aussi le fond de termes qui, pour définir l'habitat, I. I Rusu établit « qu'on a gardé le terme latin fossatum > sat/village (en albanais-fosat); catun-hameau-préromain, groupe de ferme; civitas s'est localisé sur «une fortification» avec «cetate/cité». On a gardé la forme d'organisation villageoise pré-romaine, celle de «communauté villageoise» pour organiser le village. Plus tard, les

localités urbaines se sont appelées oras/ville (en hongrois-varos, mot qui a pénétré aussi dans d'autres langues voisines). Pour les voies de communication, on a gardé le mot latin cale, le gréco-latin drum, le mot latin carare (carraria); punte (latin-ponte) sur lequel s'est superposé le mot slavon pod; fantana (latin-fontana), put du latin putius mais aussi bien le slavon izvor.

Pour l'habitation, les éléments constructifs de base sont latins-romains:

- Casa/maison (latin-casa); a dura/durer (latin-dolare), au Maramures: a radica /soulever du latin eradicare; pour le corps de l'habitation, qui, dans la région s'appelle «bute» - latin- buttis (avec le sens de butoi/tonneau;

- Par/pilon (latin-palum); scandura/planche (latin-scandula), perete/mur (pariet), à coté de mur en aroumain, auquel on a ajouté le mot slave-zid (au Maramures mur et muriala signifie carrelage, mais aussi bien «fundatie/fondatio-onis»;

- Acoperis/toiture latin-cooperio); acoperamant, adapost/abrit(du latin ad+depositum);tinda/ vestibule(du latin tenda);fereastra/fenetre (du latin fenestra); poarta/porte du latin porta; cheie/clef du latin clavis accompagné du verbe fermer; treapta/marche(traecta) et scara/ échelle du latin scala à coté duquel il y a un autre mot, ayant le sens de charpente; curte/ cour provient du latin curtis, cohor, -tis; gratie /grace provient du mot latin gratis=cratis.

L'argument ethnographique, comme document historique remplacent admirablement les périodes qui ne

sont pas couvertes par les documents(écrits) ou du point de vue archeologique.

Si nous devons faire une caractérisation générale concernant l'architecture des constructions en bois de la région, nous pourrions dire que leur dominante est la monumentalité, la verticalité, par laquelle elle s'affirme comme ligne et forme (nous ne faisons pas référence seulement aux églises en bois, mais aussi bien aux maisons et aux autres constructions de la ferme); entre l'architecture extérieure et celle intérieure nous découvrirons une opposition binaire qui résoud le vide intérieur meublé et ennobli par la femme et la simplicité de la ligne, des formes et des volumes, mais aussi bien par leur monumentalité qui caractérise l'architecture extérieure et qui appartient par excellence à l'homme.

De l'harmonie nous trouvons aussi entre les espaces habités-la pièce «maison», les annexes et les zones d'accès: la marche, la terrasse, le vestibule, mais aussi la remise (qui est collatérale). Il y a aussi une relation entre les surfaces « pleines » et celles « vides »qui impliquent la lumière et/ou l'obscurité-l'ombre –tel que l'opposition binaire «vide-plein». Tout cela, bien équilibré mène vers l'harmonie de la construction, à des proportions presques idéales.

Les anciennes maisons paysannes gardées dans le musée et «in situ», nous pouvons dire, sans faire des erreurs, que ce sont des œuvres d'art.

Le projet des maisons est simple: aux plus anciennes, très rarement, deux et fréquemment trois pièces (le vestibule et «la maison», respectivement le vestibule, la remise et «la maison») évoluant à la fin du

XVIII-ième siècle et le début du XIX-ième vers plus de pièces rigoureusement partagées. Nous nous référons aux maisons qui, à la fin du XVIII-ième siècle ont doublé leur espaces par des pièces parallèles avec celle de devant, appelées «les maisons odolhaz» (influence hongroise). Les pièces sont disposées sur la longueur de la maison, au long du mur arrière et ensomment la remise, l'accès vers le grenier se faisant d'ici, et en extension ils ont créé une petite pièce pour qu'elle soit habitée. Toujours à ce moment apparaissent des projets plus généreux, le vestibule et en prologation, la remise (la maison lurca de Harnicesti, la maison Mihalyi de Sarasau, la maison Hodor-Pop de Bârsana, etc) qui sont de vrais manoirs de nobles qui ont appartenu aux grands seigneurs du Maramures. Nous faisons référence seulement aux maisons en bois.

Les murs des constructions en chêne sont des poutres épaisses et larges, soit «crevées» en «scie» ou plumets, ou bien taillées avec la hache sur les quatre bords et finissées avec la cognée, à la fin ayant une forme rectangulaire. Pour les maisons en sapin ou épicéa on utilisait des poutres rondes ayant un diamètre de 22-23 centimètres, finies avec «*chetoare romaneasca*/finission roumaine» et «*queue d'aronde*» ou, plus tard (XVIIIe siècle) nommée aussi «allemande»; en ce qui concerne le système d'assemblage des poutres pour élever les murs, ils pratiquaient le système «blockbau». Les couronnes fermées au-dessus des murs soutiennent les toitures, toujours en quatre «eaux», sur lesquelles se trouvent les tuiles en bois- «*dranita*» ou «*sindrila*», et dans certains cas, on y monte une couverture de pailles de blé ou de séigle.

Si, à certaines vieilles maisons (XIVe-XVIe siècle),

la terrasse soutenue par des piliers manque, au XVIIe et au XVIIIe siècle elle se généralise dans la région. Celle-ci est formée d'une succession de piliers sculptés et ornementés et liés dans la partie supérieure avec des «*chitusi*» qui se constituent dans de belles arcades, spécifiques à la région. Au début, la terrasse était disposée seulement sur la façade de la maison. Au XVIIIe siècle elle est présente aussi sur la côtéroite, et ultérieurement elle s'étend sur les trois parties de la construction.

Les maisons restaurées dans le musée ont été sélectionnées d'une centaine de telles maisons présentées, d'après des critères que nous y avons rappelés, en ayant en vue leur ancienneté, leur spécifique régional, les techniques de travail, le matériel et l'essence du bois et pas au dernier rang, leur valeur esthétique.

Généralement, les maisons, aussi bien que les portails, portent une marque sociale relevant le statut de gens libres ou nobles et/ou des asservis des propriétaires. D'ailleurs, cela ressort du décor qui les accompagne et surtout des inscriptions écrites en roumain avec des lettres slaves ou en latin. Ici on voit le nom des propriétaires, des artisans, des dignitaires locaux de différents rangs sociaux, des curés.

Voilà quelques inscriptions qui sont aussi la preuve d'un haut degré de culture des gens de ce site:

La maison **Botizan** de Strimtura qui a sur son encadrement l'inscription déchiffrée partiellement: «*L'année de Dieu-1784 mai 10 jours*». L'inscription est complétée avec des emblèmes solaires, stellaires, symboles chrétiens et des oiseaux stylisés.

La maison **Codrea** de Berbesti a creusées dans son chêne avec de grandes lettres, en utilisant l'alphabet

latin, le texte suivant: «AEDIFICAVIT 1596 (F. L. G. M)A: 1704 M. K: FILIUS VOL- PHANSI»; le M. K pouvant signifier le nom du propriétaire, Mihai Kodrea et les lettres F. L. G. M pouvant être les initiales des artisans qui ont construit la maison. La maison est la première reconstitution dans un musée en plein air en Roumanie. La reconstitution a été faite en analysant la poutre maîtresse, l'encadrement de la porte d'entrée, de l'encadrement de «ochiutului/le petit œil» - une petite fenêtre qui se trouvait à côté de la cheminée d'où on pouvait surveiller le jardin, les meules de foin, le maïs, mais aussi bien les «fosses» avec des pommes de terre, des pommes, ou de betterave. De même, on a récupéré quelques «poutres du mur», c'est-à-dire des poutres de la maison qui s'est transformée en remise. La poutre-maîtresse a été sectionnée en quatre parties égales qui sont devenues les cadres des deux portes (de l'entrée et de la sortie) de la remise.

La maison de la famille **Cupcea de Calinesti** porte la date en chiffres arabes «1710»; aussi bien que l'encadrement d'une maison Oancea d'Oncesti qui consigne la date 1744.

La maison **Bizau de Cuhea** (Bogdan-Voda) a sur sa poutre maîtresse une inscription en latin: «...DOMUS ET EXPENSIS KOZMA CU FILU EVS STEPHANI STRUCTA EST ANNO 1752 AD MAIOREM DEI TRINI ET UNIS...MEI SEMPERA VIRGINIS MARIA ET OMNIUS SANCTORUM FIONOREM» (Cette maison construite et embellie par Cosma et son fils Stefan en 1752 pour honorer Dieu et la Sainte Trinité, pour adorer la Sainte Vierge Marie et pour honorer tous les saints).

La maison **Marinca de Sârbi** sur la partie haute de l'encadrement de la porte d'entrée a l'inscription sculptée

qui dit: «Ce travail (ici manque un mot qui probablement veut dire «a été fait») en 1785, au début du mois octobre, le 29».

La maison **Iurca de Calinesti** a l'inscription: «L'an 7301 depuis que le monde a été fait»

La poutre-maîtresse de la maison **Dunca de leud** consigne avec de grandes lettres cyrilliques sculptées: «L'AN DE DIEU 1798 JUIN LE 21-SAINTE MARTYR JULIEN».

Sur la poutre-maîtresse, récupérée d'une maison de leud, on consigne avec des lettres cyrilliques: «AVEC L'AIDE DE DIEU ON A TRAVAILLE CETTE MAISON DE CLEJII A LA DEMANDE DE PAVEL SAPANTAN , LE PRINCE DE IERASUL DE SUS AVEC L'EFFORT DE CHINDRIS MIHAI, LES CURES IOAN ET MIHAIL, ET LES MAITRES PLES IONAS ET KINDRIS DAN EN 1810, L'AN DE DIEU» - l'inscription ensomme les dignitaires locaux: le noble, les curés (les frères Mihalyi dont Ionas, le grand-père du futur académicien Ioan Mihalyi de Apsa et le métropolitain gréco-catholique de l'Ardeal, académicien Victor Mihalyi de Apsa), des noms de fondateurs et de maîtres, tous des membres des anciennes familles du XVe-XV-ième siècle, avec des descendants jusque dans nos jours.

Une autre poutre-maîtresse en chêne qui a appartenu à la maison de la famille **Filip de Vadu Izei**, nous l'avons récupérée et se trouve dans le patrimoine du Musée ethnographique du Maramures de Sighetu-Marmatiei. Le texte en roumain qui se trouve sur la poutre-maîtresse de la maison de Vadu-Izei consigne dans le bois, en utilisant l'alphabet cyrillique: «CETTE

MAISON A ETE ELEVEE PAR FILIP ILIE EN 1821 AU MOIS DE NOVEMBRE, LE PREMIER...»

La majorité de ces maisons aujourd'hui sont déclarées des monuments historiques et d'architecture et ont été restaurées dans le Musée Ethnographique de Sighetu-Marmatiei. Nous rappelons ici la maison «Pop Tomanu» de Berbesti aujourd'hui transférée et restaurée dans le Musée du Village de Bucarest. Elle porte sur sa poutre-maîtresse cette inscription avec des lettres cyrilliques: «SELON LE DESIR DU PERE AVEC L'AIDE DU FILS ET L'ACHEVEMENT DU SAINT ESPRIT, MAITRE PASCU DE SALASTE VOUS PRIE DE L'EVOQUER DANS VOS PRIERES. CETTE MAISON A ETE ELEVEE PAR POP GHEORGHE EN 1775, LE DEUXIEME JEUDI APRES LE PENTECOTE»

C'est une modalité par laquelle les gens de Maramures ont senti le besoin d'ennobler leurs maisons aussi avec de telles spécifications qui attestent l'ancienneté des constructions et leur confère des valeurs en plus, mais qui expriment aussi leur statut de petits seigneurs, de nobles.

Des monuments de telle valeur, pour être sauvés à la disparition, ont été transférés et restaurés dans les grands musées du pays et un très petit nombre de ces monuments a été conservé «in situ». Nous les retrouvons dans le Musée National du Village de Bucarest, au Musée National de la Vigne et des Arbres fruitiers de Golesti-Pitesti, au Musée de la Civilisation populaire ASTRA de Sibiu, au Musée Ethnographique de la Transylvanie de Cluj-Napoca, au Musée départemental de Baia-Mare.

L'intérieur

Si la ferme en général est la responsabilité de l'homme, l'intérieur de l'habitation paysanne avec tout son univers appartient exclusivement à la femme.

L'architecture de l'intérieur est adaptée aux besoins ménagers et, certainement, esthétiques. Les investigations de terrain et d'archive nous ont permis la reconstitution du spécifique de l'intérieur du XVII-ème et XVIII-ème siècle, qui présente une grande importance pour le stade de la recherche actuelle.

La pièce habitée, dans le langage local s'appelle «maison», et ensemble l'univers domestique qui correspond donc au goût esthétique et pragmatique de la femme. L'empreinte de la femme est présente partout, en ce qui concerne l'arrangement aussi bien que la subdivision et le marquage de certains endroits et objets utilisés dans la vie courante et dans la pratique des divers rituels.

L'élément qui détermine l'organisation de l'intérieur, dans le plan matériel technique constructif, aussi bien que dans celui du rituel, c'est la **poutre-maîtresse**. Celle-ci traverse en longueur toutes les pièces de la construction et lie les murs de travers et, par les petites poutres qui se succèdent à des intervalles égaux, elle lie aussi les murs latéraux et soutient l'entière structure de la toiture. D'ici résulte aussi son importance qui a déterminé sa dénomination - «poutre-maîtresse» ou «la poutre du maître».

La poutre-maîtresse nous a permis de faire une interprétation de l'espace de l'intérieur ainsi: l'espace qui

est à sa droite nous l'avons appelé l'espace «des faits de vie» (ici se trouvent la cheminée avec le four et, en extension-le lit); dans des conditions normales, ici est conçue la nouvelle vie, ici la femme accouche et toujours ici elle meurt. L'espace qui est à sa gauche nous l'avons appelé « l'espace des faits de rituel». Ici se succèdent les cérémonies du baptême et des fêtes de nocces. Ici est déposé le mort (le cercueil sur la table) et on pratique la veillée et le requiem.

L'espace des faits de rituel est décoré sur les murs avec des frises formées d'icônes saintes en alternance avec des assiettes en céramique joliment ornées avec des serviettes brodées. Dans le coin se trouve la table sur laquelle pendue au plafond est la lampe; la table est encadrée au long des deux murs par deux banquettes et /ou par deux grandes caisses placées en angle droit. La table est l'endroit où se déclenchent tous les rites spécifiques. Ici, «derrière la table» restent les jeunes mariés pendant le cérémonial des nocces quand, pendant trois jours et trois nuits ils recevront les félicitations des invités. Toujours ici, «sur la table» on apportera l'enfant après l'avoir baptisé à l'église. Il y est déposé la tête vers l'est et tous les participants à la fête du baptême lui apporteront des cadeaux par lesquelles ils provoqueront le destin ultérieur du nouveau-né (des outils s'il sera artisan, des crayons et des livres s'il sera homme/femme de lettres, des aiguilles et des fils pour une bonne ménagère, etc). Enfin, le mort est enlevé de son lit, il est lavé et habillé d'après un rituel, déposé dans un cercueil sur la table et

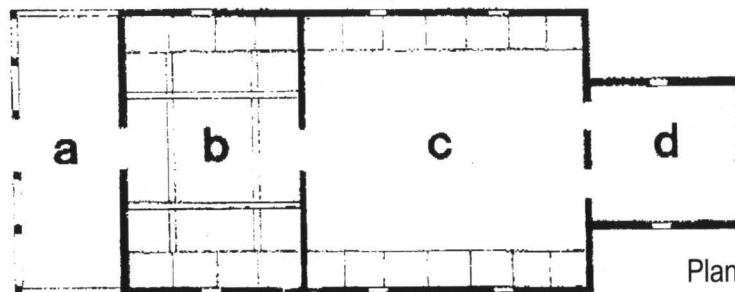
trois jours et trois nuits on pratiquera des rituels spécifiques.

Au dessus du lit, sur le mur, accrochée au plafond, se trouve «une barre en bois» sur laquelle on met des tapis en laine, des couverture en laine, des draps, des serviettes, des nappes, etc., qui mettent en évidence la richesse et la beauté de ces tissus, l'harmonie des couleurs de chaque pièce mais aussi des pièces groupés, accomplissant trois fonctions: esthétique (pour embellir l'intérieur), de dépôt, mais aussi d'étalage de la dot de la femme, dans un syncrétisme chromatique parfait. Derrière la porte est situé la petite armoire pour la vaisselle et, sur le mur d'en face se trouvent le support pour les cuillers et les assiettes en céramique. Derrière les icônes et sur la poutre-maîtresse sont gardés dans des boîtes en bois spéciales des actes, des rasoirs, la croix de Baptême, le basilic, dans une bouteille l'ombilic séché de l'enfant qui est gardé jusqu'au moment de l'initialisation. Aux têtes du lit se trouve la caisse du trousseau. Pas rarement, sous le lit se trouve un lit plus petit qui est tiré pendant la nuit pour que les enfants y puissent dormir. L'endroit où les enfants peuvent aussi dormir est la cheminée. A côté du lit se trouve le berceau «de pied» ou celui «de poutre» (pendu

à la poutre) pour être près de la mère, la nuit. Toujours dans le même endroit (devant le lit) nous allons retrouver «la petite chaise» pour l'enfant qui l'aide à rester debout. Dans le coin «de la table», sur le mur, est fixé «le corner» - pièce de mobilier dans lequel le paysan gardait les livres saints (la Bible, les livres de prière), mais aussi les actes de la famille, de propriété, des souvenirs, des lettres, etc.

L'harmonie de l'intérieur est accentuée aussi par la chromatique des tissus, les icônes et la céramique, mais aussi par la forme des pièces de mobilier et les objets d'usage ménager. Nous voulons spécifier que les murs des anciennes maisons (XVIe-XVIIIe siècle) n'ont pas toujours été peints. La peinture à la chaux est faite, d'après nos informations à peine vers le début du XVIIIe siècle. Ainsi s'explique la présence des éléments de décor formés de tissus blancs ou colorés, des frises d'assiettes et icônes avec des serviettes qui illuminent l'intérieur et l'harmonisent.

Structurellement, l'organisation de l'intérieur s'inscrit dans le spécifique des peuples de la partie central-européenne avec des éléments qui individualisent l'identité culturelle de chaque groupe ethnique, mais aussi de chaque région ethnographique quand nous faisons référence à notre pays.

Plan biserică

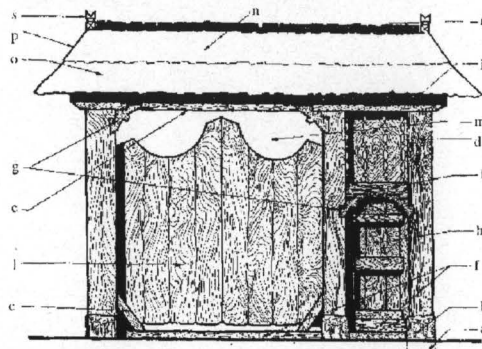
Les portails

Les portails se constituent comme des attributs d'ordre culturel qui confère de l'identité à la région, appartenant, sous cette forme au Maramures par excellence. Auparavant, la porte a été la marque sociale du propriétaire, étant le privilège exclusif des nobles. Elle sépare l'espace sacré de la ferme de l'espace extérieur. Elle représente la fierté de l'habitant du Maramures. Si aujourd'hui les portails sont chargés avec toute sorte de motifs décoratifs et ils sont même surdimensionnés, les exemplaires restaurés et conservés dans le musée sont des exemplaires classiques, ayant des proportions idéales, et le décor est traditionnel. En perdant ses significations initiales, les motifs sculptés sont passés dans le plan magique et mythique, artistique et esthétique. On retrouve sur les piliers des portails « l'arbre de la vie » comme symbole de la vie éternelle, des signes solaires et stellaires, la ligne en zigzag, « la dent de loup », des marques chrétiennes, mais aussi bien le serpent, le coq ou des figures antropomorphes, tout cela est l'expression des croyances profondes perdues dans le temps. Fréquemment, sur la partie haute de la petite porte on voit sculpté le nom du propriétaire et la date de la construction du portail. Parfois, dans des endroits cachés se trouve sculpté aussi le nom de celui qui l'a faite.

Parmi les anciens portails gardés dans nos musées (le Musée du Village et le Musée pavillon ethnographique), nous rappelons la petite porte d'entrée du cimetière de l'église de Breb, qui a l'inscription sculptée: «ANNEES D'ADAM 7298(1790) ET DE

CHRIST 1790»; la petite porte d'entrée dans l'église de Giulesti a l'inscription: L'ANNEE DE DIEU 1768; la porte de l'entrée dans la cour de la famille Sapântan du village de Tisa garde l'inscription en latin: PAX INTRAN-DIBUS EXTRA AO DNI 1762 DIE 1 IAN. ; un pilier de portail de Calinesti a dans son bois l'an 1785; le portail de la ferme Petrovai Ilies de Barsana a l'an 1883; le portail de la maison Botizan de Strimtura, 1891; le portail de la famille Pop Vasile de Giulesti, 1912; le portail de la famille Gheorghe Rednic de Feresti a la date de 1894, la porte de la famille Dancus-Nisoreanu de leud a l'inscription: «ANNO 1934 DOMINI», la porte de la famille Maris-Sorloc de Cuhea: «MARIS VASILE 1953». Après 1900 presque toutes les portes ont des inscriptions avec les noms des propriétaires, des artisans et des dates certes.

Les portails du Maramures constituent un chapitre important de la civilisation du bois et, regardées d'un contexte plus large, européen, ils représentent une contribution importante à l'enrichissement du patrimoine culturel de notre vieux continent.

Bine ați venit la Muzeul satului maramureșean

Welcome to the Village Museum of Maramures

Biserica originală din Criciova de pe valea Talaborului din dreapta Tisei, donată credincioșilor greco-catolici din Oncești, de unde în anul 1970 a fost transferată și restaurată în Muzeul satului maramureșean (datată dendrocronologic 1621)

Criciova Church originating from the Valley of the Talabor on the right side of the Tisa river, donated to the believers of Oncesti, from where in the year 1976 it has been transferred and restored in the Village Museum of Maramures in Sighetul Marmatiei – This church is dendrochronologically dated 1620.

Casa Hodor - Pop din Bârsana mic conac boieresc (datată dendrocronologic 1833/1834)
 Hodor-Pop House from Barsana – small noble mansion house (dendrochronologically dated 1833-1834)

În fața casei Berciu din Călinești (sec. al XVIII-lea).
 Poartă tradițională decorată cu motivul „arborele vieții” tiparul „traco-dacic”
 In front of the Berciu House from Calinesti (18th century).
 Traditionally decorated gate containing “tree of life” patterns – Tracho-Dacian origin

Casa Bohotici
din Crăcești - azi Mara
- sec. al XVIII-lea

*Bohotici House
from the locality
Cracesti (today Mara
- 18th century
House and premises
made of beech wood
with straw roofs*

Casa și anexele sunt din lemn de fag
și acoperite cu paie

1) Casa Tivadar datată documentar 1611
iar dendrocronologic 1794/1795 ± 5 ani

1) Tivadar House from Calinesti – documented and dated since
the year 1911, and dendrochronologically 1794-1795

2

2) Oloiernița cu „berbeci” și

3) Căsuța de prăjit semințele înainte de zdrobire

2) Oil-press with “ram”

3) Little house for parching seeds before smashing

3

Casa tivadar: colțul cu vatra
Tivadar House: Corner with the table

- 1) Casa Gorzo din leud
 2) Detaliu cu datarea: ancadramentul uşii de intrare la casa Gorzo
 3) Poarta cu „sori” la intrare la casa Dunca Mălosu din leud

- 1) Gorzo House from leud
 2) Detail of dating: entrance door frame of Gorzo House
 3) Gate with “suns” entrance to the Malosu House from leud

1

- 1) Casa lurca din Călinești datată în cirilică după calendarul biblic 7301, iar după calendarul gregorian 1793
- 2) Interiorul casei lurca – colțul cu vatra (cuptorul)
- 3) Inscripția în cirilică de pe pragul de sus al ancadramentului: „De la facerea lumii văleat 7301”

2

- 1) lurca House from Calinesti dated in Cyrillic according to the biblical calendar 7301, and Gregorian Calendar 1793
- 2) Interior of lurca House – corner with fireplace (oven)
- 3) Writing in Cyrillic on the upper part of door frame: “Since creation of world in year 7301”

3

Casa Bârcan din Săliștea de Sus

Barcan House from Salistea de Sus

Ancadramentul uşii de intrare sculptat în basoreliev.
Elemente de decor: frunza de acant și crucea catolică

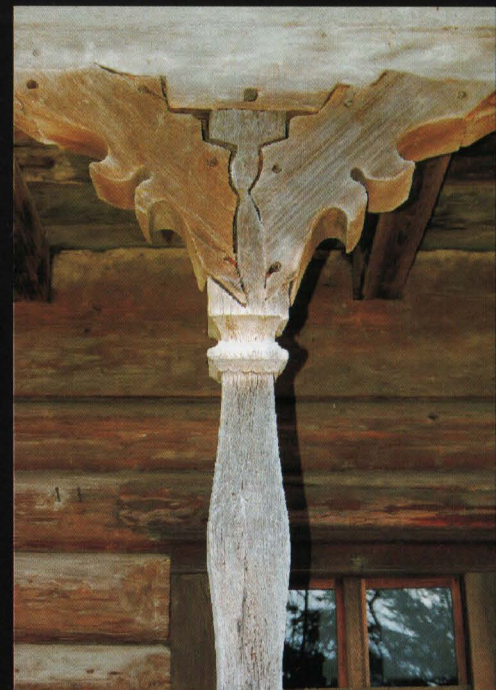
*Entrance door frame carved in bas-relief.
Decoration elements: acanthus leaf and Catholic cross*

Colțul cu vatra din interiorul casei

Fireplace corner inside the house

Șura pentru "îmblățit" snopii de grâu, secară etc.

Barn used for "whacking" sheaves of wheat , rye, etc.

Detaliu îmbinare
Details of joining

Detalii ușa șurii

Details of barn door

1) Casa Dunca-Boboioag din leud

2) Interior, colțul cu patul

3) Colțul cu vatra (cuptorul)

4) Detaliu: inscripția în limba română cu litere cirilice:

„Anul Domnului 1798, luna innoc, 21 – Sfântul mucenic Iulianu”

1) Dunca-Boboioag House from leud

2) Interior, corner with the bed

3) Corner with the fireplace (oven)

4) Detail: text in the Romanian language carved in Cyrillic characters:

“Year of Our Lord 1798, month of innoc, 21 – Saint martyr Iulianu”

2

3

4

Casa evreiască a familiei Drimer din Bârsana (sec. al XIX-lea)
Jewish House of the Drimmer family from Barsana (19th century)

Casa evreiască din Poienile Izei (începutul sec. al XX-lea)
Jewish House from Poienile Izei (beginning of 20th century)

Corul evreiesc „Haticva” în fața casei
The “Hatikva” Jewish choir in front of the house

Imagini cu mica sinagogă sătească și Școala „heider”. Detalii de interior
Pictures of the little village synagogue and the “heider” (school). Details from interior

Poarta Mariș Șorloc la Casa Buftea
Maris Gate – Șorloc to Buftea House

Casa Buftea de Cuhea (Bogdan Vodă)
Buftea House from Cuhea (Bogdan Voda)

Familia Buftea și Mariș sunt înrudite, cu atestări documentare încă din secolele al XIV-lea – al XV-lea

Detalii de pe poartă
Details on the gate

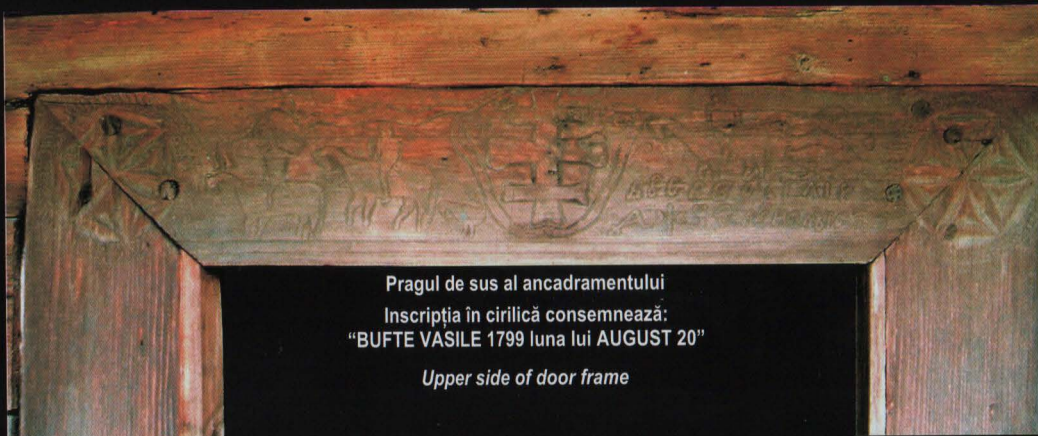
The Buftea and Mariș families are related, documents stating the relation date back to the 14th - 15th century

Interior casa Buftea din Cuhea
(Bogdan Vodă)

Images from the interior

Pragul de sus al ancadramentului
Inscripția în cirilică consemnează:
"BUFTE VASILE 1799 luna lui AUGUST 20"

Upper side of door frame

Crucea de Lorena

The Lorena Cross

Vulturul bicefal
cu un mic arbore al vieții
între cele două cefe

*Bicephalous eagle with a little
"tree of life" between the napes*

„Soarele” pe meștergrindă
"Sun" on the craftsman's beam

Casa Țiplea din Ferești datată dendrocronologic 1679

Tiplea House from Ferești dendrochronologically dated 1679

Imagine de interior

Image of interior

„Mașini” de tors

Spinning “mills”

Casa Petrovai Ilieș din Bârsana (sec. al XIX-lea)
Petrovai Ilies House from Barsana (19th century)

Poarta de la intrare la casa Petrovai

Entrance gate to the Petrovai House

Detaliu cu datarea porții (și a casei) – 1883

Detail with gate dating (house too) – 1883

Detalii interior: colțul cu vatra și colțul cu
podîșorul (dulăpiorul)

*Detail of interior: corner with fireplace
and corner with little cupboard*

Casa Petrovai – interior (colțul cu masa)
Petrovai House – interior (corner with table)

Interiorul casei (colțul cu patul)

Interior of house (corner with bed)

Detalii cuprinzând elementele decorative și inscripția de pe
ancadramentul ușii de intrare

*Details containing decorative elements
and inscription on entrance door frame*

Casa Arba din Vadul Izei
datată dendrocronologic 1776/1777

Arba House from Vadul Izei
dendrochronologically dated 1776/1777

Detaliu de pe frontonul ancadramentului uşii de intrare
Detail on gable of entrance door frame

Poartă din leud cu detalii ornamentale – soarele – și inscripția maistrului de porți Ștefan Vlad
Gate from leud with ornamental details – sun – and inscription of gate carver Ștefan Vlad

Casa Stan din Săpânța
datată dendrocronologic 1773 cu elemente din 1708
Stan House from Sapanta
dendochronologically dated 1773 with elements since 1708

Interior – colțul cu vatra.
Inițial casa a fost acoperită cu paie

Interior – corner with fireplace.
Initially the house had straw roofing

Casa Marınca din Sârbi cu inscripția în cirilică:
ACEST LUCRU S-AU (făcut) ÎN ANUL
1785 ÎNCEPUTU ÎN LUNA LUI DE(CEMBER) 29 DE ZILE

*Marınca House from Sarbi with Cyrillic inscription:
THIS WORK HAD BEEN DONE IN THE YEAR 1785
BEGAN IN THE MONTH OF DE(CEMBER) 29TH DAY*

Detalii: ancadramentul cu inscripția și interiorul
Details: doorframe with inscription and interior

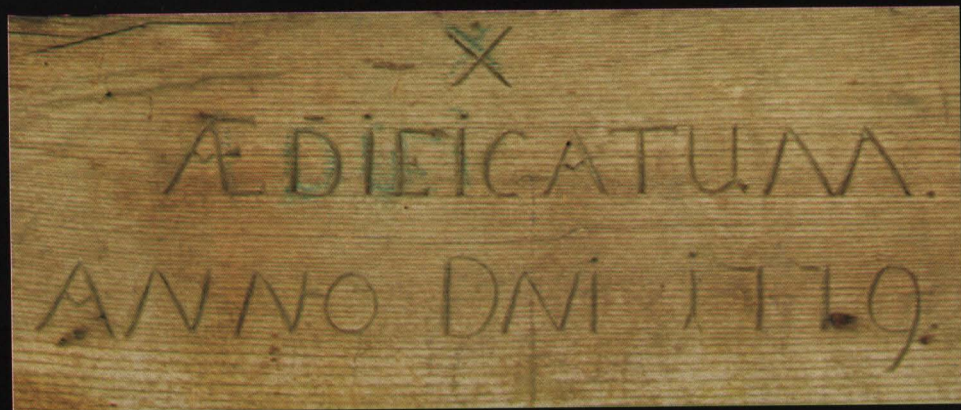

Casa Dunca din Șieu
Dunca House from Șieu

Detaliu cu inscripție în limba latină
și datarea (S-a construit în anul
Domnului 1779)

*Detail with inscription and dating
in Latin (Built in Anno Domini 1779)*

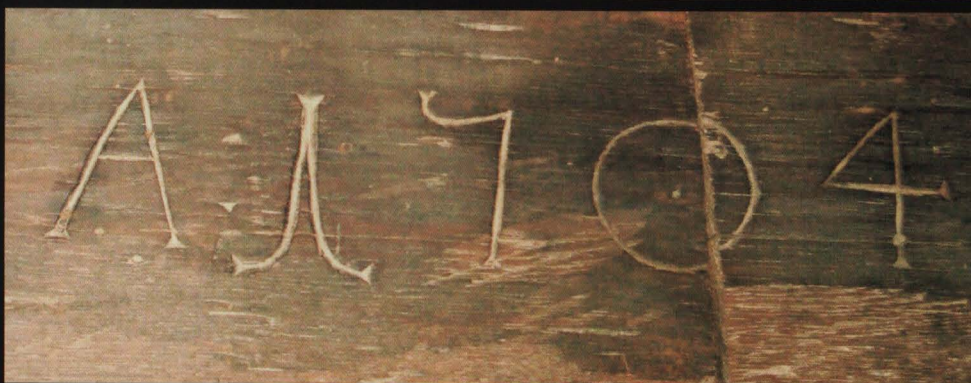
Casa Dunca/Bud din Sârbi datată dendrocronologic 1676/1678 - are în structură și bărne datate 1570
Dunca/Bud House from Sarbi dendrochronologically dated 1676/1678 – contains beams dated 1570 in its structure

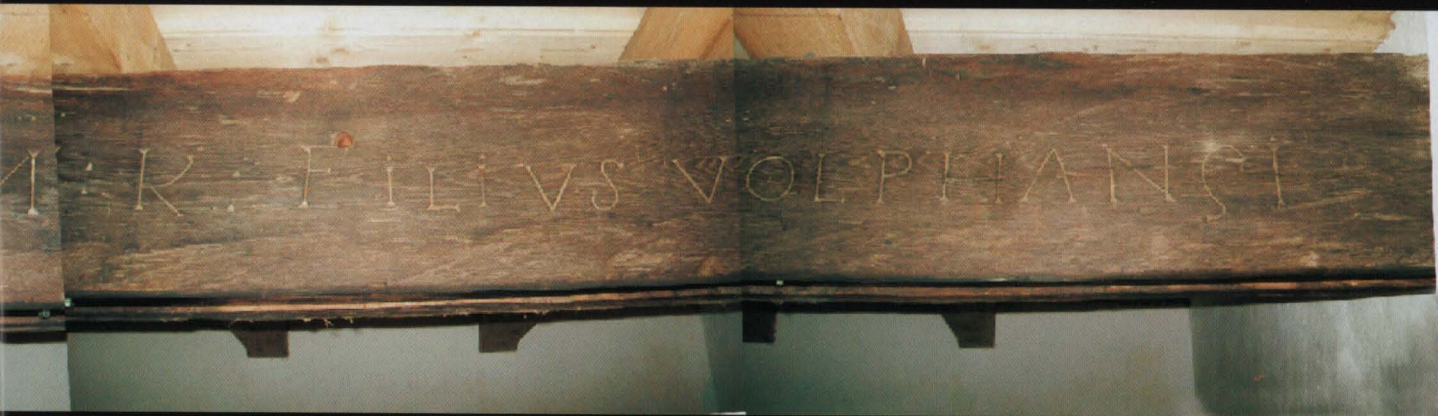

Casa Codrea din Berbești
Codrea House from Berbesti

are pe meștergrindă o inscripție în limba latină care cuprinde două date: anul 1596 respectiv 1704
has an inscription on craftsman's beam in Latin which states two dates: year 1596 respectively 1704

Casa Bârsan din Bârsana, sec. al XIX-lea (familie atestată documentar la 1326)

Barsan House from Barsana, 19th century (a family appearing in documents since 1326)

Gospodăria: grajd cu șură, colejă, cotețe, poarta de intrare etc.
Household: stables with shed, firewood shed, chicken coops, pigsty, entrance gate, etc.

Colțul cu masa – steagul – simbolul mirelui
Pe masă cununa de mireasă și butelca cu țuică

Corner with table – the flag – symbol of the bridegroom
On the table the bride's crown and the bottle of țuică

Casa Cupcea din Călinești
datată pe frunțarul ușii: anul 1710

Cupcea House from Calinesti
dated on doorframe: year 1710

Interior: colțul cu patul

Interior: corner with bed

Colțul cu masa

Corner with table

Poarta Dăncuș Nișoreanu din leud cu inscripția ANNO 1934 DOMINI – detalii decorative
Dancus Nisoreanu Gate from leud with the inscription ANNO 1934 DOMINI – decorative details

Porți din muzeu – multe poartă inscripții și datări certe
Gates from the museum – many of them bearing certain dating and inscriptions

În muzeu, în zilele de sărbătoare vin și țărani din satele Maramureșului în costumele lor specifice, cu căruțele, muzeul redevenind un sat viu
On different holidays peasants would come to visit the museum from the villages of Maramures dressed in their specific costumes, by horse-drawn carts, thus the museum becoming again a living village

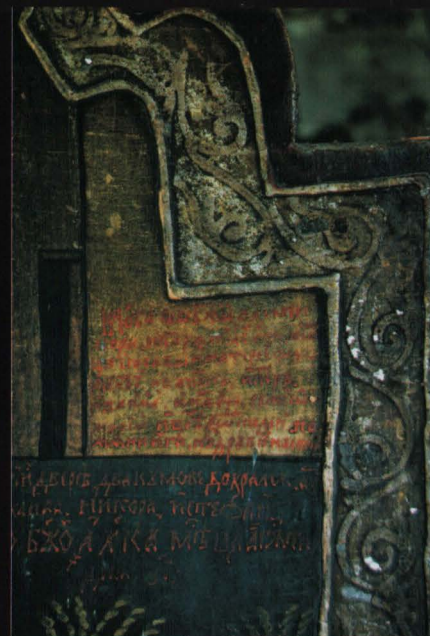

Biserica din Oncești - Criciova
- datată dendrocronologic 1621

Church from Oncești - Criciova
- dendrochronologically dated 1621

Uşile împărăteşti cu data înscrisă
într-un medallion 1621

Emperor's Gates "Uşi Imparatesti"
- bearing inscribed date in medallion 1621

Cruci de piatră Stone crosses

Cruci Crosses

Două generații" - 27 decembrie 1985 în Casa Ilea din Muzeul satului maramureșean din Sighetul Marmăției
Francisc Nistor, Dr. Ion H. Ciubotaru, Prof. Dr. Doc. Alexandru Ciplea, Prof. Dr. Doc. Mihai Pop, Dr. Mihai Dăncuș, Dr. Vasile Latiș

*"Two Generations" – On the 27th of December 1985 inside the ILEA House of the Maramures Village Museum in Sighetul Marmăției: Francisc Nistor,
Dr. Ion H. Ciubotaru, Prof. Dr. Doc. Alexandru Ciplea, Prof. Dr. Doc. Mihai Pop, Dr. Mihai Dancus, Dr. Vasile Latis.*

Pe locul acesta este astăzi Biserica – Asociația folcloriștilor din Maramureș în vizită la locul viitorului Muzeu al Satului Maramureșean (1972)

On this very place the Church is standing now – Members of the Maramures Folklorists' Association visiting the site of the future Village Museum of Maramures (1972)

30 mai 1981 în prezența Consiliului Național ICOM și a peste 70 de directori și mulți specialiști din țară se deschide pentru public Muzeul satului maramureșean
 30th of May 1981 – In the presence of the ICOM National Council and 70 directors and specialists from all over the country, the official opening of the Maramures Village Museum for the public takes place

LEGENDA

1. Accesul principal în MUZEUL SATULUI MARAMUREȘEAN
2. Panou informativ
3. Accesul principal în SECTORUL INSTALAȚIILOR ACȚIONATE DE APĂ
4. Platformă - BELVEDERE
5. Parcare
6. Accesul secundar în SECTORUL INSTALAȚIILOR ACȚIONATE DE APĂ
7. Moara din Ieud
8. Moara din Berbești
9. Piuă din Breb - Ferești
10. Pălincie
11. Iaz
12. Lacul mare
13. Acces către Biserica din Oncești (proiect)
14. Biserica din Oncești
15. Amfiteatru natural
16. Zona de cazare
17. Foișor

SECTORUL DE INSTALAȚII TEHNICE ACȚIONATE DE APĂ

Proiect Instalații tehnice acționate de apă: Arh. Laura Zaharia
Project Water driven technical installations: Arch. Laura Zaharia

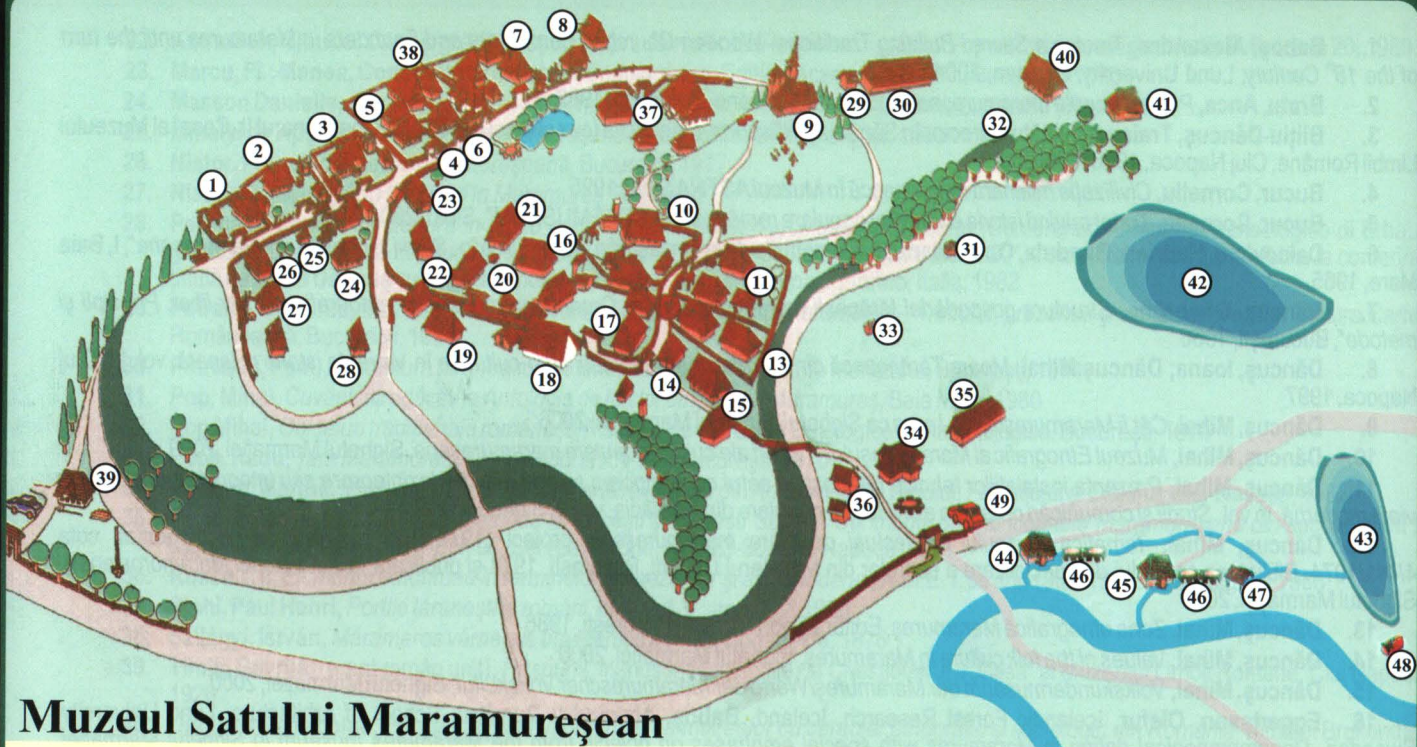
LEGENDA

1. Accesul principal în MUZEUL SATULUI MARAMUREȘEAN
2. Panou informativ
3. Accesul principal în SECTORUL INSTALAȚIILOR ACȚIONATE DE APĂ
4. Platformă - BELVEDERE
5. Parcare
6. Accesul secundar în SECTORUL INSTALAȚIILOR ACȚIONATE DE APĂ
7. Moara din Ieud
8. Moara din Berbești
9. Piuă din Breb
10. Pălincie
11. Iaz

HARTA ZONEI ETNOGRAFICE - MARAMUREȘ

Muzeul Satului Maramureșean

Legendă:

1. Casa Ilea din Călinești (sec. al XIX-lea)	12. Casa Botizan-Pop din Strâmtura (1700)	25. Casa Tivadar din Călinești (1611)	38. Casa maghiară din Cămpulung la Tisa (sec. al XIX-lea)
2. Casa Mărimca din Sârbi (1785)	13. Casa Iuga din Săliștea de Sus (sec. al XVII-lea)	26. Casa Berciu din Călinești (sec. al XVII-lea)	39. Pavilionul de intrare și parcare muzeului.
3. Casa Iurca din Călinești (7301, 1792)	14. Uleiină cu șurub din Dragomirești (sec. al XIX-lea)	27. Casa Arba din Vadu Izei (sec. al XIX-lea)	Monumentul-Fus care marchează „EUROPA Km.0”
4. Casa Cupeoa din Călinești (1710)	15. Casa Bărcan din Săliștea de Sus (sec. al XIX-lea)	28. Casa Bohotici din Mara-Crăcești (sec. al XVIII-lea)	40. Casa evreiască din Poienile Izei
5. Casa Bud din Sârbi-Budești (sec. al XVI-lea)	16. Șura Balesa din Ieud (sec. al XIX-lea)	29. Stația de pompe	41. Casa „Chindriș” din Vișeuil de Sus
6. Casa Andreica din Călinești (sec. al XIX-lea)	17. Casa Dunca (I) din Ieud (1798)	30. Atelier de restaurare	42. Lac
7. Casa Stan din Săpânța (sec. al XVII-lea)	18. Casa evreiască (rabin Drimer) din Bărsana (sec. al XIX-lea)	31. Colibă pentru butinari – zona Borșa	43. Iazul morii
8. Casa ucraineană (ruteană) din Poienile de Sub Munte (sec. al XVIII-lea)	19. Casa Petrovan din Șieu (sec. al XVIII-lea)	32. Hrânitur pentru cervide	44. Moara „Dunca” din Ieud datată 1570
9. Biserica din Oncești (sec. al XVI-lea)	20. Casa Dunca (II) din Ieud (sec. al XX-lea)	33. Colibă păcurărească – zona Borșa	45. Moara „Mois” din Berbești datată 1912
10. Casa Petrovai din Bărsana (sec. al XIX-lea)	21. Casa Gorzo din Ieud (1628)	34. Motelul muzeului – recepția	46. Văltori
11. Casa Bărsan din Bărsana (sec. al XIX-lea)	22. Șură din Rona de Sus (sec. al XVIII-lea)	35. Șopron pentru servitul mesei	47. Pivă
	23. Casa Țiplea din Ferești (sec. al XVIII-lea)	36. Căsuțe pentru dormit	48. Pălincie
	24. Casa Buftea din Cuhea (Bogdan Vodă, 1799)	37. Casa Hodor-Pop din Bărsana (sec. al XIX-lea)	49. Parcare

Bibliografie selectivă

1. **Baboș, Alexandru**, *Tracing a Sacred Building Tradition – Wooden Churches Carpenters and Founders in Maramures until the turn of the 18th Century*, Lund University, Sweden, 2004
2. **Bratu, Anca**, *Pictura murală maramureșeană*, Editura Meridiane, București, 1982
3. **Bilțiu-Dăncuș, Traian**, (învățător, director în Săpânța), *Răspuns*, manuscris (cu schițe și desene) la Chestionarul II „Casa” al Muzeului Limbii Române, Cluj Napoca, 1926, cota 366
4. **Bucur, Corneliu**, *Civilizație milenară românească în Muzeul ASTRA Sibiu*, 1995
5. **Bucur, Corneliu**, *Tratat privind istoria civilizației populare românești*, „ASTRAMUSEUM”, Sibiu, 2004
6. **Daicovicu, Hadrian; Bandula, O.; Glodariu, I.**, *Cercetările de la Oncești din Maramureș în „Studii și cercetări maramureșene”*, I, Baia Mare, 1965
7. **Dăncuș, Gheorghe**, *Structura gospodăriei țărănești maramureșene în „Organizarea muzeelor etnografice în aer liber. Principii și metode”*, București, 1966
8. **Dăncuș, Ioana; Dăncuș Mihai**, *Moara Țărănească din Maramureș – conotații etno-culturale în Vatră de istorie milenară*, vol. III, Cluj Napoca, 1997
9. **Dăncuș, Mihai**, *Cât îi Maramureșu’, Nu-i oraș ca Sighetu’*, Sighetul Marmației, 2006
10. **Dăncuș, Mihai**, *Muzeul Etnografic al Maramureșului – Valori ale culturii populare maramureșene*, Sighetul Marmației, 2000
11. **Dăncuș, Mihai**, *Prezența instalațiilor tehnice țărănești în satul contemporan și modurile de dezintegrare sau integrare a acestora în viața modernă*, în vol. *Studii și comunicări de istorie a civilizației populare din România*, vol. 2, Sibiu, 1981
12. **Dăncuș, Mihai**, *Tematica Muzeului arhitecturii populare maramureșene*, proiect (1972-1979), manuscris dactilografiat, cota 4/411/1974, Biblioteca centrului de specializare a cadrelor din Ministerul Culturii, București, 1974 și publicată în *Acta Musei Marmorosiensis*, Sighetul Marmației, 2009
13. **Dăncuș, Mihai**, *Zona etnografică Maramureș*, Editura Sport-Turism, București, 1986
14. **Dăncuș, Mihai**, *Values of the folk culture in Maramureș*, Sighetul Marmației, 2000
15. **Dăncuș, Mihai**, *Volkskundermuseum der Maramureș/Werte der Maramurescher Volkskultur*, Sighetul Marmației, 2000
16. **Eggertsson, Olafur**, Icelandic Forest Research, Iceland, **Baboș, Alexandru Dumitru**, School of Architecture, Lund University, Sweden, *Dendrocronological dating in Maramureș with special emphases on objects from the Maramureș museum in Sighetul Marmației, România*, Revista „Tradiții și Patrimoniu”, Sighetul Marmației, nr. 2-3/2002
17. **Filipașcu, Alexandru**, *Enciclopedia familiilor nobile maramureșene de origine română*, ediție îngrijită de Ion și Livia Piso, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2006
18. **Florescu, Radu**, *Muzee ale satului – realizări, preocupări, proiecte*, în „*Muzee cu caracter etnografic-sociologic din România*”, Muzeul Brukenthal, Sibiu, 1971
19. **Freckmann, Klaus, Schmidt, Burghart, Auß Jean Cuisenier Sparen in Rumänien – arhitektonische Eindrücke im Banat, in Transilvanien und in den Maramureș, publicat în volumul „*Jean Cuisenier, Das Gedächtnis der Karpaten – Rumänien und sein Kulturelles Erbe: Innen – und Außenansichten*”, Jonas Verlag, 2008**
20. **Irimie, Cornel**, *Anchetă statistică în legătură cu rețeaua de instalații tehnice populare acționate de apă pe teritoriul României. Vechimea, tipologia, răspândirea și frecvența lor*, în revista *Cibinium*, 1967/68
21. **Irimie, Cornel**, *Concepția tematică și planul de organizare al Muzeului tehnicii Populare. Realizări și perspective*, Sibiu, 1971

Selective Bibliography / Bibliographie sélective

22. **Karnouh, Claude**, *Case și grădini – eseu asupra semnificației termenului „stătut” în graiul maramureșean* în R. E. F., I, tom 20, 1980
23. **Marcu, Fl.; Manea, Constantin**, *Dicționar de neologisme*, Editura Academiei R.S.R., București, 1978
24. **Masson Danielle**, *Femeile din Breb – Maramureș – România*, în „*Studii și documente balcanice*”, Paris, 1982
25. **Mihalyi de Apșa, Ioan**, *Diplome maramureșene din secolele XIV-XV*, Sighet, 1900
26. **Nistor, Francisc**, *Poarta maramureșeană*, București, 1977
27. **Nistor, Francisc**, *Arta lemnului în Maramureș*, București
28. **Perogalli, Carlo**, *Architettura in legno dei Carpazi – Musei d'architettura all'aperto* (Conferenza al Museo Archeologico di Erba, 3 giugno 1982) publicată în „*Quaderni Erbesi - vita del museo e conferenze dell'anno 1982*”, Como, Italia, 1982 cu referire la conferința ținută de **Mihai Dăncuș** cu ocazia Expoziției „*Civilita rurale dei Carpazi*”, Torino, Italia, 1982
29. **Petranu, Coriolan**, *Muzeele din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș – Trecutul, prezentul și administrarea lor*, Editura Cartea Românească, București, 1922
30. **Petrescu, Paul**, *Arhitectura țărănească de lemn din România*, Editura Meridiane, București, 1974
31. **Pop, Mihai**, *Cuvânt introductiv la Antologie de folclor din județul Maramureș*, Baia Mare, 1980
32. **Pop Mihai**, *Obiceiuri tradiționale românești*, Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, București, 1976
33. **Popa, Radu**, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, București, 1970
34. **Porumb, Marius**, *Monumente istorice și de artă religioasă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului*, Cluj-Napoca, 1982
35. **Porumb, Marius**, *Ușile împărătești de la Oncești și Budești Susani. Contribuții privind icoanele maramureșene din secolul XVIII în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”*, Serves Historia, XVI, 23-30, Cluj-Napoca, 1971
36. **Russu, I. I.**, *Elemente autohtone în terminologia așezărilor și a gospodăriei, A.M.E.T. pe anii 1962-1964*, Cluj-Napoca, 1966
37. **Stahl, Paul Henri**, *Porțile țărănești la români*, în S. C. I. V., anul 7, 2, 1960
38. **Szilágyi, István**, *Máramaros várnegye egyetemes leirása*, Budapesta, 1876
39. **Timiș, Gavrilă**, (preot român unit), *Răspuns*, manuscris (cu schițe) la Chestionarul II „Casa” al Muzeului Limbii Române, Cluj Napoca, 1926
40. **Ungureanu, Nicolae**, *Principii și țeluri în organizarea muzeelor cu caracter etnografic și sociologic din România*, Muzeul Brukenthal, Sibiu, 1971
41. **Utan, Toader**, (învățător în Vad), *Răspuns*, manuscris la Chestionarul II „Casa” al Muzeului Limbii Române, Cluj Napoca, 1926
42. **Vornicu, Gheorghe**, *Maramureșul și Muzeul etnografic maramurășan*, Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj, vol. IV, Tiparul Ardealul, Cluj-Napoca, 1931
43. **Vuia, Romulus**, *Studii de etnografie și folclor*, București, 1975

*** MUZEUMI ÉVKÖNYV – A MÁRAMAROS – VÁRMEGYEI MUZEUM – EGYESÜLET – TÖRTÉNETE – ES A MUZEUM TARGYAINAK – JEGYZÉKE, MARMAROSSZIGET, N.Y. SICHERRMANN MÓRNAL, 1905

*** *Îndrumător Arhivele Statului*, Baia Mare, 1974

Cuprins / Contents / Sommaire

Sectorul de instalații tehnice acționate de apă	7
<i>Sector of Water Powered Technical Installations</i>	16
<i>Le secteur des installations techniques mises en mouvement par l'eau</i>	25
Arhitectura vernaculară a Maramureșului	53
<i>Vernacular Architecture of Maramures</i>	66
<i>L'architecture Vernaculaire du Maramures</i>	79
Muzeul Satului Maramureșean	55
<i>The Maramures Village Museum</i>	68
<i>Le Musee du Village du Maramures</i>	81
Stătutul. Casa și gospodăria țărănească	57
<i>Staying. Peasant houses and households</i>	70
<i>L'habitat. La maison et la ferme paysanne</i>	83
Arhitectura	59
<i>Architecture</i>	72
<i>L'architecture</i>	85
Interiorul	63
<i>Interiors</i>	76
<i>L'interieur</i>	89
Porțile	65
<i>Gates</i>	78
<i>Les portails</i>	91
Bibliografia	140

IN SOL

FEL
GANN

Această publicație a fost realizată de Muzeul Maramureșului din Sighetul Marmației în cadrul Proiectului RO 0031 – Sectorul de instalații tehnice acționate de apă, proiect finanțat de guvernele Islandei, Principatului Liechtenstein și Norvegiei prin Mecanismul Financiar al Spațiului Economic European.

Conținutul acestui material nu reprezintă în mod necesar poziția oficială a Mecanismului Financiar SEE.

Proiect elaborat și implementat de Muzeul Maramureșului Sighetul Marmației.

Coordonator proiect. Dr. Mihai Dăncuș

Aprilie 2011

Autori: *Concepția generală, texte și fotografii:* Dr. Mihai Dăncuș
Prezentare grafică: Petru Sîngeorzan

Authors: *General conception, texts and photos:* Dr. Mihai Dancus
Graphical presentation: Petru Singeorzan

Print: **Tipografia Aska Grafika Sighetu Marmației**
Tel/fax: 0262 312915, aska@clicknet.ro

Consiliul Județean
Maramureș

Consiliul local
Sighetu Marmatiei

Muzeul Maramureșului
Sighetul Marmatiei

muzeul maramureșului
2011